

รายงานการวิจัย

เรื่อง การประเมินปัญหาความยากจน โอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงิน
และผลกระทบขององค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิตของชุมชนพื้นที่สูง
ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่

Poverty Assessment, Opportunity to Access Financial Organizations,
and Impacts of Financial Organizations on Livelihood of Highland Households
in Mae Sa Watershed Area, Chiang Mai Province

ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

มีนาคม 2556

รายงานการวิจัย

เรื่อง การประเมินปัญหาความยากจน โอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงิน
และผลกระทบขององค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิตของชุมชนพื้นที่สูง
ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่

Poverty Assessment, Opportunity to Access Financial Organizations,
and Impacts of Financial Organizations on Livelihood of Highland Households
in Mae Sa Watershed Area, Chiang Mai Province

ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

มีนาคม 2556

กิตติกรรมประกาศ

รายงานฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความร่วมมือจากบุคคลและองค์กรหลายฝ่าย ได้แก่ ชุมชน ผู้นำท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่ ความร่วมมือจากนักวิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิสาขาต่างๆ จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รวมทั้ง Prof. Dr. Manfred Zeller จาก University of Hohenheim, Germany เป็นต้น

ในการนี้ คณะผู้วิจัยขอขอบคุณบุคคล คณะบุคคล องค์กรที่กล่าวมาข้างต้นในการให้ความอนุเคราะห์ และอำนวยความสะดวกในการรวบรวมข้อมูลภาคสนามสำหรับปีแรกของการวิจัย ตลอดจนให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งกับโครงการฯ นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอขอบคุณ **สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ** ที่ให้โอกาสและทุนสนับสนุนการทำวิจัยอย่างเป็นรูปการแก่โครงการฯ เป็นระยะเวลา 2 ปีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 ถึงปี พ.ศ. 2556

คณะผู้วิจัย

บทสรุปผู้บริหาร

การประเมินปัญหาความยากจน โอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงิน และผลกระทบขององค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิตของชุมชนพื้นที่สูง ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่

Poverty Assessment, Opportunity to Access Financial Organizations, and Impacts of Financial Organizations on Livelihood of Highland Households in Mae Sa Watershed Area, Chiang Mai Province

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย ประจำปีพ.ศ....2555....จำนวนเงิน...513,000...บาท

ระยะเวลาทำการวิจัย.....2.....ปี ตั้งแต่...ปี พ.ศ. 2554.....ถึง.....ปี พ.ศ. 2556...

คณะผู้วิจัย:

1. อ.ดร. กัมปนาท วิจิตรศรีกมล	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	โทร 02-942-8649
2. ผศ.ดร.อิสริยา บุญญะศิริ	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	โทร 02-942-8649
3. อ. เอื้อ สิริจินดา	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	โทร 02-942-8649
4. อ.ดร.จิรวรรณ กิจชัยเจริญ	คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	โทร 053-944-066

พื้นที่ลุ่มน้ำแม่สามีการพัฒนาการเกษตรอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการ “การใช้ประโยชน์ที่ดินและการพัฒนาชนบทบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Upland Program)” จึงจำเป็นต้องมีการประเมินปัญหาความยากจนของครัวเรือนเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สานอกจากนี้ ประชาชนในพื้นที่สูง ได้มีการจัดตั้งกลุ่มองค์กรทางการเงิน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกองทุนหมู่บ้านโดยมีวัตถุประสงค์ในการช่วยเหลือทางการเงินในกลุ่มสมาชิก ดังนั้น การศึกษาลักษณะองค์กรทางการเงินของชุมชนบนพื้นที่สูงและบทบาทองค์กรทางการเงินจึงมีความสำคัญในการแก้ไขปัญหาความยากจน

โครงการวิจัย “การประเมินปัญหาความยากจน โอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงิน และผลกระทบขององค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิตของชุมชนพื้นที่สูง ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่” เป็นโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะเวลา 2 ปี ในปีงบประมาณ 2554-2555 มีวัตถุประสงค์ตลอดระยะเวลาของโครงการวิจัยฯ ประกอบด้วย (1) การประเมินปัญหาความยากจนของชุมชนในพื้นที่สูง (2) การรวบรวมและจัดทำฐานข้อมูลองค์กรทางการเงินต่างๆในพื้นที่สูง และ (3) การประเมินโอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงินและผลกระทบของการองค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิตของชาวเขา การแก้ไขปัญหาความยากจน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา คือ พื้นที่ในเขตลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่ และมีวิธีการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามครัวเรือนเกษตรตัวอย่างในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สาจำนวน 178 ตัวอย่าง และสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชน คณะกรรมการองค์กรการเงิน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ

การประเมินความยากจน ใช้ตัววัดที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน ในมิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม และมิติทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และจากการระดมความคิดเห็นจากคนในพื้นที่ พบว่า ครัวเรือนตัวอย่างในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่สา มีปัญหาความยากจนที่สำคัญได้แก่ (1) การมีชีวิตความเป็นอยู่ต่ำกว่ามาตรฐานการครองชีพเฉลี่ย (2) การมีเอกสารสิทธิในที่ดินที่ไม่มั่นคง (3) การขาดโอกาสในการผลิตและการตลาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่สามารถขายผลผลิตได้ทั้งหมดเนื่องจากผลผลิตมีการสูญเสีย ช่องทางการตลาดจำกัด หรือคุณภาพสินค้าไม่ได้มาตรฐาน (4) การไม่มีทรัพย์สินสำคัญ (รถปิคอัพ) (5) การไม่มีเงินฝาก (6) การอ่านไม่ออกและเขียนไม่ได้ (7) การขาดการฝึกอบรมความรู้ด้านการเกษตร (8) การมีปัญหาสุขภาพจากการพบสารเคมีในเลือดและการมีโรคประจำ (9) การมีปัญหาที่อยู่อาศัย เช่น บ้านมีสภาพคับแคบ ชำรุด ทรุดโทรม และบริเวณรอบ ๆ บ้านเต็มไปด้วยขยะ และส่งกลิ่นรบกวน (10) ปัญหายาเสพติด (11) ปัญหาสาธารณสุขโรคที่น้ำดื่มและน้ำใช้เพื่อการเกษตรไม่พอเพียงตลอดปี และแหล่งน้ำใช้มีสิ่งเจือปนจากสารเคมีทางการเกษตร (12) ปัญหาอาชญากรรมบ้าง (13) ปัญหาการชะล้างและพังทลายของที่ดิน และ (14) ปัญหามลภาวะจากการไม่มีการจัดการของเสียจากการเกษตร

เมื่อพิจารณา “ความยากจนโดยเปรียบเทียบ” โดยวัดจากครัวเรือนที่มีรายจ่ายต่ำกว่าร้อยละ 60 ของรายจ่ายครัวเรือนโดยเฉลี่ย โดยจำแนกความยากจนยากจนออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ครัวเรือนยากจน และครัวเรือนไม่ยากจน (โดยเปรียบเทียบ) ในแต่ละมิติของความยากจน พบว่า ครัวเรือนยากจนพึ่งพิงรายได้จากนอกภาคเกษตรในรูปแบบของการรับจ้าง ในขณะที่ครัวเรือนที่ไม่ยากจนพึ่งพิงรายได้จากการเกษตรเป็นสำคัญ สำหรับด้านรายจ่ายนั้น ครัวเรือนยากจนมีรายจ่ายค่าอาหารและเครื่องดื่ม รายจ่ายด้านสังคม และรายจ่ายในการซื้อหอย ในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนไม่ยากจน ในขณะที่มีรายจ่ายด้านการศึกษาในสัดส่วนที่ต่ำกว่าครัวเรือนไม่ยากจน ปัญหาสำคัญของครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ ได้แก่ ปัญหาขยะ ปัญหาการมีน้ำดื่ม น้ำใช้ไม่พอเพียงตลอดทั้งปี ปัญหาแหล่งน้ำมีสารเคมีทางการเกษตรปนเปื้อน ปัญหาการมีอาชญากรรมบ้าง ปัญหาการไม่จัดการภาชนะบรรจุสารเคมีและการจัดการเศษวัสดุทางการเกษตร และการไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ไขปัญหาล้างสิ่งแวดล้อม

องค์กรทางการเงินในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา ประกอบด้วย องค์กรทางการเงินที่เป็นทางการ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ธนาคารออมสิน ธนาคารพาณิชย์ สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มแม่บ้าน และบริษัทเอกชน โดยยังมีเกษตรกรร้อยละ 21.35 ที่ไม่มีเงินฝาก และร้อยละ 7.9 ที่ไม่ได้รับเงินกู้ โดยครัวเรือนมีความต้องการเงินกู้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายหมุนเวียนทางการเกษตรมากที่สุด รองลงมาคือเพื่อลงทุนทางการเกษตร ซื้อบ้าน และชำระหนี้ก้อนอื่น และมีการนำเงินกู้ไปใช้จ่ายหมุนเวียนเพื่อการเกษตรมากที่สุด รองลงมาจะนำไปลงทุนทางการเกษตร และมีข้อสังเกตว่ากลุ่มตัวอย่างที่ยากจนโดยเปรียบเทียบจะมีการนำเงินกู้ไปใช้เพื่องานสังคม และชำระหนี้ก้อนอื่น

องค์กรทางการเงินมีบทบาทต่อวิถีชีวิตในด้าน (1) การเป็นแหล่งเงินฝากและให้ครัวเรือนมีเงินออมมากขึ้น (2) เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนให้เกษตรกร (3) การเพิ่มสวัสดิการให้สมาชิกจากการนำดอกผลขององค์กรทางการเงินไปจัดสวัสดิการให้ชุมชน และกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ทำให้ชุมชนมีการพัฒนาเพิ่มขึ้น และ (4) การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชน และช่วยให้ชุมชนมีความสามัคคีเพิ่มขึ้น

องค์กรทางการเงินระดับหมู่บ้าน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มแม่บ้าน ช่วยสร้างโอกาสให้ครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบเข้าถึงสินเชื่อเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียน เนื่องจากตั้งอยู่ใน

สถานที่ใกล้บ้านครัวเรือน มีขั้นตอนการขอสินเชื่อไม่ยุ่งยาก และไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน แต่มีวงเงินในการกู้ยืมเงินต่อรายไม่มาก จึงเป็นแหล่งสินเชื่อเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนเท่านั้น อย่างไรก็ตาม องค์กรทางการเงินเหล่านี้ไม่ได้กำหนดเงื่อนไขการกู้แก่คนยากจนเป็นพิเศษ ทำให้การกำหนดอัตราดอกเบี้ยในอัตราสูงจะเป็นภาระแก่สมาชิกที่ยากจนได้ และบางครั้งครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบไม่สามารถหาผู้ค้ำประกันเงินกู้ได้ และวงเงินการให้กู้จำกัด ทำให้วงเงินไม่เพียงพอที่จะไปสร้างรายได้เพื่อบรรเทาปัญหาความยากจนได้นอกจากนี้ องค์กรทางการเงินในพื้นที่สูงๆยังไม่มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เนื่องจากการดำเนินงานขององค์กรทางการเงินยังไม่มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และยังไม่มีการนำดอกผลของการดำเนินงานไปใช้ในกิจกรรมเพื่อพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จะเห็นได้ว่าการให้สินเชื่อขององค์กรทางการเงินในหมู่บ้านแต่เพียงอย่างเดียวไม่สามารถช่วยบรรเทาปัญหาความยากจนได้ เนื่องจากวงเงินมีจำกัด รัฐบาลต้องมีนโยบายในแก้ปัญหาความยากจนอื่นในมิติเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน รวมถึงสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรทางการเงินในหมู่บ้าน และสนับสนุนให้มีการจัดตั้งองค์กรทางการเงินให้กระจายไปตามหมู่บ้านเพิ่มขึ้น เพื่อให้เกษตรกรเข้าถึงได้ง่าย และมีเงื่อนไขพิเศษเพื่อปล่อยกู้ให้ครัวเรือนยากจนมากขึ้น และในระยะยาวภาครัฐกำหนดนโยบายที่มุ่งเน้นพัฒนาหรือการยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของ “คนจนโดยเปรียบเทียบ” ซึ่งพึ่งพิงรายได้นอกการเกษตร โดยเฉพาะการรับจ้างในสัดส่วนที่สูง ดังนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจนอกภาคการเกษตร เช่น การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงเป็นนโยบายสำคัญในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนจนโดยเปรียบเทียบในระยะยาว

คำสำคัญ: การประเมินความยากจน ความยากจนโดยเปรียบเทียบ การเข้าถึงองค์กรทางการเงิน พื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา เชียงใหม่

Executive Summary

Poverty Assessment, Opportunity to Access Financial Organizations, and Impacts of Financial Organizations on Livelihood of Highland Households in Mae Sa Watershed Area, Chiang Mai Province

Research Fund Granted in B.C. 2555, Amount Bt. 513,000

Research Conducting Period: 2 years (B.C. 2554 – 2556)

Research Team:

1. Dr. Kampanat Vijitsrikamol Faculty of Economics, Kasetsart University Tel. 02-942-8649
2. Asst. Dr. Isriya Bunyasiri Faculty of Economics, Kasetsart University Tel. 02-942-8649
3. Mr. Aer Sirijinda Faculty of Economics, Kasetsart University Tel. 02-942-8649
4. Dr. Jirawan Kitchaicharoen Faculty of Agriculture, Chiang Mai University Tel. 053-944-066

Mae Sa watershed area has long been developed continually, especially under the research project “the Upland Program”. Accordingly, poverty assessment for agricultural households in Mae Sa watershed area is essential. In addition, the upland communities have organized financial organizations such as Farm Production Saving Group and Village Fund in order to financially assist the group’s members. Therefore, it is important to study on characteristics and roles of financial organization regarding highland communities.

The project “**Poverty Assessment, Opportunity to Access Financial Organizations, and Impacts of Financial Organizations on Livelihood of Highland Households in Mae Sa Watershed Area, Chiang Mai Province**” This 2-year research project has been conducted during fiscal years of B.C. 2554 – 2555. The overall objectives of the project aiming to: (1) assess the poverty problems of the highland households; (2) collect and assemble a database of local financial organizations in the highland areas; and (3) assess the opportunity of the highlanders in accessing financial organizations including impacts of financial organizations on highlanders’ livelihood, poverty problems, and natural resource and environmental management. The study site is in central and northern Mae Sa Watershed areas, based on the data collected from 178 household samples and in-depth interviews among village leaders, financial organization committees, and government agents.

The poverty assessment applies both monetary and non-monetary indicators under 3 dimensions: economic, social, and natural resource and environmental dimensions. Due to the local brainstorming, it is found that Mae Sa households are facing major poverty

problems in terms of: (1) lower living standard relative to average living standard, (2) insecurity in land tenure and rights, (3) less opportunity in production and marketing regarding of production losses, limited market channel, and low quality outputs, (4) lack of crucial properties (e.g. pickup truck), (5) no household saving, (6) literacy problem, (7) inadequacy of farm training, (8) health problem from chemical contamination in blood, (9) accommodation problems e.g., limited space, old construction, and pollution, (10) drug problem, (11) inadequacy of drinking water and water used on farm problems, (12) some crime problems, (13) soil erosion problem, and (14) pollution management problems.

According to poverty assessment based on “**relative poverty**” measured by households that have expenses lower than 60% of average household expenses, relative poverty is divided into 2 groups: “poor and non-poor” groups, relatively. In terms of poverty dimensions, the study shows that poor households depend more on non-farm income in form of employed workers, while non-poor households depend mainly on farm income. In terms of household expenditure, poor households encounter higher expenditure proportion on food & beverage, social expenses, and lottery than that of non-poor households. On the contrary, poor households spend less on education expenses than non-poor households. Furthermore, main living standard and environmental problems on of poor households are derived from waste problem, inadequacy of drinking water, farm chemical contamination in water sources, problems of farm chemical and waste disposal, and low participation rate in environmental management activities.

Financial organizations in Mae Sa watershed area consist of formal financial organizations such as Bank for Agriculture and Agricultural Co-operatives (BAAC), Saving Bank, commercial banks, agricultural cooperatives, saving cooperatives, Village Fund, farm production saving groups, housewife groups, and private companies. As such, 21.35% of farm households do not have any saving and 7.9% does not receive loan. Mostly, households request loans for on-farm working capital and the second reason is for farm investment. However, poor households are likely to distribute their loans into social events and refinancing.

The roles of financial organizations on highland well being are: (1) sources of funds and savings, (2) sources of on-farm working capital, (3) member’s well being improvement and development in terms of increasing welfare and public activities/benefits arranged by local financial organizations, and (4) learning process and unity strengthening among members.

The village financial organizations, e.g., farm production saving groups, Village Fund, and housewife groups, increase households’ opportunity to access loan for farm working

capital. The financial organizations are normally located nearby villages with fewer processes and liabilities requested, whereas they provide limited amount of loan for each individual. Hence, the village financial organizations, in other words, function as the sources of working capital for members. However, these financial organizations do not impose any specific condition in favor of the poor members who request for loans. Consequently, high interest loan rate can be unpleasant burden for the poor members. Inability to find any loan guarantor including limited loan amount approval can lessen opportunity for the poor households in making money for their poverty alleviation. Furthermore, the financial organizations in the highland area have no role for community's resource and environmental management because their function and operation do not deal with resource and environmental management activities.

As such, loans provided by the village financial organizations cannot solely alleviate poverty problems due to limited loan amount. Thus, the government should initiate additional poverty alleviation policies in terms of economic, social, and resource and environmental dimensions at the same time. Additionally, these should include Village Fund strengthening, widely increase numbers of local financial organizations among villages so as to facilitate members in accessing loans, and provide specific conditions/offers in favor of the poor to easily access loans. In the long run, policy makers should impose the policies that emphasize on “the relative poverty” people who depend much on non-farm income. Therefore, the policies associated with non-agricultural economic development, e.g., eco-tourism development, are important to elevate wellbeing of the relative poor in the long run.

Key Words: Poverty Assessment, Relative Poverty, Financial Organization Access, Mae Sa Watershed, Chiang Mai

บทคัดย่อ

การประเมินปัญหาความยากจน โอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงิน และผลกระทบขององค์กรทางการเงิน
ต่อวิถีชีวิตของชุมชนพื้นที่สูง ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่

Poverty Assessment, Opportunity to Access Financial Organizations, and Impacts of
Financial Organizations on Livelihood of Highland Households in Mae Sa Watershed
Area, Chiang Mai Province

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย ประจำปีพ.ศ 2555 จำนวนเงิน 513,000 บาท

ระยะเวลาทำการวิจัย 2 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 ถึงปี พ.ศ. 2556

คณะผู้วิจัย:

1. อ.ดร. กัมปนาท วิจิตรศรีกมล	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	โทร 02-942-8649
2. ผศ.ดร.อิสริยา บุญญะศิริ	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	โทร 02-942-8649
3. อ. เอื้อ สิริจินดา	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	โทร 02-942-8649
4. อ.ดร.จิรวรรณ กิจชัยเจริญ	คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	โทร 053-944-066

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อประเมินปัญหาความยากจน และโอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงินและผลกระทบของการองค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิตของชาวเขา การแก้ไขปัญหาความยากจน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของครัวเรือนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่ มีวิธีการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามครัวเรือนเกษตรตัวอย่างจำนวน 178 ตัวอย่าง และสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชน คณะกรรมการองค์กรการเงิน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ผลการประเมินความยากจนในมิติเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติ พบว่าครัวเรือนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สามีปัญหาสำคัญได้แก่ การมีชีวิตความเป็นอยู่ต่ำกว่ามาตรฐานการครองชีพ มีเอกสารสิทธิในที่ดินไม่มั่นคง ขาดโอกาสในการผลิตและการตลาด ไม่มีทรัพย์สินสำคัญ อ่านไม่ออกและเขียนไม่ได้ ขาดการฝึกอบรมด้านการเกษตร มีปัญหาสุขภาพและที่อยู่อาศัย น้ำดื่มน้ำใช้ไม่พอเพียง ปัญหาอาชญากรรมไม่มาก มีการชะล้างพังทลายของที่ดิน และปัญหาหมอกภาวะจากการไม่มีการจัดการของเสียทางการเกษตร

เมื่อพิจารณาโอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงิน พบว่า เกษตรกรร้อยละ 21.35 ไม่มีเงินฝาก และร้อยละ 7.9 ไม่ได้รับเงินกู้ และองค์กรทางการเงินมีบทบาทช่วยให้ครัวเรือนมีเงินออมมากขึ้น เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนให้เกษตรกร เพิ่มสวัสดิการให้สมาชิกและชุมชน สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชน และช่วยให้ชุมชนมีความสามัคคีเพิ่มขึ้น

การให้สินเชื่อขององค์กรทางการเงินในหมู่บ้านแต่เพียงอย่างเดียวไม่สามารถช่วยบรรเทาปัญหาความยากจนได้ เนื่องจากวงเงินมีจำกัด รัฐบาลต้องมีนโยบายในแก้ปัญหาความยากจนอื่นในมิติเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน รวมถึงสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรทางการเงินในหมู่บ้าน และสนับสนุนให้มีการจัดตั้งองค์กรทางการเงินให้กระจายไปตามหมู่บ้านเพิ่มขึ้น และในระยะยาว การ

พัฒนาเศรษฐกิจนอกภาคการเกษตร จะเป็นนโยบายสำคัญในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนจนโดยเปรียบเทียบ

คำสำคัญ: การประเมินความยากจน ความยากจนโดยเปรียบเทียบ การเข้าถึงองค์กรทางการเงิน พื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา เชียงใหม่

Abstract

The main objectives of this research project are to assess the poverty problems of the highland households and to evaluate the opportunity of the highlanders in accessing financial organizations including impacts of financial organizations on highlanders' livelihood, poverty alleviation, and natural resource and environmental management. The study site is in central and northern Mae Sa Watershed areas, based on the data collected from 178 household samples and in-depth interviews among village leaders, financial organization committees, and government officials.

According to the poverty assessment under economic, social, and natural resource and environmental dimensions, major poverty problems of Mae Sa households are lower living standard relative to average living standard, insecurity in land tenure and rights, less opportunity in production and marketing, lack of crucial properties, literacy problem, inadequacy of farm training, health problem, shelter problems, drug problem, inadequacy of drinking water and water used, some crime problems, soil erosion problem, and waste management problems.

Regarding the opportunity of the highlanders in accessing financial organizations, 21.35% of farm households do not have any saving and 7.9% do not receive loans. The roles of financial organizations on highland well being are to increase savings, provide sources of on-farm working capital, improve welfare and public activities/benefits and build learning process and unity strengthening among members.

Loans provided by the village financial organizations cannot solely alleviate poverty problems due to limited loan amount. Thus, the government should initiate additional poverty alleviation policies in terms of economic, social, and resource and environmental dimensions at the same time. Additionally, these should include Village Fund strengthening. The policies associated with non-agricultural economic development are crucial in improving wellbeing of the relative poor in the long run.

Key Words: *Poverty Assessment, Relative Poverty, Financial Organization Access, Mae Sa Watershed, Chiang Mai*

คำนำ

ความยากจนบนพื้นที่สูงเป็นปัญหาที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว ชุมชนบนพื้นที่สูงมีความอ่อนไหวต่อปัญหาสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นหลายประการ อาทิ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาด้านสังคม และเศรษฐกิจ เป็นต้น การหาแนวทางในการบรรเทาปัญหาความยากจนบนพื้นที่สูงจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายควรนำมาพิจารณา ในการกำหนดนโยบายดังกล่าว จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลพื้นฐานในการประเมินสถานะความยากจนของท้องถิ่นของพื้นที่สูงนั้นๆ นอกจากนี้ การพิจารณาเกี่ยวกับองค์กรทางการเงินท้องถิ่นก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เนื่องจากองค์กรการเงินท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญมากในการนำพาชุมชนยากจนให้มีแหล่งทุนเพียงพอในการประกอบอาชีพและการยกระดับคุณภาพชีวิต ดังนั้น โครงการวิจัยฯ นี้พยายามที่จะตอบโจทย์ดังกล่าวเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลและข้อเสนอแนะในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงให้สามารถลดระดับความยากจนยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืนได้

โครงการวิจัยฯ เป็นโครงการต่อเนื่องระยะเวลา 2 ปี โดยเริ่มทำการวิจัยในปีงบประมาณ 2554 สิ้นสุดในปีงบประมาณ 2555 ภายใต้การสนับสนุนทุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ โดยได้รับความร่วมมือระหว่างคณะวิจัยจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ University of Hohenheim และความร่วมมือจากชุมชน/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของกลุ่มน้ำแม่สาเป็นอย่างดี

กัมปนาท วิจิตรศรีกมล

มีนาคม 2556

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	3
1.3 ขอบเขตการวิจัย	3
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
บทที่ 2 กรอบแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	5
2.2 การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง	8
2.3 กรอบแนวคิดการวิจัย	10
2.4 วิธีการดำเนินการวิจัย	17
บทที่ 3 การประเมินปัญหาความยากจนของชุมชนในพื้นที่สูงและคู่มือการประเมินปัญหาความยากจน	19
3.1 ผลการประเมินความยากจนของครัวเรือนในพื้นที่สูง	19
3.2 ผลการจัดทำคู่มือประเมินความยากจน	48
บทที่ 4 การจัดทำฐานข้อมูลองค์การทางการเงินในพื้นที่สูง การประเมินโอกาสการเข้าถึงองค์การทางการเงินของครัวเรือนเกษตร และผลกระทบขององค์การทางการเงินต่อวิถีชีวิตของชุมชนพื้นที่สูงในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่	49
4.1 องค์การทางการเงินในพื้นที่สูง	49
4.2 การบริหารจัดการของกองทุนหมู่บ้าน	50
4.3 การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการบริหารจัดการองค์การทางการเงินในพื้นที่สูงเพื่อบรรเทาปัญหาความยากจน	52
4.4 การเข้าถึงองค์การทางการเงินของครัวเรือนเกษตร	54
4.5 ผลกระทบขององค์การทางการเงินต่อวิถีชีวิตชาวเขา การบรรเทาปัญหาความยากจนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	79
บทที่ 5 แนวทางการเชื่อมโยงผลงานวิจัยจากโครงการ UPLAND ต่างๆ	83
บทที่ 6 สรุปและข้อเสนอแนะ	86
6.1 สรุป	86
6.2 ข้อเสนอแนะ	92
6.3 ข้อจำกัดของการศึกษาและข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป	93
บรรณานุกรม	94
ภาคผนวก 1 แบบสอบถาม	ผ1-1
ภาคผนวก 2 คู่มือการประเมินปัญหาความยากจน	ผ2-1
ภาคผนวก 3 สรุปสาระสำคัญการประชุมระดมความคิดเห็น	ผ3-1
ภาคผนวก 4 รวมภาพการสำรวจภาคสนาม	ผ4-1

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2-1	จำนวนครัวเรือนตัวอย่างที่คาดว่าจะเก็บรวบรวมในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่	17
3-1	ประเภทความยากจนโดยเปรียบเทียบของกลุ่มครัวเรือนตัวอย่าง	19
3-2	รายได้เฉลี่ยต่อปี และโครงสร้างรายได้ (ร้อยละ) จำแนกตามประเภทครัวเรือนยากจน โดยเปรียบเทียบ	20
3-3	รายจ่ายเฉลี่ยต่อปี และโครงสร้างรายจ่าย (ร้อยละ) จำแนกตามประเภทครัวเรือน	21
3-4	พื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ที่เป็นเจ้าของ และพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิมั่นคง จำแนกตามประเภทครัวเรือน	22
3-5	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการผลิต และประเภทครัวเรือน	22
3-6	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับการตลาด/ราคา และประเภทครัวเรือน	23
3-7	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามโอกาสทางตลาดในการขายผลผลิต และประเภทครัวเรือน	23
3-8	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการใช้เทคโนโลยีหรือมีการนำเทคนิคการผลิตมาใช้ในการผลิต และประเภทครัวเรือน	24
3-9	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีและเป็นเจ้าของทรัพย์สิน จำแนกตามประเภทครัวเรือน	25
3-10	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามการมีเงินฝากและประเภทครัวเรือน	26
3-11	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับชั้นเรียนของสมาชิกในวัยเรียน และประเภทครัวเรือน	27
3-12	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการกู้ยืมเพื่อการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือน และประเภทครัวเรือน	28
3-13	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการเข้ารับการอบรมด้านการเกษตรเพิ่มเติมและประเภทครัวเรือน	28
3-14	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการสูบบุหรี่ การดื่มสุรา การพบสารเคมีในเลือด การป่วยเป็นโรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคปวดศีรษะเรื้อรัง โรคปวดท้องเรื้อรัง โรคไตวาย และโรคตับ และจำแนกตามประเภทครัวเรือน	30
3-15	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามสิทธิได้รับสวัสดิการด้านรักษาพยาบาลประเภทต่างๆ และประเภทครัวเรือน	31
3-16	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามลักษณะที่อยู่อาศัยของครัวเรือนและประเภทครัวเรือน	33

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
3-17	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามปัญหาที่อยู่อาศัยและประเภทครัวเรือน	34
3-18	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการกักขังเงินเป็นค่าใช้จ่ายที่อยู่อาศัยและประเภทครัวเรือน	34
3-19	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามเชื้อเพลิงที่ใช้ในการหุงต้มอาหารและประเภทครัวเรือน	35
3-20	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามแหล่งน้ำดื่มที่ใช้ในการบริโภค และประเภทครัวเรือน	36
3-21	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามความพอเพียงของน้ำดื่มตลอดทั้งปี และประเภทครัวเรือน	37
3-22	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามความเห็นด้านคุณภาพของน้ำดื่มและประเภทครัวเรือน	37
3-23	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามแหล่งน้ำใช้ของครัวเรือนและประเภทครัวเรือน	38
3-24	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามความพอเพียงของน้ำใช้ตลอดปี และประเภทครัวเรือน	38
3-25	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามความคิดเห็นต่อสิ่งเจือปนจากสารเคมีเกษตรในแหล่งน้ำใช้ และประเภทครัวเรือน	39
3-26	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการกักขังเพื่อจัดหา/พัฒนาแหล่งน้ำ และประเภทครัวเรือน	39
3-27	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามปัญหาอาชญากรรมในละแวกบ้าน และประเภทครัวเรือน	40
3-28	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการเข้าร่วมงานประเพณีหรือวัฒนธรรมของสมาชิกส่วนใหญ่ในครัวเรือน และประเภทครัวเรือน	41
3-29	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มและประเภทครัวเรือน	41
3-30	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการได้รับประโยชน์จากโครงการช่วยเหลือของรัฐ และประเภทครัวเรือน	42
3-31	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามปัญหาการชะล้างและพังทลายของที่ดินเพื่อการเกษตร และประเภทครัวเรือน	43
3-32	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการจัดการพลาสติกจากโรงเรียนพลาสติก และประเภทครัวเรือน	44

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
3-33	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามประเมินสภาพทรัพยากรป่าไม้ปัจจุบัน และประเภทครัวเรือน	45
3-34	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามประเมินคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำและประเภทครัวเรือน	45
3-35	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและประเภทครัวเรือน	46
3-36	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการประเมินความเป็นอยู่ในปัจจุบัน และประเภทครัวเรือน	47
3-37	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการประเมินความเป็นอยู่ในปัจจุบันเทียบกับ 3 ปีที่ผ่านมา และประเภทครัวเรือน	47
3-38	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการจดทะเบียนคนจนและประเภทครัวเรือน	48
4-1	สรุปวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการบริหารกองทุนฯ ภายในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่	53
4-2	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามการมีเงินฝากและประเภทครัวเรือน	55
4-3	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามแหล่งเงินฝากและประเภทครัวเรือน	55
4-4	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามเหตุผลหลักที่ฝากเงิน	56
4-5	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามแหล่งเงินกู้	58
4-6	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามเหตุผลการกู้เงินจากแหล่งต่างๆ	59
4-7	การกระจายความถี่ของกลุ่มตัวอย่างแยกตามการได้รับเงินกู้ตามที่ยื่นขอแต่ละแหล่ง	60
4-8	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามการได้รับเงินกู้ตามที่ยื่นขอแต่ละแหล่ง	61
4-9	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามความต้องการเงินกู้	62
4-10	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามเหตุผลไม่ต้องการเงินกู้	63
4-11	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามเหตุผลความต้องการเงินกู้	64
4-12	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามการกู้ยืมเงินและความต้องการกู้เงิน	65
4-13	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามการกู้ยืมเงินและประเภทครัวเรือน	65
4-14	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามแหล่งเงินกู้หลัก (เฉพาะครัวเรือนที่มีการกู้ยืมเงิน)	66

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
4-15	ระยะเวลาเดินทางจากครัวเรือนถึงผู้ให้กู้ จำแนกตามแหล่งเงินกู้	67
4-16	ระยะเวลาการได้รับเงินกู้หลังจากยื่นขอ จำแนกตามแหล่งเงินกู้	68
4-17	จำนวนเงินกู้เฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาทต่อปี)	69
4-18	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามการนำเงินกู้ไปใช้ (เฉพาะครัวเรือนที่มีการกู้ยืมเงิน)	70
4-19	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามเงื่อนไขการกู้ยืมและประเภทครัวเรือน (เฉพาะครัวเรือนที่มีการกู้ยืมเงินและระบุเงื่อนไขในการกู้ยืม)	71
4-20	จำนวนตัวอย่างและอัตราดอกเบี้ยเงินกู้จำแนกตามประเภทครัวเรือน (ร้อยละต่อปี)	72
4-21	จำนวนตัวอย่างและอัตราดอกเบี้ยเงินกู้จำแนกตามแหล่งเงินกู้หลัก (ร้อยละต่อปี)	72
4-22	จำนวนตัวอย่างและอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ (ร้อยละต่อปี) จำแนกตามการนำเงินกู้ไปใช้ประโยชน์	73
4-23	จำนวนตัวอย่างและระยะเวลาชำระคืน (เดือน) จำแนกตามการนำเงินกู้ไปใช้	74
4-24	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามเงื่อนไขการจ่ายชำระคืนเงินกู้และประเภทครัวเรือน (เฉพาะครัวเรือนที่มีการกู้ยืมเงิน)	75
4-25	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามเงื่อนไขการจ่ายชำระคืนเงินกู้และการนำเงินกู้ไปใช้ประโยชน์ (เฉพาะครัวเรือนที่มีการกู้ยืมเงิน)	76
4-26	จำนวนตัวอย่างและจำนวนงวดชำระคืนใน 1 ปี (จำนวนครั้งต่อปี) จำแนกตามการนำเงินกู้ไปใช้	77
4-27	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแหล่งเงินชำระคืนและประเภทครัวเรือน	78
4-28	การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามความคิดเห็นต่อฐานะการเงินของคนในหมู่บ้าน	80
4-29	ความคิดเห็นเกี่ยวกับกลุ่มการเงินในหมู่บ้าน ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน	81
5-1	การเชื่อมโยงผลงานวิจัยจากโครงการ UPLAND ต่างๆ	83

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
2-1	กรอบแนวคิดของการวิจัย	12

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ความยากจนนับว่าเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจที่สำคัญปัญหาหนึ่ง ที่ส่งผลกระทบต่อให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านอาชญากรรม ปัญหาด้านสุขภาพจิต รวมทั้งปัญหาด้านสุขอนามัย เป็นต้น จึงทำให้ปัญหาความยากจนได้รับความช่วยเหลือ และแก้ไขอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากปัญหาความยากจนนี้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ หากประเทศใดมีคนจนอยู่มาก ย่อมทำให้การพัฒนาประเทศเป็นไปได้ช้า และยากกว่าประเทศที่มีคนจนในสัดส่วนที่น้อยกว่า รัฐบาลจึงมีนโยบายการพัฒนาประเทศควบคู่ไปกับการแก้ปัญหาความยากจนเสมอ

การพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินับตั้งแต่ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) เป็นต้นมา พบว่า ทำให้เศรษฐกิจขยายตัวเพิ่มขึ้น และยังทำให้ความยากจนของคนในประเทศลดลงด้วย แต่จากการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจส่งผลให้สัดส่วนคนจนเพิ่มสูงขึ้น ปัญหาความยากจนจึงได้รับการผลักดันให้เป็นวาระแห่งชาติ พร้อมกับตั้งเป้าหมายให้สัดส่วนคนจนไม่เกินร้อยละ 12 ของประชากรในประเทศให้ได้ภายในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 พ.ศ.2545-2549 (กองทัพ เคลือบพนิชกุล, 2545) จึงได้อัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 โดยให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาจากวิกฤตเศรษฐกิจให้ลุล่วง และสร้างฐานเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกขณะเดียวกันมุ่งการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย

ผลการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 สรุปได้ว่า ประสบความสำเร็จที่น่าพอใจ เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวได้อย่างต่อเนื่องในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 5.7 ต่อปี เสถียรภาพทางเศรษฐกิจปรับตัวสู่ความมั่นคง ความยากจนลดลง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) ขณะเดียวกันระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้นมาก อันเนื่องมาจากการดำเนินการเสริมสร้างสุขภาพอนามัย การมีหลักประกันสุขภาพที่มีการปรับปรุงทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดยครอบคลุมคนส่วนใหญ่ของประเทศ และการลดลงของปัญหาอาชญากรรม แต่เศรษฐกิจไทยยังไม่เข้มแข็งและอ่อนไหวต่อความผันผวนของปัจจัยภายนอก ขณะที่ยังมีปัญหาด้านคุณภาพการศึกษา ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และความโปร่งใสในการบริหารจัดการของภาครัฐ ที่ยังต้องให้ความสำคัญในการแก้ไขอย่างต่อเนื่อง

ในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ประเทศไทยยังคงต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลายบริบท ทั้งที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศ จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมของคนและระบบให้สามารถปรับตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตและแสวงหาประโยชน์ อย่างรู้เท่าทันโลกาภิวัตน์และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับทุกภาคส่วนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงได้กำหนดวัตถุประสงค์ประการหนึ่งของแผน คือเพิ่มศักยภาพของชุมชน เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เป็นรากฐานการพัฒนา

เศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต และอนุรักษ์ ฟื้นฟู ใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน นำไปสู่ การพึ่งตนเองและลดปัญหาความยากจนอย่างบูรณาการ โดยมีเป้าหมายลดสัดส่วนผู้อยู่ใต้เส้นความยากจนลง เหลือร้อยละ 4 ภายในปี 2554 นอกจากนี้รัฐบาลมีแนวนโยบายสร้างความเข้มแข็งทุกชุมชนท้องถิ่นและประชา สังคม ให้สามารถแก้ไขปัญหาและบริหารจัดการชุมชนท้องถิ่นได้ด้วยตนเอง ภายใต้แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550)

แต่การใช้นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจนั้นมุ่งเน้นให้คนกลุ่มน้อยได้รับประโยชน์ แต่ผลกระทบผลเสีย จากการพัฒนาเศรษฐกิจให้คนส่วนใหญ่คือคนที่อยู่ในฐานะที่เป็นเกษตรกรรายย่อยทั้งหลายในระบบเศรษฐกิจ การผลิตเพื่อยังชีพ ซึ่งไม่สามารถปรับตัวทางเศรษฐกิจที่มุ่งเข้าสู่เชิงพาณิชย์อย่างเข้มข้นได้ และท้ายที่สุดต้อง กลายเป็นคนยากจนในกระแสทุนนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนเกษตรกรบนพื้นที่สูงที่ได้รับผลกระทบจากการ พัฒนาเศรษฐกิจภายหลังจากการเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นต้นมา(จิระ บุรีคำ, ม.ป.ป.) ซึ่งสะท้อน ความไม่เท่าเทียมกันในการพัฒนาประเทศ ความยากจนจึงยังคงเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไขต่อไป

แม้ว่าประเทศไทยจะประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยสัดส่วนคนยากจนลดลง อย่างต่อเนื่องจากร้อยละ 42.21 ในปี 2531 เหลือร้อยละ 8.48 ในปี 2550 อย่างไรก็ตาม ปัญหาความยากจน ของประเทศไทยยังคงกระจุกตัวในบางพื้นที่ โดยเฉพาะในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีสัดส่วนคน ยากจนสูงถึงร้อยละ 12.93 และร้อยละ 13.05 ตามลำดับ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ, 2550) เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนคนยากจนและจำนวนคนจนในช่วงปี 2549-2550 พบว่า ภาคเหนือเป็นภูมิภาคเดียวที่มีแนวโน้มสัดส่วนคนยากจนและจำนวนคนจนเพิ่มขึ้น (สำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) และเมื่อพิจารณาจำแนกเป็นรายจังหวัดใน ภาคเหนือ พบว่า จังหวัดแม่ฮ่องสอนและจังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีจำนวนคนยากจนมากเป็นอันดับหนึ่ง และอันดับสอง ตามลำดับ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550)

จำนวนและสัดส่วนคนยากจนในภาคเหนือโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่บ้านชาวเขาซึ่งอยู่ในพื้นที่สูง มีการ พึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้เป็นหลัก และมีความเสียเปรียบในความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรดินและทรัพยากรที่ดิน อันเนื่องมาจากปัญหาอัตราการการชะล้างพังทลายของผิวดินมีสูง กอปรกับพื้นที่ราบในการทำเกษตรกรรมมี ปริมาณจำกัด และยังมีปัญหาในเรื่องของคนในพื้นที่สูงขาดที่ดินทำกินเป็นของตนเอง (ซึ่งส่วนหนึ่งอาศัยที่ ป่าสงวนแห่งชาติประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเป็นที่อยู่อาศัย) ปัญหาด้านการพึ่งพิงน้ำฝนในการเพาะปลูก เป็นหลัก ประกอบกับคนในพื้นที่สูงไม่สามารถเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานและบริการ/นโยบายของภาครัฐได้อย่าง ทัวถึง (รายงานการวิจัยยุทธศาสตร์ของรัฐกับการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบมีส่วนร่วมในภาคเหนือ, 2548) นอกจากนี้ปัญหาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น คนในพื้นที่สูงหรือชาวเขา ยังมีลักษณะเฉพาะในเรื่องเชื้อชาติ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ความเชื่อต่าง ๆ ทำให้ปัญหาความยากจนในพื้นที่สูงมีลักษณะเฉพาะต่างจากชุมชนทั่ว ๆ ไป อีกทั้ง ระบบการผลิตทางการเกษตรในพื้นที่สูงมีแนวโน้มมุ่งสู่การผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น (ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ ประยุกต์, 2547) ซึ่งกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในพื้นที่สูง และแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ยังยืน โดยการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และปุ๋ยเคมี เพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของ ทรัพยากรดิน แหล่งน้ำ เพิ่มมากขึ้น และกระทบต่อความยั่งยืนของการทำการเกษตรในพื้นที่สูง ซึ่งส่งผล กระทบต่อผลิตภาพการผลิต รายได้ และปัญหาความยากจนต่อไป

ครัวเรือนเกษตรในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่สา ประกอบด้วยครัวเรือนชาวไทยพื้นเมือง และครัวเรือนชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง และมีการพัฒนาการเกษตรอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการ “การใช้ประโยชน์ที่ดินและการพัฒนาชนบทบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Upland Program)” ที่เริ่มดำเนินโครงการในปี พ.ศ. 2543 เพื่อบริหารการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และปรับปรุงคุณภาพชีวิต อย่างไรก็ตาม พื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่สาเป็นพื้นที่ที่มีความลาดชันสูงง่ายต่อการถูกชะล้างและพังทลาย และมีความอุดมสมบูรณ์ของดินต่ำ เกษตรกรจึงมีปัญหาค่าใช้จ่ายสูงของที่ดิน และวิธีการควบคุมและกำจัดศัตรูพืชในลุ่มน้ำแม่สา ตอนกลางและตอนบนโดยใช้สารเคมีมากกว่าวิธีการที่ไม่ใช้สารเคมี ทำให้มีปัญหามลพิษจากการใช้สารเคมี และยังมีประชากรที่ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ โดยเฉพาะครัวเรือนชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง ที่มีสัดส่วนผู้ที่ไม่สามารถอ่านออกและเขียนได้ถึงร้อยละ 36 (พีเพิน ชาวเรนามาเคอร์และคณะ, 2553) รวมถึงประชาชนในพื้นที่สูงได้มีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน และ กลุ่มแม่บ้านโดยมีวัตถุประสงค์ในการช่วยเหลือทางการเงินในกลุ่มสมาชิก เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของคนในชุมชน เพื่อให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องประเมินปัญหาความยากจนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา ศึกษาลักษณะองค์กรทางการเงินชุมชนในพื้นที่สูง และการประเมินการเข้าถึงองค์กรทางการเงินและการศึกษาบทบาทการเงินขององค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิตของชุมชนบนพื้นที่สูง

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อประเมินปัญหาความยากจนของชุมชนในพื้นที่สูงและจัดทำคู่มือการประเมินปัญหาความยากจน

1.2.2 เพื่อรวบรวมและจัดทำฐานข้อมูลองค์กรทางการเงินต่างๆในพื้นที่สูง

1.2.3 เพื่อประเมินโอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงินและบทบาทของการองค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิตของชาวเขา การแก้ไขปัญหาความยากจน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหาของงานวิจัย

1.3.1.1 การประเมินความยากจนและการจัดทำคู่มือการประเมินปัญหาความยากจนระดับครัวเรือน/หมู่บ้าน โดยใช้ตัวชี้วัดที่เป็นตัวเงิน (Monetary Indicators) และตัวชี้วัดที่ไม่เป็นตัวเงิน (Non-Monetary indicators) ในมิติเศรษฐกิจ เช่น มาตรฐานการดำรงชีพ ที่ดิน ทรัพย์สิน เงินฝาก มิติสังคม เช่น การศึกษา สุขภาพ และมิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น และปัญหาหมอกควันจากการไม่มีการจัดการของเสียจากการเกษตร ทั้งนี้การประเมินความยากจนของครัวเรือนในพื้นที่สูงในมิติเศรษฐกิจด้านมาตรฐานการดำรงชีพ จะประเมินความยากจนแบบเปรียบเทียบ (Relative Poverty) โดยกำหนดให้เส้นความยากจนเปรียบเทียบเท่ากับร้อยละ 60 ของรายจ่ายต่อหัวของครัวเรือนโดยเฉลี่ย ซึ่งสะท้อนปัญหาความยากจนในพื้นที่ที่ศึกษาได้ดีกว่า ความยากจนแบบสัมบูรณ์ (Absolute Poverty) ซึ่งเป็นมาตรฐานการดำรงชีพขั้นต่ำ เนื่องจากหากเศรษฐกิจมีการพัฒนาที่ดีขึ้น มาตรฐานการดำรงชีพจะเพิ่มขึ้น

1.3.1.2 การรวบรวมและจัดทำฐานข้อมูลองค์กรทางการเงินต่างๆในพื้นที่สูง เป็นการแหล่งองค์กรทางการเงินที่ครัวเรือนเกษตรเข้าถึงในปี 2552/53 และรวบรวมลักษณะการให้บริการการเงินแก่ครัวเรือนเกษตรที่สำคัญ เช่น การให้บริการฝากเงิน กู้เงิน อัตราดอกเบี้ย เป็นต้น

1.3.1.3 การประเมินโอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงิน จะพิจารณาจากการเข้าถึงการฝากเงิน และกู้เงินของหัวหน้าครัวเรือนเกษตร การประเมินผลกระทบขององค์กรทางการเงิน จะศึกษาบทบาทขององค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิตชาวเขา การแก้ไขปัญหาความยากจน และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในเชิงคุณภาพ ไม่สามารถวิเคราะห์ในเชิงปริมาณได้ เนื่องจากช่วงเวลาที่ใช้ในการศึกษามีจำกัด

1.3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ใช้ในภาคศึกษา คือ พื้นที่ในอำเภอแม่สาใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

1.3.3 ขอบเขตด้านเวลาที่ใช้ในการศึกษา อยู่ในช่วงปีงบประมาณ 2554-2555 ต่อเนื่องเป็นระยะเวลา 2 ปี

1.4 ประโยชน์ที่ได้รับ

ประโยชน์ที่ได้รับจากผลการศึกษาในการวิจัยนี้ ประกอบด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับสถานะความยากจนและความเป็นอยู่ของชุมชนบนพื้นที่สูง คู่มือการประเมินความยากจนบนพื้นที่สูง ฐานข้อมูลเกี่ยวกับองค์กรทางการเงินที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนบนพื้นที่สูง ลักษณะการมีส่วนร่วมของสมาชิกองค์กรทางการเงินในการบริหารจัดการ การบริหารจัดการขององค์กรทางการเงิน โอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงิน บทบาทขององค์กรทางการเงินต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยหน่วยงานที่สังกัดกระทรวงที่เกี่ยวข้องต่างๆ ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการคลัง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความยากจน สามารถนำข้อมูลเหล่านี้ไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดนโยบาย มาตรการ และวางแผนดำเนินการในการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการเพิ่มโอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงินของชุมชนบนพื้นที่สูง ซึ่งจะเป็นผลให้สวัสดิการ การพึ่งพิง และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติรวมถึงสิ่งแวดล้อมของสังคมบนพื้นที่สูงมีการปรับปรุงดีขึ้นและมีความเหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชนบนพื้นที่สูง

บทที่ 2

กรอบแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ความยากจน โดยทั่วไปจะหมายถึงความยากจนทางเศรษฐกิจ (Monetary dimension) หรือความยากจนด้านรายได้ (income poverty) หมายถึง บุคคลที่มีรายได้หรือการบริโภคที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการพื้นฐาน หรือมาตรฐานการดำรงชีพขั้นต่ำ ซึ่งความยากจนทางเศรษฐกิจเป็นมิติความยากจนในเรื่องการขาดโอกาสทางเศรษฐกิจ (Lack of opportunity) เกี่ยวข้องกับการกระจายทุน ตัวอย่างเช่น การขาดที่ดินทำกิน การขาดโอกาสด้านการตลาด ซึ่งเป็นปัจจัยที่กำหนดผลตอบแทนที่ได้รับจากทุน (World Bank, 2000).

อย่างไรก็ตาม มิติของความยากจนนั้น มีความหลากหลาย นอกเหนือจากความยากจนทางเศรษฐกิจ (World Bank, 2000) โดยครอบคลุมมิติอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ตัวเงิน (non-monetary poverty) ทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เช่น ความอยู่ดีมีสุข (well-being) โดยได้มีความพยายามที่จะนิยามความยากจนให้หลากหลายมากขึ้น ให้ครอบคลุมมิติอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ตัวเงิน ตัวอย่างเช่น World Bank (2000) ได้นิยามความยากจน มิได้จำกัดแต่เพียงการมีรายได้น้อยและการบริโภคน้อยเท่านั้น หากยังครอบคลุมถึงการขาดโอกาสด้านการศึกษา การรักษาพยาบาล และโอกาสอื่นในการพัฒนาคน การไร้ซึ่งอำนาจ การขาดสิทธิขาดเสียง ตลอดจนการตกอยู่ในความเสี่ยง และความหวาดกลัว Kakwani and Krongkaew (1998) ได้นิยามความยากจนในมิติของความอยู่ดีมีสุข (well-being) ซึ่งหมายถึงการขาดความสามารถที่จะได้รับประโยชน์จากการดำรงชีวิตในสังคม UNDP (2000) ได้จัดทำดัชนีความขัดสน (Index of Human Deprivation - IHD) วัดความยากจนในมิติของคุณภาพชีวิต โดยจะประเมินภาพรวมของความขัดสนและด้อยโอกาส ซึ่งรวมถึงความยากจนที่ไม่ใช่รายได้ (Non-Income Poverty) ประกอบด้วยดัชนีย่อย 8 ตัว คือ รายได้ สุขภาพอนามัย การศึกษา การจ้างงาน ที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม การสื่อสารคมนาคม การอุปโภคบริโภค และสถานภาพผู้หญิง

นอกจากนี้ผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการหลายท่านได้เสนอแนวคิดและนิยามความยากจนในความหมายกว้างในบริบทของสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง นับเป็นนิยามทางเลือกไว้หลายแง่มุม เช่น อภิชัย พันธเสน (2540) กล่าวว่า การนิยามความยากจน ควรนำมิติ ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของความเป็นมนุษย์ ได้แก่ ความยั่งยืนหรือความสามารถในการมีชีวิตอยู่ การได้รับความคุ้มครองหรือมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การได้รับความรักและความอบอุ่น การได้รับความเห็นใจและเข้าใจ การมีส่วนร่วมในการกำหนดชะตากรรมของตนเอง การพักผ่อนหย่อนใจ การได้ทำในสิ่งที่สร้างสรรค์ การได้รับการยอมรับหรือมีความหมายในสังคมที่เกี่ยวข้อง และการมีเสรีภาพมาประกอบการพิจารณาด้วย

ในขณะที่นักคิดในสังคมไทยท่านอื่นๆ มองปัญหาความยากจนที่สาเหตุ โดยวิพากษ์โครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองว่าเป็นเหตุแห่งความยากจน สมชัย จิตสุชน, 2544 ได้วิเคราะห์และนำเสนอนิยามความยากจนในมุมมองของคนจน โดยแบ่งเป็นกลุ่มนิยามความยากจนที่บ่งบอกถึงวิถีการดำเนินชีวิตและสะท้อนทั้งเหตุและผลจากความยากจน ซึ่งนิยามความยากจนนั้นมีความหมายหลากหลายแง่มุมขึ้นกับมุมมองของแต่ละ

ชุมชน ดังนั้นเมื่อใช้แนวคิดของนิยามความยากจนที่แตกต่างกันแล้วก็จะทำให้กลุ่มคนจนมีความแตกต่างกันหรือเป็นกลุ่มคนต่างกลุ่มกันด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการวัดภาวะความยากจน

วิธีวัดความยากจนอาศัยการหาสัดส่วนของคนทั้งหมดที่มีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อปีต่ำกว่าเส้นความยากจน โดยเส้นความยากจนอยู่ภายใต้หลักความจำเป็นพื้นฐาน เฉพาะด้านการบริโภคทั้งหมดอาหารและหมวดอื่นๆ เป็นเกณฑ์ (สุภิญญา หุตะเศรณี, 2535) ต่อมาได้มีการพัฒนาและปรับปรุงการกำหนดเส้นความยากจน โดยให้ความสนใจกับความต้องการพลังงานที่เปลี่ยนแปลงตามตัวแปรต่างๆ เช่น อายุ เพศ แบบแผนการบริโภค เป็นต้น เส้นความยากจนนี้จึงเปลี่ยนแปลงไปตามขนาดครัวเรือนและองค์ประกอบครัวเรือน จึงกลายเป็นเส้นความยากจนในระดับครัวเรือน (อัญชญา ณ ระนอง, 2541)

การที่จะระบุว่า ใครคือผู้ที่ยากจนตามค่านิยามของความยากจนนั้น จำเป็นต้องมีมาตรฐานการวัดซึ่งโดยทั่วไปมาตรฐานที่ใช้วัดความยากจนแบ่งออกเป็น 3 ประเภท

1. มาตรฐานวัดความยากจนแบบสมบูรณ์ (Absolute measures of poverty) เป็นมาตรฐานการวัดความยากจนจากปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสภาพการที่ไม่สามารถรักษาระดับการดำรงชีพขั้นต่ำหรือมาตรฐานการครองชีพไว้ได้ โดยมาตรฐานการครองชีพจะแสดงถึงระดับการอุปโภคบริโภคสินค้าบริการที่จำเป็นและจัดเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญต่อการดำรงชีพซึ่งได้แก่ปัจจัยสี่ ดังนั้นหากครัวเรือนใดไม่สามารถจัดหาสิ่งจำเป็นพื้นฐานเหล่านี้ให้เพียงพอสำหรับครัวเรือนแล้วก็ถือว่าครัวเรือนนั้นจัดอยู่ในกลุ่มคนยากจน

2. มาตรฐานวัดความยากจนแบบสัมพัทธ์หรือเชิงเปรียบเทียบ (Relative measures of poverty) การวัดโดยวิธีนี้จะวัดออกมาในรูปสัดส่วนเปอร์เซ็นต์ เป็นการวัดสภาพความขัดสนในปัจจัยพื้นฐานตามมาตรฐานที่สังคมนั้นๆ กำหนดขึ้น ซึ่งชี้ให้เห็นถึงสภาพของบุคคลหรือครัวเรือน ที่ไม่สามารถรักษาระดับการครองชีพให้อยู่ในระดับที่ทัดเทียมกับผู้อื่นได้

3. มาตรฐานการวัดความยากจนแบบผสม เนื่องจากความไม่สะดวกของแต่ละมาตรฐานวัดความยากจนทั้ง 2 แบบข้างต้น จึงได้นำวิธีการวัดทั้งสองมารวมกัน เพื่อให้สามารถใช้งานได้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยสามารถคำนวณออกมาเป็นสัดส่วนทางคณิตศาสตร์หรือทางสถิติได้

อย่างไรก็ตาม มาตรฐานการวัดความยากจนที่กล่าวมาข้างต้น ยังไม่ได้พิจารณาถึงความจำเป็นในแง่มุมอื่นๆ ที่มีใช่เป็นการวัดทางเศรษฐกิจ เช่น ความต้องการอากาศบริสุทธิ์ ความต้องการความมั่นคง ความต้องการมีส่วนร่วมในสังคม การได้รับความรักและความอบอุ่น เป็นต้น ซึ่งความต้องการเหล่านี้ยากต่อการตีค่าออกมาเป็นตัวเงิน ดังนั้นมาตรฐานในการวัดจึงมุ่งเน้นถึงความยากจนทางวัตถุ เพราะมีรูปของปริมาณทางกายภาพของสินค้าและบริการ ที่สามารถวัดเป็นตัวเงินได้ชัดเจน แต่เนื่องจากสินค้าและบริการมีมากมายหลายชนิดแตกต่างกัน การกำหนดมาตรฐานความยากจน จึงกำหนดจากระดับการอุปโภคบริโภคสินค้าและบริการที่จำเป็นและจัดเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญต่อการดำรงชีพ ซึ่งได้แก่ ปัจจัยสี่ ดังนั้นมาตรฐานการวัดความยากจนแบบสมบูรณ์จึงเป็นมาตรฐานที่นิยมใช้กันในปัจจุบัน เนื่องจากระดับมาตรฐานการครองชีพขั้นต่ำนั้นได้มาจาก

รายจ่ายในการอุปโภคบริโภคสินค้าและบริการที่เป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานที่สำคัญตามมาตรฐานการครองชีพต่ำสุด ทั้งที่เป็นอาหารและมีใช้อาหาร

หลังจากได้ค่าความยากจนของกลุ่มประชากรในสังคมแล้ว จะต้องนำค่าความยากจนนี้มากำหนด เส้นแบ่งเขตระหว่างคนจนกับคนไม่จน หรือเส้นแห่งความยากจน (Poverty line) เพื่อนำไปใช้หาค่าตัวชี้วัด ภาวะความยากจน (Poverty incidence)

เส้นความยากจนสามารถใช้เป็นเกณฑ์จำแนกครัวเรือนยากจนและครัวเรือนไม่ยากจน โดยพิจารณา ความต้องการอาหารและสินค้าอุปโภคที่จำเป็นแก่สมาชิกในครัวเรือน ซึ่งแตกต่างกัน ทั้ง อายุ เพศ และราคา สินค้าที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ เส้นความยากจนจึงชี้ถึงต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายของสมาชิกครัวเรือนต่อสินค้า จำเป็นขั้นพื้นฐานซึ่งใช้เป็นเกณฑ์ในการชี้วัดความยากจนได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ, 2548)

นอกจากนี้ การวัดความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรรมสามารถวัดได้จากสัดส่วนครัวเรือนยากจน ซึ่งชี้วัดความยากจนแบบสัมบูรณ์ (absolute poverty) ในรูป headcount ratio (ดัชนีสัดส่วนคนจน) ซึ่งเป็น สัดส่วนจำนวนประชากรที่รายได้ของครัวเรือนเฉลี่ยต่อคนต่อปีต่ำกว่าเส้นความยากจน (Sen, 1974) สามารถหา ได้โดย

$$\text{Headcount Ratio} = q / n$$

โดยที่ q คือ จำนวนตัวอย่างที่รายได้ของครัวเรือนเฉลี่ยต่อคนต่อปีต่ำกว่าเส้นความยากจน

n คือ จำนวนตัวอย่างทั้งหมด

ถ้า headcount ratio มีค่ามาก แสดงว่ากลุ่มประชากรนั้นมีสัดส่วนคนยากจนอยู่มาก

จากการทบทวนแนวคิดภาวะความยากจนและการวัดภาวะความยากจนในประเทศไทย ทำให้ ทราบว่าที่ผ่านมามีวิธีวัดความยากจนอาศัยการหาสัดส่วนของคนจนทั้งหมดที่มีรายได้ของครัวเรือนต่ำกว่า เส้นความยากจน โดยเส้นความยากจนนี้จะอยู่ภายใต้หลักความจำเป็นพื้นฐานเฉพาะด้านการบริโภคทั้งหมด อาหารและที่ไม่ใช้อาหารเป็นเกณฑ์ ต่อมาได้มีการพัฒนาและปรับปรุงการกำหนดเส้นความยากจน โดยเส้น ความยากจนที่พัฒนาขึ้นใหม่นี้จะให้ความสนใจกับการบริโภคทั้งหมดอาหารและหมวดอื่นๆ รวมทั้งความ ต้องการพลังงานที่เปลี่ยนแปลงตามตัวแปรต่างๆ เช่น อายุ เพศ แบบแผนการบริโภค เป็นต้น เส้นความยากจน นี้จึงเปลี่ยนแปลงไปตามขนาดครัวเรือน และองค์ประกอบครัวเรือน ทำให้เส้นความยากจนที่ได้มีความใกล้เคียง กับความเป็นจริงมากที่สุด เรียกว่าเส้นความยากจนในระดับครัวเรือน

อย่างไรก็ตาม กรอบแนวคิดและการนิยามความยากจนที่กำหนดขึ้นหรือเลือกใช้ในแต่ละสังคม โดย ที่มีทั้งความยากจนในมุมมองของนักวิชาการ และมุมมองของคนจนทั้งในสังคมเกษตรชนบทหรือสังคมเมือง ซึ่งสื่อสารเรื่องความยากจนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิต จะนำไปสู่แนวทางและวิธีการวัดความยากจน ที่สะท้อนและตอบสนองต่อกรอบแนวคิดนั้น ซึ่งการวัดความยากจนที่ใช้กันอยู่มีทั้งที่เป็นการวัดโดยตรงหรือวัด โดยอ้อมโดยตีมูลค่าเป็นเงินตรา บางวิธีก็เป็นรูปธรรม บางวิธีก็เป็นนามธรรมแต่ช่วยในการอธิบายให้เข้าใจ สถานการณ์ได้ดีขึ้น หน่วยการวัดของวิธีการต่างๆ เหล่านี้มีทั้งที่เป็นระดับครัวเรือน พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ หรือ

กลุ่มคน หรือประเทศ การสะท้อนภาวะความยากจนจากวิธีการวัดมีทั้งที่เป็นสัดส่วนของคนที่มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ต่ำกว่าระดับความยากจนที่ใช้ บางวิธีก็เป็นการเรียงลำดับ ทั้งนี้การวัดที่เป็นการอธิบายสถานการณ์หรือปรากฏการณ์ว่าด้วยความยากจนนั้นจะเชื่อมโยงถึงแนวทางปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจน เช่น หากกรอบแนวคิดเรื่องความยากจนเป็นเรื่องของรายได้ วิธีการวัดก็จะเป็นมิติของรายได้ แนวทางแก้ไขปัญหาก็จะเป็นเรื่องของการเพิ่มรายได้ หากกรอบแนวคิดเป็นเรื่องของมาตรฐานการดำรงชีวิต หรือคุณภาพชีวิต วิธีการวัดความยากจนก็จะวัดมิติต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบของมาตรฐานการดำรงชีวิต หรือคุณภาพชีวิต โดยอาจวิเคราะห์หัตถ์ขึ้นแต่ละตัวหรือสร้างดัชนีรวมของเรื่องนั้นๆ ผลที่ได้ก็นำไปสู่การพัฒนาแนวทางการแก้ไขในแต่ละเรื่อง วิธีการที่ได้รับความนิยมและใช้กันอย่างแพร่หลายและมีการพัฒนาวิธีการวัดอย่างต่อเนื่อง และมีฐานแนวคิดทางทฤษฎีรองรับทั้งในด้านการคาดประมาณสถานการณ์และแนวทางการแก้ไขปัญหาคือความยากจนที่เป็นตัวเงินและการวัดโดยใช้เส้นความยากจนเป็นเกณฑ์ อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุที่เรื่อง “ความยากจน” เป็นปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนและมีหลายมิติ การวัดด้วยวิธีการใด วิธีการหนึ่งจึงไม่สามารถอธิบายสถานการณ์ความยากจนที่เกิดขึ้นได้อย่างถ่องแท้ ในบางกรณีจึงอาจต้องใช้หลายวิธีประกอบกัน โดยมีข้อพึงสังเกตและพึงระวังเกี่ยวกับข้อจำกัดและผลของแต่ละวิธีการที่ใช้วัดว่าบ่งชี้ถึงปรากฏการณ์ความยากจนเดียวกัน กลุ่มคนกลุ่มเดียวกัน หรือเป็นปรากฏการณ์ และกลุ่มคนที่ต่างกัน

2.2 การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยและการศึกษาที่เกี่ยวข้องสามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเด็นหลักๆ คือ การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีผลต่อภาวะความยากจน การประเมินภาวะความยากจนบนพื้นที่สูง และผลกระทบของการเงินชุมชนต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความยากจน

ฤทัยวรรณ ศุภเกษร(2535) ได้ศึกษาปัจจัยทางด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมของชุมชนพบว่าความยากจนไม่ได้เกิดจากปัจจัยตัวใดตัวหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ปัจจัยทั้งสามมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยปัจจัยด้านสังคมจะมีความรุนแรงสำคัญมากกว่าปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจตามมา ส่วนปัจจัยด้านกายภาพจะมีปัญหาและข้อจำกัดทำให้การใช้ประโยชน์พื้นที่ทำกินของชุมชนลดน้อยลงอย่างมาก

สำหรับการศึกษาของ สุรเดช ตระกูลคูศรี (2541) พบว่าความยากจนของกลุ่มครัวเรือนเกษตรกรรมจะลดลงเมื่อฟาร์มมีขนาดใหญ่ขึ้น กลุ่มครัวเรือนเกษตรที่เป็นผู้เช่าตกอยู่ในภาวะความยากจนมากกว่ากลุ่มครัวเรือนที่มีที่ดินเป็นของตนเอง กลุ่มครัวเรือนที่กิจกรรมแบบผสมผสานและกลุ่มครัวเรือนที่ทำนาเป็นกลุ่มที่ตกอยู่ในภาวะความยากจนมากกว่ากลุ่มอื่นๆ และครัวเรือนที่ทำการเกษตรอย่างเดียวยกอยู่ในภาวะความยากจนมากกว่าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทั้งการเกษตรและนอกการเกษตร

ลักษณะและขอบเขตของปัญหาความยากจนในประเทศไทยนั้น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระบุว่า ปัจจัยด้านขนาดของครัวเรือน อายุ ระดับการศึกษาและอาชีพของหัวหน้าครัวเรือนเป็นตัวแปรสำคัญที่มีผลต่อปัญหาความยากจนโดยกลุ่มครัวเรือนที่มีขนาดใหญ่ (สมาชิก 7 คนหรือมากกว่า) ครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนอายุ 70 ปีขึ้นไป และหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาต่ำมีสัดส่วน

ความยากจนสูงกว่ากลุ่มอื่นๆ นอกจากนั้นยังพบว่ากลุ่มครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเกษตรกรเป็นกลุ่มที่มีปัญหาความยากจนมากที่สุด ซึ่งสัมพันธ์กับขนาดการถือครองที่ดิน โดยเกษตรกรที่มีขนาดและลักษณะการถือครองที่ดินแตกต่างกันก็จะเผชิญกับภาวะความยากจนแตกต่างกัน

ในด้านของการศึกษาภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรไทย สุพัตรา แต่งเอียด (2544) พบว่าครัวเรือนที่ทำการปลูกข้าวเป็นหลักจะประสบภาวะความยากจนเพิ่มสูงขึ้น และครัวเรือนที่มีที่ดินเป็นของตนเองจะมีสัดส่วนครัวเรือนที่ยากจนสูงสุด ส่วนครัวเรือนเกษตรกรที่มีฟาร์มขนาดเล็กมีแนวโน้มของภาวะความยากจนเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งต่างกับสนิรัช แก้วมี (2550) ที่ทำการศึกษภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรไทย พบว่าการเพิ่มขึ้นของขนาดฟาร์มทำให้ภาวะความยากจนเพิ่มขึ้น และการเพิ่มขึ้นของระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน การเพิ่มโอกาสทำงานนอกภาคการเกษตร จะมีผลให้ภาวะความยากจนลดลง ในทางตรงข้ามการเพิ่มขึ้นของจำนวนหนี้สิน จำนวนผู้พึ่งพิงในครัวเรือน ทำให้ภาวะความยากจนเพิ่มขึ้น และประเพณีกิจกรรมการผลิตมีผลต่อความยากจน

จิระ บุรีคำ (ม.ป.ป.) ทำการศึกษาความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรชาวเขาในเขตภาคเหนือตอนบน พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศหญิงมีความโน้มเอียงที่ทำให้รายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีของครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น ส่วนครัวเรือนที่นับถือศาสนาคริสต์ ครัวเรือนที่มีอัตราการพึ่งพิงของครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้น ครัวเรือนเกษตรกรที่ปลูกข้าวเป็นพืชหลัก มีความโน้มเอียงที่จะทำให้รายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีต่ำลง และในความคิดขาดแคลนทางทรัพยากรไม่ได้เกิดจากการขาดแคลนที่ทำกิน แต่เกิดจากแหล่งน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูก เนื่องจากพื้นที่ที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติ จะสามารถทำให้ครัวเรือนทำการเกษตรเพาะปลูกนอกฤดูปลูกได้ ทำให้ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้นหรือลดโอกาสในความยากจนลง ในขณะที่ครัวเรือนที่ปลูกข้าวเป็นพืชหลักมักจะเก็บผลผลิตไว้บริโภคเป็นหลัก ขณะที่ครัวเรือนที่ปลูกพืชอื่นเป็นหลักมุ่งผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด แล้วจึงนำเงินได้มาใช้จ่ายในการอุปโภคบริโภค แต่เนื่องจากการปลูกข้าวส่วนใหญ่เป็นข้าวไร่ หรือข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่ปลูกบริเวณเชิงเขาไม่จำเป็นต้องใช้ทุนในการเพาะปลูกสูง ดังนั้นครัวเรือนที่ปลูกข้าวเป็นพืชหลักเกิดจากความแคลนของปัจจัยในการเพาะปลูกพืชตามความต้องการของตลาด

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการประเมินความยากจนในพื้นที่สูง

งานศึกษาที่ผ่านมาที่ได้มีการประเมินความยากจนในพื้นที่สูงของประเทศไทยในมิติต่าง ๆ พบว่าประชากรยากจนในพื้นที่สูงที่ทำการศึกษ ขาดโอกาสในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะที่ดินที่โครงการหลวงจัดสรรที่ดินให้ ขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษา แม้แต่การศึกษาภาคบังคับในพื้นที่ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่อยู่ห่างไกล ซึ่งขาดแคลนโรงเรียน ขาดสิทธิในที่ดินทำกิน ปัญหาการขาดแคลนน้ำอุปโภคที่สะอาด การให้บริการแพทย์และพยาบาลยังไม่ดี นอกจากนี้การเข้าถึงโครงการเบี้ยยังชีพและสงเคราะห์ต่าง ๆ ยังมีน้อยมาก ประกอบกับ ข้อจำกัดทางสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และสภาพภูมิประเทศที่เป็นที่ดอนและที่สูง สภาพดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ประกอบกับการมีพื้นที่เพาะปลูกทับซ้อนกับเขตพื้นที่อนุรักษ์ ทำให้ไม่สามารถขยายพื้นที่เพาะปลูกได้ เป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้เกษตรกรยากจน และการไม่มีที่ดินทำกิน (รายงานการวิจัยยุทธศาสตร์ของรัฐกับการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบมีส่วนร่วมในภาคเหนือ, 2548) นอกจากนี้จากการที่ชุมชนบนพื้นที่สูงอยู่ในเขตพื้นที่ป่าราชการ ซึ่งมีเส้นทางคมนาคมที่ยากลำบาก ทำให้หน่วยงานพัฒนาต่าง ๆ ไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้การพัฒนาที่มุ่งเน้นการเกษตรเชิงพาณิชย์ ทำให้ประชาชนใน

พื้นที่สูงพึ่งพิงปัจจัยภายนอกเพิ่มขึ้น ซึ่งหากปีใดราคาผลผลิตตกต่ำ จะส่งผลให้ประชาชนมีรายได้น้อยลงไม่เพียงพอที่จะซื้อปัจจัยการผลิตและเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ทำให้เป็นหนี้สินอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546) ประกอบกับประชากรบนพื้นที่สูงประกอบด้วยหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและการร่วมมือกันเป็นกลุ่มทำได้ยาก (รายงานการวิจัยยุทธศาสตร์ของรัฐกับการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบมีส่วนร่วมในภาคเหนือ, 2548) นอกจากนี้เมื่อพิจารณาในมิติของจิตวิญญาณ และวัฒนธรรม พบว่า วัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่ามีแนวโน้มที่จะสูญหายไป งานศึกษานี้ยังได้ประเมินความยากจนโดยใช้แนวคิดการมีส่วนร่วม พบว่า ความยากจนในความคิดของชนเผ่าลาหู่ คือคนที่ไม่มียี่สิบห้าในห้าสิบปีใหม่ในช่วงเทศกาลเฉลิมฉลองชุมชน (สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546)

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ผลกระทบของการเงินชุมชนต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน

บวรพรรณ อชกุล และ วรวรรณ ชาญด้วยวิทย์ 2550 ได้ประเมินผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านต่อความยากจน ด้วยวิธีการสร้างกลุ่มเปรียบเทียบวิธีจับคู่ (Matching) ของผู้ที่เข้าร่วมโครงการและไม่เข้าร่วมโครงการกองทุนหมู่บ้าน และวิธี Double Difference โดยใช้ข้อมูลระดับจุลภาคจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี 2545 และปี 2547 ผลการศึกษา พบว่าการกู้ยืมเงินจากกองทุนหมู่บ้านได้ส่งผลให้รายได้เกษตรกรเพิ่มขึ้น แต่ไม่เพียงพอที่จะส่งผลให้รายได้รวมของครัวเรือนเพิ่มขึ้น นอกจากนี้โครงการกองทุนหมู่บ้านได้ส่งผลให้รายจ่ายครัวเรือนนอกเหนือจากรายจ่ายเพื่อการบริโภคเพิ่มขึ้น สำหรับผลกระทบต่อความยากจน พบว่าโครงการกองทุนหมู่บ้านส่งผลกระทบต่อความยากจนในระยะสั้นเท่านั้น กล่าวคือ การกู้ยืมเงินจากกองทุนหมู่บ้านมีผลให้ความยากจนในปีนั้น ๆ ลดลง อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์ผลกระทบโดยขาดความเอนเอียงที่ไม่สามารถสังเกตได้ จะพบว่าการกู้ยืมเงินจากกองทุนหมู่บ้านไม่ส่งผลให้ความยากจนของครัวเรือนนอกเขตเทศบาลลดลง

สำหรับงานศึกษาเชิงประจักษ์ในต่างประเทศ โดยเฉพาะในบังคลาเทศ นั้น พบว่าองค์กรการเงินชุมชนมีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาความยากจน ตัวอย่างเช่น งานศึกษาของ Shahid (2001) ที่ศึกษาผลกระทบของการเงินชุมชนต่อความยากจน พบว่าครัวเรือนที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกในองค์กรการเงินชุมชนมีรายได้ต่อหัวรายจ่ายต่อหัว และทรัพย์สินสุทธิเพิ่มขึ้นกว่าครัวเรือนที่ไม่เข้าร่วมในองค์กรการเงินชุมชน และมีสัดส่วนครัวเรือนยากจนที่ต่ำกว่าครัวเรือนที่ไม่เข้าร่วมเป็นสมาชิกเป็นสมาชิก

2.3 กรอบแนวคิดการวิจัย

งานศึกษาได้แบ่งมิติการประเมินความยากจนให้สอดคล้องกับสภาพครัวเรือนในพื้นที่สูง ออกเป็น 3 มิติ ได้แก่ มิติเศรษฐกิจ มิติสังคม และมิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วยตัวชี้วัดที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน (รายละเอียดตามแผนภาพที่ 1) ดังนี้

1. มิติเศรษฐกิจ

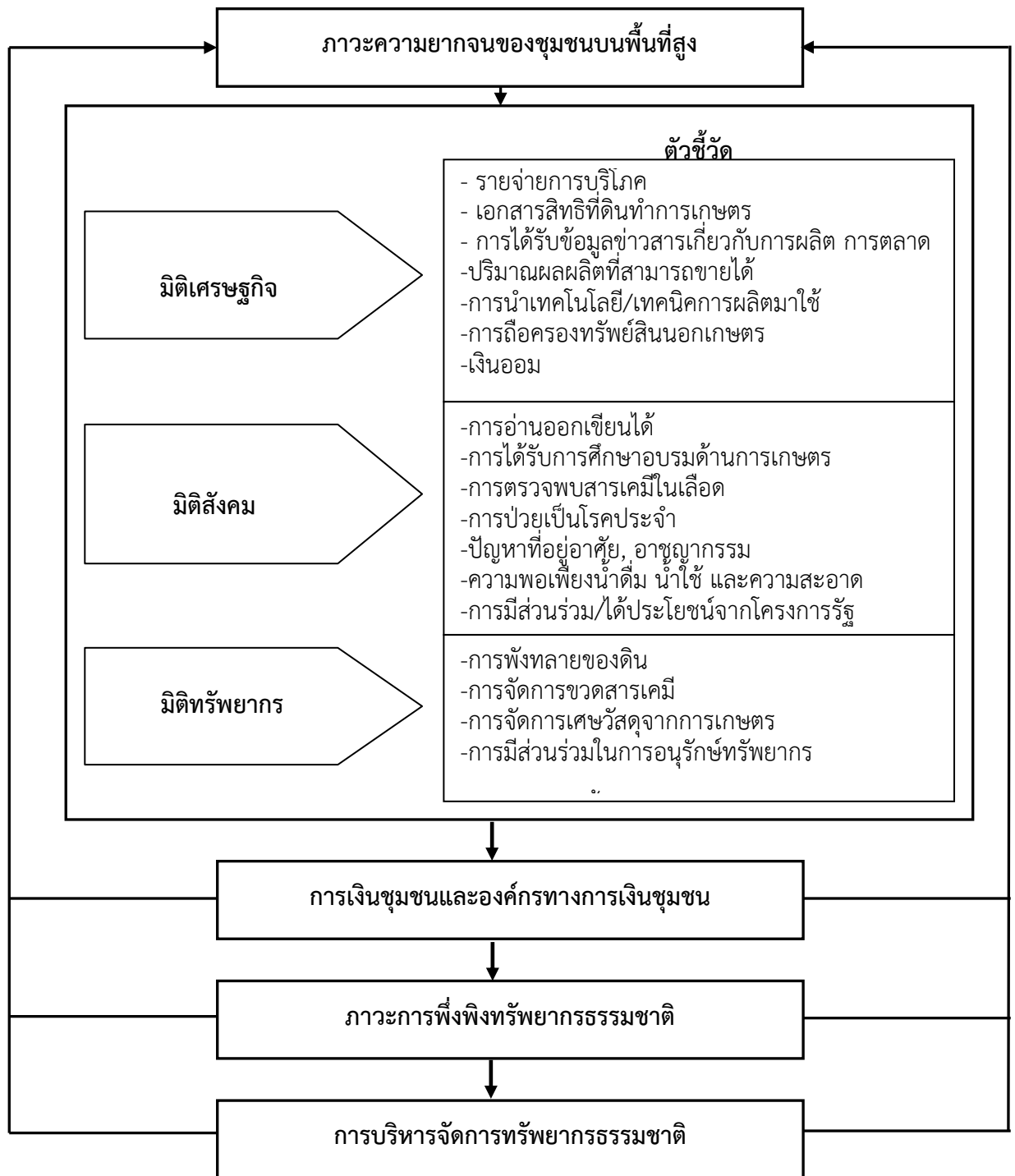
ความยากจนในมิติเศรษฐกิจ หมายถึง ครัวเรือนที่มีรายจ่ายการบริโภคต่อหัวต่ำกว่ามาตรฐานการดำรงชีพโดยเฉลี่ยของสังคม ซึ่งเป็นมิติความยากจนโดยเปรียบเทียบ การขาดเอกสารสิทธิ์ที่มั่นคงในการทำการเกษตร การขาดโอกาสในการประกอบอาชีพการเกษตร การขาดทรัพย์สิน และการไม่มีเงินออม

2. มิติสังคม

เป็นการประเมินความยากจนจากหมายถึง การขาดการศึกษา การมีสุขภาพอนามัยที่ดี การขาดสภาพแวดล้อมที่ดีในการดำรงชีวิต การมีสาธารณูปโภคที่ไม่พอเพียงและไม่มีคุณภาพ การไม่ปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน การขาดการมีส่วนร่วมในสังคม และการไม่ได้รับประโยชน์จากโครงการช่วยเหลือของรัฐ

3. มิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เป็นการประเมินความยากจนในมิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม หรือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ไม่ถูกวิธี ปัญหามลภาวะจากน้ำทิ้งในครัวเรือน เป็นต้น

ภาพที่ 2-1 กรอบแนวคิดของการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวคิดทั่วไป

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2526) ให้แนวคิดที่ว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวความคิดทางยุทธศาสตร์ของการพัฒนาชุมชนที่จะนำประชาชนให้เกิดความศรัทธาในตัวเอง ความเชื่อมั่นในตัวเอง และความรู้สึกเป็นเจ้าของและยังเน้นการดำเนินงานต่าง ๆ ในชุมชน”

ส่วนศุภนต์ สายบุญลี (2537) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมเพิ่มเติมว่า การมีส่วนร่วมในภาพกว้างของการพัฒนาชุมชน หมายถึง “การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการพัฒนาชุมชน หมู่บ้านของตนเอง ระหว่างสมาชิกด้วยกัน ระหว่างสมาชิกกับองค์กรซึ่งรวมถึงหน่วยงานของรัฐ กระทั่งหมายถึงประชาชนกับรัฐบาล ทั้งนี้ด้วยข้อเท็จจริงและความเชื่อว่างานจะสำเร็จได้ก็ด้วยการมีส่วนร่วมของสมาชิก ซึ่งจะนำไปสู่ความร่วมมือระหว่างการค้าในชีวิตในสังคมเดียวกัน”

ทั้งนี้ สมพร เทพสิทธิ (2539) ยังได้ให้แนวคิดเพิ่มเติมไว้ว่า ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น หมายถึง “การที่ประชาชน รวมทั้งองค์กรเอกชน (non-governmental organization) องค์กรของประชาชน (people organization) และภาคเอกชน (private sectors) สามารถมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนาทั้งในขบวนการตัดสินใจ วางแผน และจัดทำโครงการ (decision making planning and programming)

นอกจากนี้ United Nation (1981) ได้ระบุว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนคือ “การที่ประชาชนแสดงออกซึ่งความต้องการเข้าร่วมในการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้น โดยเน้นที่การให้อำนาจการตัดสินใจแก่ประชาชนในชนบท”

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนจำเป็นต้องมีกระบวนการในการทำให้ชุมชนซึ่งประกอบด้วย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนเกิดความตระหนัก ความศรัทธาตนเอง และมีความต้องการที่จะมีบทบาทในการวางแผน การดำเนินการตัดสินใจ การจัดการ การติดตามผล และการกระจายผลอย่างเป็นธรรมในการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ด้วยชุมชนเอง”

ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

เกี่ยวกับทฤษฎีการมีส่วนร่วมนั้น ได้มีนักวิชาการหลายสาขากล่าวถึงทฤษฎีสำคัญ ๆ ดังนี้

1) ทฤษฎีการกระทำทางสังคม

Weber (1966) ศึกษาเรื่องการกระทำของมนุษย์ (human action) และได้ให้คำจำกัดความการกระทำ (action) ว่าเป็นพฤติกรรมทั้งที่เป็นแบบเปิดเผยและลึกลับ ซึ่งบุคคลผู้กำหนดให้มีความหมายเป็นส่วนตัว ตามความคิดของ แมกซ์ เวเบอร์ นั้น ความเข้าใจในระดับความหมายเกิดขึ้นได้ 2 ประการ

ประการที่ 1 ความหมายส่วนตัวจากการกระทำของบุคคลที่หนึ่ง สามารถเข้าใจได้จากการสังเกตโดยตรง

ประการที่ 2 มีการเข้าใจสิ่งเร้า เราสามารถแสดงความรู้สึกออกมาด้วยตัวเอง ในการให้เหตุผล ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของผู้ทำหรือว่าถ้าการกระทำของบุคคลไม่มีเหตุผลแล้ว อาจจะเข้าใจส่วนประกอบแห่งอารมณ์ที่มีการกระทำเกิดขึ้น โดยอาศัยการเข้าไปมีส่วนร่วมที่มีความเห็นอกเห็นใจต่อมนุษย์ด้วยกัน อีกนัยหนึ่ง การกระทำบางอย่างเกิดขึ้นจากผลของแรง นอกจากนี้ Weber ยังได้กล่าวถึงการกระทำทางสังคมมี 4 ชั้น คือ ชั้นที่หนึ่ง การกระทำที่มีเหตุผล (rational) เป็นการกระทำที่ใช้วิธีการอันเหมาะสมในอันที่จะบรรลุถึงจุดหมายที่เลือกไว้อย่างมีเหตุผล การกระทำดังกล่าวมุ่งไปในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ชั้นที่สอง การกระทำที่เกี่ยวกับค่านิยม (valuable) เป็นการกระทำที่ใช้วิธีที่เหมาะสมเช่นกันเพื่อจะทำให้ค่านิยมสูงสุดในชีวิตมีความสมบูรณ์พร้อมการกระทำเช่นนี้มุ่งไปในด้านจริยธรรม ศาสนา และทางศีลธรรมอย่างอื่น เพื่อการดำรงไว้ซึ่งความเป็นระเบียบในชีวิตทางสังคม ชั้นที่สาม การกระทำตามประเพณี (tradition) เป็นการกระทำที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง โดยยึดเอาแบบอย่างที่ทำกันมาตั้งแต่อดีตเป็นหลักในพฤติกรรม การกระทำตามประเพณีไม่คำนึงถึงเหตุผล และชั้นที่สี่ การกระทำที่แฝงด้วยความเสนาหา (affective) การกระทำแบบนี้คำนึงถึงอารมณ์และความผูกพันทางจิตใจระหว่างผู้ทำกับวัตถุที่เป็นจุดมุ่งหมายของการกระทำ การกระทำเช่นนี้ ก็ไม่คำนึงถึงเหตุผลอย่างอื่นใดทั้งสิ้นนอกจากเรื่องส่วนตัว

2) ทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคม

Maslow (1954) ได้ค้นคว้าเกี่ยวกับแรงจูงใจ (motivation) ของการกระทำของมนุษย์ไว้หลายประการและได้อธิบายถึงพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับความต้องการพื้นฐานที่เกิดขึ้นจากความพึงพอใจ ความต้องการเหล่านี้ถูกจำกัดลำดับขั้นของความต้องการจากน้อยไปหามาก ความต้องการพื้นฐานที่ทำให้คนเราแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ มีอยู่ 5 ประการ และแยกออกเป็นระดับต่าง ๆ ได้ดังนี้ ความต้องการทางร่างกาย (physiological need) ถือเป็นความต้องการขั้นแรกสุด ความต้องการเกี่ยวกับความรู้สึกปลอดภัย (safety need) ความต้องการความรัก (love and belongingness need) และการยอมรับเข้าเป็นสมาชิกพรรคพวก ความต้องการการยกย่องนับถือจากคนอื่นหรือมีเกียรติในสังคม (esteem need) และความต้องการประสพความสำเร็จ (self-actualization need) ความต้องการแสดงความสามารถของตนเองให้ประจักษ์แก่ผู้อื่น

3) ทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

Heider (อ้างถึงในวินัยวรรณ, 2525) ได้อธิบายถึงการมีสัมพันธภาพระหว่างบุคคลอันจะมีผลต่อการกระทำ และความคิดของบุคคลในการศึกษาสิ่งที่เขานำมาอธิบายถึงสัมพันธภาพระหว่างบุคคล คือ ความเชื่อหรือค่านิยมจะเป็นตัวนำพฤติกรรมของบุคคล เขากล่าวว่าความเชื่อสามารถอธิบายความคาคาหมาย และการกระทำของบุคคลไว้ (commonsense psychology) ภาษาเป็นสื่อของแนวความคิด เป็นสัญลักษณ์ หรือสื่อของสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (language as a conceptual tool) การวิเคราะห์คำพูด (work analysis) การวิเคราะห์สถานการณ์ (situation analysis) และความเข้าใจเกี่ยวเนื่องกับสิ่งแวดล้อม ประสบการณ์ ผลของการกระทำเหตุผล ความสามารถ ความพยายาม อารมณ์หรือความรู้สึก การคาดคะเนของบุคคล (the underlying concept) ผลจากการศึกษาของ Heider พบว่าสัมพันธภาพระหว่างบุคคลอันมีผลต่อความรู้สึกนึกคิดและการกระทำของบุคคลขึ้นอยู่กับ ความเข้าใจต่อบุคคลอื่น (perceiving the other person) ความเข้าใจของบุคคลอื่น (the other person on perceiver), การวิเคราะห์พฤติกรรม หรือการกระทำในขณะที่มีสัมพันธภาพ (the native analysis of action), การมีผลตอบแทน ในขณะที่มีสัมพันธภาพ

(desire and pressure) คือมีความปรารถนาและความพอใจ, สิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อสัมพันธภาพ (environment at effect), อารมณ์ ความรู้สึก หรือเจตสิก (sentimental), ความคาดหวังและค่านิยม (ought and value) และการขอร้อง หรือการบังคับที่มีผลต่อ สัมพันธภาพระหว่างบุคคล (request and command)

ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

สำหรับขั้นตอนของการมีส่วนร่วมได้มีนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญให้ความหมายของขั้นตอนการมีส่วนร่วมเอาไว้หลายขั้นตอน ดังนี้

เจมส์ คีตส์ ปีนทอง (2526) ได้อธิบายขั้นตอนที่ประชาชนควรมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้น คือ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของชาวชนบท การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน และขั้นตอนสุดท้ายได้แก่ การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527) ได้กล่าวว่า เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายพัฒนา ได้แบ่งลักษณะของการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกันดังนี้

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไข และลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่มีประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม เพื่อขจัดและแก้ไขปัญหาความต้องการของชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมการลงทุนในกิจกรรมของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้
8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้จากบุคคลภายนอกหรือองค์กรต่าง ๆ ให้สามารถใช้อย่างต่อเนื่องต่อไป

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมมีหลายลักษณะตั้งแต่การเป็นสมาชิกถึงเป็นผู้นำหรือประธานกรรมการ การเป็นสมาชิก การเป็นสมาชิกที่เข้าร่วมประชุม การเป็นสมาชิกที่บริจาคเงินช่วย การเป็นกรรมการ การเป็นประธานกรรมการ นอกจากนี้แล้วยังอาจพิจารณาจากลักษณะต่อไปนี้ คือ พิจารณาว่าสมาชิกผู้นั้นทำอะไร ระหว่างการประชุม และสมาชิกผู้นั้นเล่นบทอะไรในที่ประชุม นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของผู้มีส่วนร่วมนั้นลักษณะของผู้มีส่วนร่วมประกอบด้วย เป็นผู้กระทำการ คือ มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกิจกรรมเป็นผู้รับผลการกระทำ คือ เป็นผู้รับผลจากกิจกรรมโดยตรง เป็นสาธารณชนทั่วไป คือ ประชาชนทั่วไปที่ไม่ได้มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องโดยตรง แต่มีความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง กล่าวโดยสรุปมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง ขั้นการจัดตั้งองค์กร เป็นขั้นทำความรู้จักชุมชน เข้าใจความเป็นไปในชุมชน จำแนกกลุ่มเป้าหมาย รวมกลุ่มประชาชนที่เกี่ยวข้องโดยตรง (แม้จะจำนวนน้อย)

ขั้นตอนที่สอง ขั้นทำงานสัมฤทธิ์ผล เป็นขั้นที่กลุ่มเล็ก ๆ ดังกล่าวได้ทำกิจกรรมแล้วสัมฤทธิ์ผล จึงทำให้สามารถดึงประชาชนนอกกลุ่มเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น และสุดท้าย

ขั้นตอนที่สาม ขั้นต่อเนื่องและยุติ เป็นขั้นประเมินผลงานของกลุ่ม หากมีประโยชน์ก็ทำต่อเนื่อง หากไร้ประโยชน์ก็ยุติ

ชัยวุฒิ ชัยพันธุ์ (2542) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชน จำแนกออกเป็น 7 ประการ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมโดยบังคับหรือการชักจูงของรัฐ หรือ ผู้ที่ดำเนินโครงการพัฒนาในท้องถิ่นดังกล่าว ทุกอย่างจะกำหนดมาแล้วจากข้างบน เกษตรกรเพียงแต่รับฟังว่าจะต้องทำอะไรบ้างความเห็นของเกษตรกรจะถูกกลืนโดยปริยาย

2. การมีส่วนร่วมเพื่อตอบคำถามหรือให้ข้อมูลบางประการ เช่น ตอบแบบสอบถามหรือให้ข้อมูลแก่นักสำรวจ เกษตรกรไม่มีความรู้เห็นว่าข้อมูลดังกล่าวเอาไปทำอะไร และอย่างไร

3. การมีส่วนร่วมตามคำแนะนำขององค์กรจากภายนอก องค์กรเหล่านี้จะเป็นผู้กำหนดปัญหา และแนวทางการแก้ไข อาจจะมีการปรึกษาหารือกับเกษตรกร แต่ไม่มีการร่วมตัดสินใจ และผู้เชี่ยวชาญ ต่าง ๆ ที่เป็นผู้ตัดสินใจนั้น ก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องฟังความเห็นของเกษตรกร หรือนำความเห็นดังกล่าวไปปรับปรุงแก้ไขแต่อย่างใด

4. การมีส่วนร่วมเพื่อจัดหาทรัพยากร เช่น เข้าไปทำงานร่วมด้วยเพื่อแลกกับอาหารหรือเงิน หรือสิ่งของต่าง ๆ นักวิชาการเกษตรมักใช้วิธีการนี้ โดยใช้ชื่อของเกษตรกร และแรงงานแต่ไม่มีส่วนร่วมหรือเรียนรู้ใด ๆ กับงานวิจัยหรือทดลองดังกล่าว และเมื่อโครงการวิจัยจบลงทุกอย่างก็จบลงด้วย

5. การมีส่วนร่วมโดยรวมตัวกันเป็นกลุ่ม ซึ่งเนื่องมาจากการชักจูงขององค์กรภายนอก เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งที่กำหนดไว้ล่วงหน้าแล้ว การมีส่วนร่วมดังกล่าวมักจะเกิดขึ้นหลังจากที่มีการตัดสินใจกำหนดทุกอย่างจากภายนอกมาเรียบร้อยแล้ว กลุ่มที่ตั้งขึ้นจะมีลักษณะต้องพึ่งพาองค์กรภายนอกอยู่ตลอดไป ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้

6. การมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน และปฏิบัติการของสถาบันท้องถิ่น เกษตรกรมีส่วนในการตัดสินใจ กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ และได้มีการเรียนรู้ กลุ่มดังกล่าวนี้จะเป็นผู้นำในกระบวนการตัดสินใจของท้องถิ่น และสมาชิกจะได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมอย่างแท้จริง

7. ประชาชนในท้องถิ่นริเริ่มรวมกลุ่มกันขึ้นด้วยตนเอง และดำเนินงานอย่างอิสระปราศจากอิทธิพลจากภายนอก กลุ่มจะสร้างเครือข่ายสัมพันธ์กับองค์กรภายนอก เพื่อขอคำแนะนำทางด้านวิชาการที่ต้องการ แต่ยังคงอำนาจตัดสินใจว่าจะใช้ทรัพยากรของตัวอย่างไร อย่างไรก็ตาม กลุ่มดังกล่าวนี้อาจจะไม่ได้ก่อให้เกิดการกระจายทั้งอำนาจและทรัพย์สินอย่างเป็นธรรมแต่อย่างใด

จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมที่จะทำให้การเกษตรยั่งยืนนั้น ควรจะอยู่ในประเภทที่ 5 ถึง 7 หมายความว่า ความยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้จะต้องมีการดำเนินการไปในแนวทางที่มีการยอมรับความคิดเห็น วิธีปฏิบัติ และ

ภูมิปัญญาของชาวบ้าน หรือประชาชนในท้องถิ่น นอกจากนี้ Cohen และ Uphoff (1980) ได้แบ่งชนิดของการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ชนิด คือ การมีส่วนร่วมโนการตัดสินใจ (decision making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหารและการประสานขอความร่วมมือ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (benefits) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุประสงค์ทางสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล

2.4 วิธีดำเนินการวิจัย

2.4.1 ประชากรและการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรเป้าหมาย คือ ประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่ และประกอบด้วยกลุ่มที่มีความต้องการเงินกู้และไม่ต้องการเงินกู้ ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากครัวเรือนตัวอย่างในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สาตอนบน และตอนกลาง ซึ่งสามารถรวบรวมตัวอย่างครัวเรือนเกษตรได้ทั้งหมด 178 ครัวเรือน จากจำนวนประชากรรวม 1,023 ครัวเรือน ดังแสดงไว้ในตารางที่ 2-1

สำหรับกลุ่มผู้นำชุมชน/คณะกรรมการองค์กรทางการเงินและเจ้าหน้าที่ของรัฐ จะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก

ตารางที่ 2-1 จำนวนครัวเรือนตัวอย่างที่คาดว่าจะเก็บรวบรวมในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่

หมู่บ้านที่	ชื่อหมู่บ้าน	หมู่ที่	ชื่อชั้นภูมิ	ตำบล	จำนวนครัวเรือนทั้งหมด	จำนวนฟาร์มครัวเรือน	จำนวนตัวอย่าง
พื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน							
1	แม่สาใหม่	6	พื้นที่ด้านบนชาวม้ง	โป่งแยง	94	85	16
2	แม่สาบ่อย	10	พื้นที่ด้านบนชาวม้ง	โป่งแยง	59	53	10
3	บวักจัน	7	พื้นที่ด้านบนชาวม้ง	โป่งแยง	79	71	14
4	ปางลุง	8	พื้นที่ด้านบนชาวม้ง	โป่งแยง	66	59	-
5	ผานกกก	9	พื้นที่ด้านบนชาวม้ง	โป่งแยง	66	59	13
6	หนองหอยเก่า	7	พื้นที่ด้านบนชาวม้ง	แม่แรม	55	50	16
7	หนองหอยใหม่	11	พื้นที่ด้านบนชาวม้ง	แม่แรม	101	91	-
รวม					520	468	69
พื้นที่ลุ่มน้ำตอนกลาง							
8	โป่งแยงใน	1	พื้นที่ด้านบนชาวไทย	โป่งแยง	242	194	26
9	โป่งแยงนอก	2	พื้นที่ด้านบนชาวไทย	โป่งแยง	208	104	34
10	ม่วงคำ	3	พื้นที่ด้านบนชาวไทย	โป่งแยง	183	165	22
11	กองแหะ	4	พื้นที่ด้านบนชาวไทย	โป่งแยง	118	59	18
12	โป่งไคร้	5	พื้นที่ด้านบนชาวไทย	โป่งแยง	65	33	9
รวม					816	555	109
รวมทั้งหมด					1,336	1,023	178

2.4.2 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ จะทำการรวบรวมข้อมูลทั่วไปของชาวเขา รวมทั้งข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคม ที่ได้จากชุดโครงการวิจัยการใช้ประโยชน์ที่ดินและการพัฒนาชนบทบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนในภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้ (The Upland Program) ก่อนหน้านี้ และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลชนบทธรรมนิยมประเพณีจากกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ข้อมูลเกี่ยวกับการควบคุมที่ดินทำกินของคนในพื้นที่สูงจากกรมป่าไม้ ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์จากสำนักงานเกษตรอำเภอในพื้นที่ เป็นต้น

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ อาศัยการสำรวจภาคสนาม โดยใช้แบบสอบถาม ในปีที่ 1 โดยแบบสอบถามจะประกอบด้วย 4 ส่วนหลัก ดังนี้

- ส่วนแรก ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสมาชิกครัวเรือน

- ส่วนที่สอง ประกอบด้วย ข้อมูลที่ใช้ประเมินความยากจนในแต่ละมิติ ประกอบด้วยข้อมูลด้านรายจ่ายครัวเรือน โอกาสทางเศรษฐกิจ การศึกษา สุขภาพ ที่อยู่อาศัยและสาธารณสุขภาค การเป็นเจ้าของทรัพย์สิน การได้รับประโยชน์จากโครงการของรัฐ

- ส่วนที่สาม ประกอบด้วยข้อมูลด้านการเข้าถึงองค์กรทางการเงินทั้งด้านเงินฝากและการกู้เงิน

2.4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

1) การประเมินความยากจน เป็นการประเมินตัวชี้วัดความยากจนทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามแผนภาพที่ 1

2) การวิเคราะห์องค์กรทางการเงินต่างๆ ในพื้นที่สูง เป็นการวิเคราะห์ลักษณะองค์กรทางการเงินและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานขององค์กรทางการเงินในพื้นที่สูง กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง การบริหารจัดการองค์กรทางการเงิน และโอกาสของประชาชนในการเข้าถึงองค์กรทางการเงินและบทบาทขององค์กรทางการเงิน

3) การวิเคราะห์ผลกระทบขององค์กรทางการเงินต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน เป็นการวิเคราะห์เชิงพรรณนา ถึงบทบาทขององค์กรทางการเงินในการแก้ไขปัญหาความยากจน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

บทที่ 3

การประเมินปัญหาความยากจนของชุมชนในพื้นที่สูงและ คู่มือการประเมินปัญหาความยากจน

บทที่ 3 เป็นผลการศึกษาที่ได้จากการสำรวจข้อมูลภาคสนาม ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วนหลัก ได้แก่ ผลการประเมินปัญหาความยากจนของครัวเรือนในพื้นที่สูง และคู่มือการประเมินปัญหาความยากจน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 ผลการประเมินความยากจนของครัวเรือนในพื้นที่สูง

ส่วนที่ 3.1 เป็นผลการประเมินความยากจนในมิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม มิติทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และผลการประเมินตนเองของครัวเรือนด้านชีวิตความเป็นอยู่

3.1.1 ผลการประเมินความยากจนในมิติทางเศรษฐกิจ

เป็นการประเมินความยากจนในมิติด้านมาตรฐานการดำรงชีพ ด้านที่ดิน ด้านโอกาสในการประกอบอาชีพเกษตร ด้านการถือครองทรัพย์สิน และด้านเงินออม

3.1.1.1 มิติทางเศรษฐกิจด้านมาตรฐานการดำรงชีพ

การประเมินความยากจนด้านมาตรฐานการดำรงชีพ เป็นการประเมินความยากจนแบบเปรียบเทียบ (Relative poverty) หมายถึงครัวเรือนที่มีรายจ่ายการบริโภคต่ำกว่ามาตรฐานการดำรงชีพโดยเฉลี่ยของสังคม หรือต่ำกว่าร้อยละ 60 ของรายจ่ายต่อหัวของครัวเรือนโดยเฉลี่ย (Mean Per capita Expenditure) ซึ่งเป็นนิยามที่ใช้ทั่วไปในประเทศกำลังพัฒนาและประเทศพัฒนาแล้ว (World Bank, 2007) ครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ สำหรับพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่สา เป็นครัวเรือนที่มีรายจ่ายการบริโภคต่ำกว่า 1,115 บาทต่อคนต่อเดือน ผลการประเมินความยากจนด้านมาตรฐานการดำรงชีพ พบว่า กลุ่มตัวอย่างครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ หรือมีรายจ่ายการบริโภคต่ำกว่ามาตรฐานการดำรงชีพเฉลี่ยของสังคม มีทั้งสิ้น 43 ครัวเรือน จาก 178 ครัวเรือน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 24.16 ของครัวเรือนทั้งหมด ดังแสดงในตารางที่ 3-1

ตารางที่ 3-1 ประเภทความยากจนโดยเปรียบเทียบของกลุ่มครัวเรือนตัวอย่าง

ประเภทความยากจนโดยเปรียบเทียบ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ครัวเรือนยากจน		
ระดับรายจ่ายด้านการบริโภคต่ำกว่า 1115 บาท/คน/เดือน	43	24.16
ครัวเรือนไม่ยากจน		
ระดับรายจ่ายด้านการบริโภคตั้งแต่ 1115 บาท/คน/เดือนขึ้นไป	135	75.84
รวม	178	100.00

ลักษณะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ

เมื่อพิจารณารายได้ของครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ (ตารางที่ 3-2) พบว่ามีรายได้ทั้งหมดเฉลี่ย 106,374 บาทต่อปี ต่ำกว่าครัวเรือนไม่ยากจนที่มีรายได้เฉลี่ย 263,509 บาทต่อปี และครัวเรือนยากจนพึ่งพิงรายได้จากการปลูกพืชต่ำกว่าครัวเรือนไม่ยากจน ในขณะที่พึ่งพิงรายได้จากนอกภาคเกษตร โดยเฉพาะการรับจ้างมากกว่าครัวเรือนไม่ยากจน

ตารางที่ 3-2 รายได้เฉลี่ยต่อปี และโครงสร้างรายได้ (ร้อยละ) จำแนกตามประเภทครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ

รายได้	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	รายได้เฉลี่ย (บาทต่อปี)	ร้อยละ	รายได้เฉลี่ย (บาทต่อปี)	ร้อยละ	รายได้เฉลี่ย (บาทต่อปี)	ร้อยละ
รายได้สุทธิจากการปลูกพืช	230,832	87.75	75,482	70.72	193,304	85.80
รายได้สุทธิจากปศุสัตว์	1,791	0.68	1,418	1.33	1,701	0.76
รายได้นอกเกษตร	30,436	11.57	29,833	27.95	30,290	13.44
รายได้รวม	263,059	100.00	106,734	100.00	225,295	100.00

เมื่อพิจารณารายจ่ายของครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบในตารางที่ 3-3 พบว่ามีรายจ่ายทั้งหมดเฉลี่ย 54,336 บาทต่อปี ต่ำกว่าครัวเรือนไม่ยากจนที่มีรายจ่ายเฉลี่ย 167,371 บาทต่อปี และครัวเรือนยากจนมีรายจ่ายอาหารและเครื่องดื่ม รายจ่ายด้านสังคม และรายจ่ายซื้อหอย ในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนไม่ยากจน ในขณะที่มีรายจ่ายด้านการศึกษาในสัดส่วนที่ต่ำกว่าครัวเรือนไม่ยากจน

ตารางที่ 3-3 รายจ่ายเฉลี่ยต่อปี และโครงสร้างรายจ่าย (ร้อยละ) จำแนกตามประเภทครัวเรือน

รายจ่าย	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	รายจ่ายเฉลี่ย (บาทต่อปี)	ร้อยละ	รายจ่ายเฉลี่ย (บาทต่อปี)	ร้อยละ	รายจ่ายเฉลี่ย (บาทต่อปี)	ร้อยละ
รายจ่ายอาหารและเครื่องดื่ม	62,186	37.15	23,055	42.43	52,733	37.65
รายจ่ายเสื้อผ้าและรองเท้า	9,861	5.89	3,130	5.76	8,235	5.88
รายจ่ายค่ารักษาพยาบาล	7,568	4.52	1,554	2.86	6,116	4.37
รายจ่ายเกี่ยวกับการศึกษา	25,085	14.99	3,773	6.94	19,936	14.23
รายจ่ายเกี่ยวกับการเดินทาง ยานพาหนะ และการสื่อสาร	37,830	22.60	13,267	24.42	31,896	22.77
รายจ่ายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย (ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าซ่อมแซมบ้าน)	9,368	5.60	3,086	5.68	7,850	5.60
รายจ่ายด้านสังคม	6,248	3.73	2,783	5.12	5,411	3.86
รายจ่ายดอกเบี้ย	6,004	3.59	1,873	3.45	5,006	3.57
รายจ่ายซื้อห่วย	2,505	1.50	1,726	3.18	2,317	1.65
รายจ่ายอื่นๆ	717	0.43	88	0.16	565	0.40
รวม	167,371	100.00	54,336	100.00	140,065	100.00

3.1.1.2 มิติทางเศรษฐกิจด้านที่ดิน

จากตารางที่ 3-4 พบว่า ครัวเรือนตัวอย่างมีพื้นที่ทั้งหมดเฉลี่ย 9.34 ไร่ โดยพื้นที่ที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของ คิดเป็นร้อยละ 79.64 ของพื้นที่ทั้งหมด ในขณะที่พื้นที่ที่ครัวเรือนมีเอกสารสิทธิที่มั่นคงได้แก่ โฉนด นส.3ก และนส.3มีเพียงร้อยละ 22.33 ของพื้นที่ทั้งหมด เมื่อพิจารณาครัวเรือนที่ยากจนโดยเปรียบเทียบ พบว่า มีพื้นที่ทั้งหมดเฉลี่ย 6.59 ไร่ ต่ำกว่าพื้นที่เฉลี่ยของครัวเรือนที่ไม่ยากจนที่ 10.21 ไร่ โดยครัวเรือนที่ยากจนโดยเปรียบเทียบจะมีสัดส่วนของพื้นที่ที่เป็นเจ้าของต่ำกว่าครัวเรือนที่ไม่ยากจน

ตารางที่ 3-4 พื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ที่เป็นเจ้าของ และพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิมั่นคง จำแนกตามประเภท
ครัวเรือน

รายการ	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	พื้นที่ (ไร่ต่อครัวเรือน)	ร้อยละ	พื้นที่ (ไร่ต่อครัวเรือน)	ร้อยละ	พื้นที่ (ไร่ต่อ ครัวเรือน)	ร้อยละ
พื้นที่ทั้งหมด	10.21	100.00	6.59	100.00	9.34	100.00
-พื้นที่ที่เป็นเจ้าของ	8.89	82.21	5.09	71.55	7.97	79.64
-พื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิมั่นคง	1.47	22.27	0.80	22.51	1.31	22.33

หมายเหตุ: เอกสารสิทธิที่มีความมั่นคง ได้แก่ โฉนด นส.3ก และนส.3

เอกสารสิทธิที่มีความไม่มั่นคง ได้แก่ สทก. สปก. สค.1 และ ภบท.5 และไม่มีเอกสารสิทธิ

3.1.1.3 มิติทางเศรษฐกิจด้านโอกาสในการประกอบอาชีพเกษตร

(1) การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการผลิต

จากตารางที่ 3-5 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 79.21 ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการผลิต โดยได้รับข้อมูลการผลิตจากเพื่อนบ้าน โครงการหลวง และประสบการณ์ตัวเอง ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 20.79 ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการผลิต และเมื่อพิจารณากลุ่มตัวอย่างยากจนโดยเปรียบเทียบ พบว่ากลุ่มตัวอย่างยากจนโดยเปรียบเทียบไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการผลิตมากกว่ากลุ่มตัวอย่างไม่ยากจน

ตารางที่ 3-5 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการผลิต และประเภทครัวเรือน

การรับทราบ ข้อมูลเกี่ยวกับการผลิต	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ทราบ	26	19.26	11	25.58	37	20.79
ทราบ	109	80.74	32	74.42	141	79.21
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

(2) การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการตลาดและราคา

จากตารางที่ 3-6 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 84.83 ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการตลาดและราคา โดยส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลจากพ่อค้า นักวิชาการโครงการหลวง และบริษัทรับซื้อ ในขณะที่ครัวเรือนตัวอย่างร้อยละ 15.17 ไม่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการตลาด และราคา และการรับข้อมูลเกี่ยวกับการตลาดและราคาไม่แตกต่างกันระหว่างกลุ่มตัวอย่างยากจนและไม่ยากจนโดยเปรียบเทียบ

ตารางที่ 3-6 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับการตลาด/ราคา และประเภทครัวเรือน

ข้อมูลเกี่ยวกับการตลาด/ราคา	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ทราบ	20	14.81	7	16.28	27	15.17
ทราบ	115	85.19	36	83.72	151	84.83
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

(3) โอกาสทางตลาดในการขายผลผลิต

จากตารางที่ 3-7 กลุ่มตัวอย่างสามารถขายผลผลิตได้ทั้งหมดคิดเป็นร้อยละ 32.58 ในขณะที่ไม่สามารถขายผลผลิตที่ได้ทั้งหมดคิดเป็นร้อยละ 67.42 โดยสามารถขายผลผลิตได้ประมาณร้อยละ 70 – 80 ของผลผลิตทั้งหมด ส่วนหนึ่งเนื่องจากผลผลิตมีการสูญเสีย มีช่องทางตลาดที่จำกัด และคุณภาพสินค้าไม่ตรงกับความต้องการของตลาด เป็นต้น ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบครัวเรือนไม่ยากจน และครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ พบว่าโอกาสทางตลาดในการขายผลผลิตไม่แตกต่างกันนัก

ตารางที่ 3-7 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามโอกาสทางตลาดในการขายผลผลิต และประเภทครัวเรือน

ผลผลิตที่สามารถขายได้ทั้งหมด	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ขายได้ไม่หมด	90	66.67	30	69.77	120	67.42
ขายได้หมด	45	33.33	13	30.23	58	32.58
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

(4) การใช้เทคโนโลยีหรือมีการนำเทคนิคการผลิตมาใช้ในการผลิต

จากตารางที่ 3-8 กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 70.79 มีการใช้เทคโนโลยีในการผลิต/เทคนิคการผลิต ที่สำคัญได้แก่ สปริงเกอร์ ระบบน้ำหยด โรงเรือนพลาสติก การให้แสงโดยการติดตั้งหลอดไฟ การเพิ่มคุณภาพของผลผลิตกุหลาบโดยการใช้โฟมหุ้มดอก ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 29.21 ไม่มีการใช้เทคโนโลยีหรือมีการนำเทคนิคการผลิตมาใช้ในการผลิต ซึ่งพบว่าครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบมีการใช้เทคโนโลยี/เทคนิคการผลิตมากกว่าครัวเรือนที่ไม่ยากจน

ตารางที่ 3-8 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการใช้เทคโนโลยีหรือมีการนำเทคนิคการผลิตมาใช้ในการผลิต และประเภทครัวเรือน

เทคโนโลยี	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ใช้เทคโนโลยี	44	32.59	8	18.60	52	29.21
ใช้เทคโนโลยี	91	67.41	35	81.40	126	70.79
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

3.1.1.4 มิติทางเศรษฐกิจด้านการถือครองทรัพย์สิน

จากตารางที่ 3-9 ครัวเรือนส่วนใหญ่มีและเป็นเจ้าของโทรทัศน์มากที่สุด (ร้อยละ 99.44) รองลงมา ได้แก่ โทรศัพท์มือถือ (ร้อยละ 98.31) หม้อ/กระทะหุงต้มอาหารไฟฟ้า (ร้อยละ 97.19) รถจักรยานยนต์ (ร้อยละ 96.62) ตู้เย็น (ร้อยละ 85.39) จานดาวเทียม (ร้อยละ 83.14) เครื่องเล่นวีดีโอ/วีซีดี/ดีวีดี (ร้อยละ 82.02) เครื่องซักผ้า (ร้อยละ 82.02) โดยเมื่อเปรียบเทียบการเป็นเจ้าของทรัพย์สินระหว่างครัวเรือนยากจนและไม่ยากจนโดยเปรียบเทียบ พบว่าการเป็นเจ้าของทรัพย์สินไม่แตกต่างกันมาก ยกเว้นครัวเรือนยากจนจะมีเครื่องซักผ้า เครื่องทำน้ำร้อน เครื่องคอมพิวเตอร์ที่ไม่ต่ออินเทอร์เน็ต และรถปิคอัพ ในสัดส่วนที่ต่ำกว่าครัวเรือนไม่ยากจนมาก

ตารางที่ 3-9 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีและเป็นเจ้าของทรัพย์สิน จำแนกตามประเภทครัวเรือน

มีและเป็นเจ้าของทรัพย์สิน	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
หม้อ/กระทะ หุงต้มอาหารไฟฟ้า	130	96.30	43	100.00	173	97.19
เตาอบ/เตาไมโครเวฟ	27	20.00	4	9.30	31	17.42
ตู้เย็น	119	88.15	33	76.74	152	85.39
เตารีดไฟฟ้า	107	79.26	29	67.44	136	76.40
กระติกน้ำไฟฟ้า	104	77.04	26	60.47	130	73.03
เครื่องปรับอากาศ	2	1.48	0	0.00	2	1.12
พัดลม	113	83.70	39	90.70	152	85.39
โทรทัศน์	135	100.00	42	97.67	177	99.44
เครื่องเล่นวีดีโอ/วีซีดี/ดีวีดี	112	82.96	34	79.07	146	82.02
เครื่องซักผ้า/เครื่องอบผ้า	117	86.67	29	67.44	146	82.02
เครื่องทำน้ำร้อน / น้ำอุ่น	56	41.48	7	16.28	63	35.39
เคเบิลทีวี	20	14.81	5	11.63	25	14.04
จานดาวเทียม	113	83.70	35	81.40	148	83.15
โทรศัพท์	24	17.78	6	13.95	30	16.85
โทรศัพท์เคลื่อนที่ (มือถือ)	133	98.52	42	97.67	175	98.31
เครื่องคอมพิวเตอร์ที่เชื่อมต่อ internet	23	17.04	6	13.95	29	16.29
เครื่องคอมพิวเตอร์ไม่มีการเชื่อมต่อ internet	21	15.56	1	2.33	22	12.36
รถยนต์	9	6.67	1	2.33	10	5.62
รถจักรยานยนต์	132	97.78	40	93.02	172	96.63
จักรยาน	33	24.44	9	20.93	42	23.60
รถจักรยานยนต์	109	80.74	20	46.51	129	72.47

การประเมินปัญหาความยากจน โอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงิน และผลกระทบขององค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิตของชุมชนพื้นที่สูง ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่

3.1.1.5 มิติทางเศรษฐกิจด้านเงินออม

จากตารางที่ 3-10 เมื่อพิจารณาเงินออมจากการมีเงินฝากพบว่า หัวหน้าครัวเรือน เกษตรตัวอย่างร้อยละ 21.35 ที่ไม่มีเงินฝาก ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ยากจนโดยเปรียบเทียบจะมีสัดส่วนของผู้ที่ไม่มีเงินฝากสูงกว่ากลุ่มครัวเรือนที่ไม่ยากจน

ตารางที่ 3-10 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามการมีเงินฝากและประเภทครัวเรือน

การฝากเงิน	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีเงินฝาก	27	20.00	11	25.58	38	21.35
มีเงินฝาก	108	80.00	32	74.42	140	78.65
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

3.1.2 ผลการประเมินความยากจนในมิติทางสังคม

เป็นการประเมินความยากจนในมิติด้านการศึกษา ด้านสุขภาพ ด้านสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต ด้านสาธารณสุขโรค ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ด้านการมีส่วนร่วมในสังคม และด้านการได้รับประโยชน์จากโครงการช่วยเหลือของรัฐ

3.1.2.1 มิติทางสังคมด้านการศึกษา เป็นการประเมินความยากจนในด้านการอ่านออกเขียนได้ อัตราการศึกษาต่อ การกักเงินเพื่อการศึกษาของสมาชิก และการเข้ารับการอบรมด้านการเกษตรเพิ่มเติม

(1) สมาชิกครัวเรือนที่อ่านออกเขียนภาษาไทยได้

ในแต่ละครัวเรือน จะมีสัดส่วนสมาชิกที่อ่านออกเขียนภาษาไทยได้ คิดเป็นร้อยละ 88.81 ของจำนวนสมาชิกที่มีอายุ 15 ปี ขึ้นไป โดยสัดส่วนสมาชิกที่อ่านออกเขียนได้ไม่แตกต่างกันระหว่างครัวเรือนยากจนและไม่ยากจนโดยเปรียบเทียบ

(2) การศึกษาของสมาชิกในวัยเรียน เนื่องจากงานวิจัยนี้เก็บข้อมูลในปีเดียว จึงไม่สามารถวิเคราะห์อัตราการการศึกษาต่อของสมาชิกในวัยเรียนได้ จึงประเมินได้แค่ระดับชั้นเรียนของสมาชิกในวัยเรียน (รายละเอียดตามตารางที่ 3-11) ซึ่งพบว่า ครั้วเรือนตัวอย่างมีสมาชิกเรียนอยู่ในระดับชั้นประถม คิดเป็นร้อยละ 26.72 รองลงมาคือระดับมัธยมต้นคิดเป็นร้อยละ 21.05 และระดับอนุบาลคิดเป็นร้อยละ 17.81 โดยเมื่อเปรียบเทียบครั้วเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบและครั้วเรือนไม่ยากจน พบว่า ครั้วเรือนยากจนมีสัดส่วนของสมาชิกวัยเรียนในระดับชั้นอนุบาลและประถมศึกษาที่สูงกว่าครั้วเรือนไม่ยากจน ในขณะที่มีสัดส่วนของสมาชิกวัยเรียนในระดับชั้นอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าครั้วเรือนไม่ยากจนมาก

ตารางที่ 3-11 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับชั้นเรียนของสมาชิกในวัยเรียน และประเภทครั้วเรือน

ระดับชั้นเรียน	ประเภทครั้วเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครั้วเรือนไม่ยากจน		ครั้วเรือนยากจน		ครั้วเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
อนุบาล	34	16.59	10	23.81	44	17.81
ประถม	54	26.34	12	28.57	66	26.72
มัธยมต้น	44	21.46	8	19.05	52	21.05
มัธยมปลาย	29	14.15	6	14.29	35	14.17
ปวส.	10	4.88	0	0.00	10	4.05
ปวช.	6	2.93	5	11.90	11	4.45
อุดมศึกษา	28	13.66	1	2.38	29	11.74
รวม	205	100.00	42	100.00	247	100.00

(3) การกู้ยืมเงินเพื่อการศึกษาของสมาชิก

เมื่อพิจารณาเฉพาะครั้วเรือนที่มีสมาชิกอยู่ในวัยเรียน พบว่า ครั้วเรือนส่วนใหญ่ ร้อยละ 72.59 ไม่ได้กู้ยืมเพื่อการศึกษา ในขณะที่ครั้วเรือนร้อยละ 27.41 มีการกู้ยืมเพื่อการศึกษา (ตารางที่ 3-12) โดยแหล่งเงินกู้หลักคือโครงการเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษาและพบว่าครั้วเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบมีการกู้ยืมเพื่อการศึกษาในสัดส่วนที่น้อยกว่าครั้วเรือนไม่ยากจน

ตารางที่ 3-12 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการกู้ยืมเพื่อการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือน และประเภทครัวเรือน

การกู้ยืมเพื่อการศึกษา	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ได้มีการกู้ยืม	75	69.44	23	85.19	98	72.59
มีการกู้ยืม	33	30.56	4	14.81	37	27.41
รวม	108	100.00	27	100.00	135	100.00

(4) การเข้ารับการอบรมด้านการเกษตรเพิ่มเติม

จากตารางที่ 3-13 ครัวเรือนเกษตรร้อยละ 60.11 ที่มีสมาชิกเคยอบรมความรู้ด้านการเกษตรเพิ่มเติม ในขณะที่ยังมีครัวเรือนเกษตรร้อยละ 39.89 ที่ไม่มีสมาชิกเคยเข้ารับการอบรมด้านการเกษตรเพิ่มเติม ซึ่งสัดส่วนการเข้ารับการอบรมไม่ได้แตกต่างกันระหว่างครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ และครัวเรือนไม่ยากจน

ตารางที่ 3-13 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการเข้ารับการอบรมด้านการเกษตรเพิ่มเติมและประเภทครัวเรือน

ครัวเรือนที่มีสมาชิกเคยอบรมความรู้ด้านการเกษตรเพิ่มเติม	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เคยเข้ารับการอบรม	53	39.26	18	41.86	71	39.89
เคยเข้ารับการอบรม	82	60.74	25	58.14	107	60.11
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

3.1.2.2 มิติทางสังคมด้านสุขภาพ เป็นการประเมินในด้านการสูบบุหรี่ การดื่มสุรา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มการมีโรคจากการสูบบุหรี่และดื่มสุรา การประเมินด้านการพบสารเคมีในเลือด สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาสุขภาพจากการใช้สารเคมีในการทำเกษตร การประเมินในด้านการป่วยเป็นโรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคปวดศีรษะเรื้อรัง โรคปวดท้องเรื้อรัง โรคไตวาย และโรคตับ การประเมินด้านการได้รับสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล

(1) การสูบบุหรี่ การดื่มสุรา ครั้วเรือนเกษตรในพื้นที่สูงมีสมาชิกที่ดื่มสุราและสูบบุหรี่เป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งครั้วเรือนที่ยากจนโดยเปรียบเทียบ

ผลการศึกษาในตารางที่ 3-14 พบว่า ครั้วเรือนร้อยละ 49.44 มีสมาชิกที่สูบบุหรี่และร้อยละ 50.56 ไม่มีสมาชิกที่สูบบุหรี่ และพบว่าครั้วเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบมีสัดส่วนของสมาชิกที่สูบบุหรี่มากกว่าครั้วเรือนไม่ยากจน เมื่อพิจารณาการดื่มสุรา พบว่าครั้วเรือนร้อยละ 67.42 มีสมาชิกที่ดื่มสุราและร้อยละ 32.58 ไม่มีสมาชิกดื่มสุรา และพบว่าครั้วเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบมีสมาชิกที่ดื่มสุรามากกว่าครั้วเรือนไม่ยากจน

(2) การพบสารเคมีในเลือด มีครั้วเรือนร้อยละ 24 ที่พบสารเคมีในเลือด โดยเฉพาะอย่างยิ่งครั้วเรือนที่ไม่ยากจนโดยเปรียบเทียบ

ครั้วเรือนเกษตรร้อยละ 76.40 ไม่มีสมาชิกที่พบสารเคมีในเลือด ในขณะที่ร้อยละ 24 มีสมาชิกพบสารเคมีในเลือด และพบว่าครั้วเรือนไม่ยากจนโดยเปรียบเทียบ จะมีสัดส่วนของสมาชิกที่พบสารเคมีในเลือดมากกว่าครั้วเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ (ตารางที่ 3-14)

(3) การมีสมาชิกป่วยเป็นโรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคปวดศีรษะเรื้อรัง โรคปวดท้องเรื้อรัง โรคไตวาย และโรคตับ มีครั้วเรือนร้อยละ 34.80 ที่มีสมาชิกป่วยเป็นโรคดังกล่าว (ตารางที่ 3-14)

ตารางที่ 3-14 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการสูบบุหรี่ การดื่มสุรา การพบสารเคมีในเลือด การป่วยเป็นโรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคปอดศีรษะเรื้อรัง โรคปอดท้องเรื้อรัง โรคไตวาย และโรคตับ และจำแนกตามประเภทครัวเรือน

รายการ	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
สูบบุหรี่						
ไม่มีสมาชิกที่สูบบุหรี่	73	54.07	17	39.53	90	50.56
มีสมาชิกที่สูบบุหรี่	62	45.93	26	60.47	88	49.44
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00
ดื่มสุรา						
ไม่มีสมาชิกดื่มสุรา	46	34.07	12	27.91	58	32.58
มีสมาชิกดื่มสุรา	89	65.93	31	72.09	120	67.42
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00
พบสารเคมีในเลือด						
ไม่พบสารเคมีในเลือด	100	74.07	36	83.72	136	76.40
พบสารเคมีในเลือด	35	25.93	7	16.28	42	23.60
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00
มีสมาชิกป่วยเป็นโรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคปอดศีรษะเรื้อรัง โรคปอดท้องเรื้อรัง โรคไตวาย และโรคตับ						
ไม่มีสมาชิกป่วยเป็นโรค	90	66.70	26	60.50	116	65.20
มีสมาชิกป่วยเป็นโรค	45	33.30	17	39.50	62	34.80
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

(4) การได้รับสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล คร้วเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ ได้รับ บัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้า 30 บาทรักษาทุกโรค อย่างไรก็ตาม คร้วเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีสิทธิได้รับ สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลจากสวัสดิการกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน และกองทุนหมู่บ้าน (ตารางที่ 3-15) แสดงให้เห็นว่าองค์กรทางการเงินในพื้นที่ มีบทบาทน้อยในการจัดสวัสดิการรักษาพยาบาล ทั้งนี้ คร้วเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีสมาชิกที่มีสิทธิได้รับสวัสดิการด้านรักษาพยาบาลจากโครงการสวัสดิการ ประชาชนด้านรักษาพยาบาล (บัตร สปร.) ไม่มีสมาชิกที่มีสิทธิได้รับค่ารักษาพยาบาลจากหน่วยงานราชการ/ นายจ้าง

ตารางที่ 3-15 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามสิทธิได้รับสวัสดิการด้าน รักษาพยาบาลประเภทต่างๆ และประเภทคร้วเรือน

สวัสดิการด้าน รักษาพยาบาล	ประเภทคร้วเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	คร้วเรือนไม่ยากจน		คร้วเรือนยากจน		คร้วเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
บัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้า 30 บาทรักษาทุกโรค						
ไม่มีบัตรประกันสุขภาพ	7	5.19	2	4.65	9	5.06
มีบัตรประกันสุขภาพ	128	94.81	41	95.35	169	94.94
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00
โครงการสวัสดิการประชาชนด้านรักษาพยาบาลฯ - บัตร สปร.						
ไม่มีบัตร สปร.	134	99.26	43	100.00	177	99.44
มีบัตร สปร.	1	0.74	0	0.00	1	0.56
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00
ค่ารักษาพยาบาลจากหน่วยราชการ						
ไม่มีสิทธิในค่ารักษาพยาบาล จากหน่วยราชการ	130	96.30	42	97.67	172	96.63
มีสิทธิในค่ารักษาพยาบาล จากหน่วยราชการ	5	3.70	1	2.33	6	3.37
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

ตารางที่ 3-15 (ต่อ)

สวัสดิการด้าน รักษาพยาบาล	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ค่ารักษาพยาบาลนายจ้าง						
ไม่มีสิทธิในค่ารักษา พยาบาลนายจ้าง	133	98.52	42	97.67	175	98.31
มีสิทธิในค่ารักษาพยาบาล นายจ้าง	2	1.48	1	2.33	3	1.69
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00
สวัสดิการกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน						
ไม่มีสวัสดิการกลุ่มออม ทรัพย์ในชุมชน	134	99.26	40	93.02	174	97.75
มีสวัสดิการกลุ่มออมทรัพย์ ในชุมชน	1	0.74	3	6.98	4	2.25
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00
สวัสดิการจากกองทุนหมู่บ้าน						
ไม่มีสวัสดิการจากกองทุน หมู่บ้าน	129	95.56	41	95.35	170	95.51
มีสวัสดิการจากกองทุน หมู่บ้าน	6	4.44	2	4.65	8	4.49
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

3.1.2.3 มิติทางสังคมด้านสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต เป็นการประเมินความยากจนในด้านที่อยู่อาศัย เชื้อเพลิงที่ใช้ในการหุงต้มอาหาร

(1) ด้านที่อยู่อาศัย เป็นการประเมินลักษณะที่อยู่อาศัย ปัญหาที่อยู่อาศัย และการกักเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัย

ครัวเรือนมีลักษณะที่อยู่อาศัยเป็นบ้านปูนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 48.31 รองลงมาคือบ้านไม้มุงกระเบื้อง หรือสังกะสีคิดเป็นร้อยละ 35.96 และบ้านครึ่งปูนครึ่งไม้คิดเป็นร้อยละ 15.17 และพบว่าลักษณะที่อยู่อาศัยไม่แตกต่างกันระหว่างครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบและครัวเรือนไม่ยากจน (ตารางที่ 3-16)

ตารางที่ 3-16 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามลักษณะที่อยู่อาศัยของครัวเรือนและประเภทครัวเรือน

ลักษณะที่อยู่อาศัย	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
บ้านปูน	66	48.89	20	46.51	86	48.31
บ้านไม้มุงกระเบื้อง/สังกะสี	52	38.52	12	27.91	64	35.96
บ้านไม้หลังคามุงจาก	0	0.00	1	2.33	1	0.56
บ้านครึ่งปูนครึ่งไม้	17	12.59	10	23.26	27	15.17
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

ครัวเรือนมีปัญหาบ้านมีสภาพคับแคบมากที่สุด (ร้อยละ 32.43) รองลงมาคือบ้านมีสภาพชำรุด ทรุดโทรม (ร้อยละ 28.65) และบริเวณรอบ ๆ บ้านเต็มไปด้วยขยะ และส่งกลิ่นรบกวน (ร้อยละ 16.22) และพบว่าครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบมีปัญหาบริเวณรอบ ๆ บ้านเต็มไปด้วยขยะ และส่งกลิ่นรบกวนในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนที่ไม่ยากจน (ตารางที่ 3-17)

ตารางที่ 3-17 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามปัญหาที่อยู่อาศัยและประเภทครัวเรือน

ปัญหาที่อยู่อาศัย	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
บ้านมีสภาพคับแคบ	48	33.80	12	27.91	60	32.43
บ้านมีสภาพชำรุด ทรุดโทรม	43	30.28	10	23.26	53	28.65
แหล่งน้ำใกล้บ้านเน่าเสียส่งกลิ่นเหม็น	12	8.45	4	9.30	16	8.65
บริเวณรอบ ๆ บ้านเต็มไปด้วยขยะ และส่งกลิ่นรบกวน	19	13.38	11	25.58	30	16.22
ถนนหนทางเข้าบ้านชำรุดเดินทางลำบาก	20	14.08	6	13.95	26	14.05
รวม	142	100.00	43	100.00	185	100.00

ครัวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 91.01 ไม่ได้กู้ยืมเงินเป็นค่าใช้จ่ายที่อยู่อาศัย และร้อยละ 8.99 มีการกู้ยืมเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายที่อยู่อาศัย และพบว่าครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบมีการกู้ยืมเงินเป็นค่าใช้จ่ายที่อยู่อาศัย ในสัดส่วนที่ต่ำกว่าครัวเรือนไม่ยากจน (ตารางที่ 3-18)

ตารางที่ 3-18 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการกู้ยืมเงินเป็นค่าใช้จ่ายที่อยู่อาศัยและประเภทครัวเรือน

การกู้ยืมเงิน	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่กู้ยืมเงิน	122	90.37	40	93.02	162	91.01
กู้ยืมเงิน	13	9.63	3	6.98	16	8.99
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

(2) ด้านเชื้อเพลิงที่ใช้ในการหุงต้มอาหาร

ครัวเรือนส่วนใหญ่มีการใช้แก๊สหุงในการหุงต้มอาหารคิดเป็นร้อยละ 62.36 รองลงมาคือใช้ไม้คิดเป็นร้อยละ 29.78 และใช้ถ่าน คิดเป็นร้อยละ 5.62 พร้อมทั้งพบว่าครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบใช้ไม้ในการหุงต้มอาหารในสัดส่วนที่มากกว่าครัวเรือนไม่ยากจน และครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบใช้แก๊สหุงต้มในสัดส่วนที่ต่ำกว่าครัวเรือนไม่ยากจน (ตารางที่ 3-19)

ตารางที่ 3-19 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามเชื้อเพลิงที่ใช้ในการหุงต้มอาหารและประเภทครัวเรือน

เชื้อเพลิงที่ใช้ในการหุงต้ม	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ถ่าน	7	5.19	3	6.98	10	5.62
ไม้	34	25.19	19	44.19	53	29.78
แก๊สหุงต้ม	93	68.89	18	41.86	111	62.36
ไฟฟ้า	1	0.74	3	6.98	4	2.25
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

3.1.2.4 มิติทางสังคมด้านสาธารณูปโภค เป็นการประเมินความยากจนในด้านแหล่งน้ำดื่มที่ใช้ในการบริโภค ความพอเพียงของน้ำดื่ม คุณภาพน้ำดื่ม แหล่งน้ำใช้ ความพอเพียงของน้ำใช้ สิ่งเจือปนจากสารเคมีเกษตรในแหล่งน้ำใช้ และการกักขังเพื่อจัดหาแหล่งน้ำ

(1) แหล่งน้ำดื่มที่ใช้ในการบริโภค ครัวเรือนมีการใช้น้ำดื่มบรรจุขวดในการบริโภค (คิดเป็นร้อยละ 43.26) รองลงมาคือน้ำจากแม่น้ำ ลำคลอง ลำธารคิดเป็นร้อยละ 29.78 และน้ำบ่อหรือน้ำบาดาล/สาธารณะคิดเป็นร้อยละ 11.24 พร้อมทั้งพบว่าครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบดื่มน้ำจากน้ำดื่มบรรจุขวดในสัดส่วนที่ต่ำกว่าครัวเรือนไม่ยากจน และดื่มน้ำจากน้ำบ่อภายในบ้าน/น้ำบ่อสาธารณะในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนไม่ยากจน (ตารางที่ 3-20)

ตารางที่ 3-20 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามแหล่งน้ำดื่มที่ใช้ในการบริโภค และประเภทครัวเรือน

แหล่งน้ำดื่ม	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
น้ำดื่มบรรจุขวด	63	46.67	14	32.56	77	43.26
น้ำประปา	3	2.22	0	0.00	3	1.69
น้ำบ่อภายในบ้าน	8	5.93	6	13.95	14	7.87
น้ำธรรมชาติต่อท่อเข้าบ้าน	3	2.22	3	6.98	6	3.37
น้ำบ่อสาธารณะ	13	9.63	7	16.28	20	11.24
น้ำจากแม่น้ำ ลำคลอง ลำธาร	40	29.63	13	30.23	53	29.78
น้ำฝน	2	1.48	0	0.00	2	1.12
อื่นๆ	3	2.22	0	0.00	3	1.69
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

(2) ความพอเพียงของน้ำดื่มตลอดทั้งปี

จากตารางที่ 3-21 พบว่า ยังมีครัวเรือนเกษตรร้อยละ 8.99 ที่ไม่มีน้ำดื่มพอเพียงตลอดทั้งปี โดยจะขาดแคลนน้ำดื่มในช่วงเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคม โดยมีวิธีการแก้ปัญหาคือการซื้อน้ำมาดื่ม ขนน้ำจากอบต. และเจาะน้ำบาดาล ทั้งนี้พบว่าครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบมีสัดส่วนของการไม่มีน้ำดื่มพอเพียงตลอดทั้งปีมากกว่าครัวเรือนไม่ยากจน

ตารางที่ 3-21 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามความพอเพียงของน้ำดื่มตลอดทั้งปี และประเภทครัวเรือน

ความพอเพียง ของน้ำดื่ม	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่พอกิน	11	8.15	5	11.63	16	8.99
พอกิน	124	91.85	38	88.37	162	91.01
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

(3) คุณภาพของน้ำดื่ม ครัวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 81.46 มีความเห็นว่าน้ำดื่มไม่มีการปนเปื้อน และร้อยละ 18.54 เห็นว่าน้ำดื่มมีการปนเปื้อน โดยความเห็นด้านคุณภาพน้ำดื่มไม่แตกต่างกันระหว่างครัวเรือนยากจนและไม่ยากจน (ตารางที่ 3-22)

ตารางที่ 3-22 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามความเห็นด้านคุณภาพของน้ำดื่มและประเภทครัวเรือน

คุณภาพน้ำดื่ม	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีการปนเปื้อน	111	82.22	34	79.07	145	81.46
มีการปนเปื้อน	24	17.78	9	20.93	33	18.54
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

(4) แหล่งน้ำใช้ ครัวเรือนเกษตรร้อยละ 60.67 มีการใช้น้ำจากแม่น้ำ ลำคลอง ลำธาร รองลงมาคือ น้ำประปา (ร้อยละ 10.67) และน้ำธรรมชาติต่อท่อเข้าบ้าน และน้ำบ่อ หรือน้ำบาดาล/ สาธารณะคิดเป็นร้อยละ 9.55 เท่ากัน ทั้งนี้แหล่งน้ำใช้ไม่มีความแตกต่างกันระหว่างครัวเรือนเกษตรยากจนและครัวเรือนเกษตรไม่ยากจน (ตารางที่ 3-23)

ตารางที่ 3-23 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามแหล่งน้ำใช้ของครัวเรือน และประเภทครัวเรือน

แหล่งน้ำใช้	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
น้ำประปา	14	10.37	5	11.63	19	10.67
น้ำบาดาล/น้ำบ่อภายในบ้าน	10	7.41	6	13.95	16	8.99
น้ำธรรมชาติต่อท่อเข้าบ้าน	13	9.63	4	9.30	17	9.55
น้ำบ่อ หรือน้ำบาดาล/ สาธารณะ	13	9.63	4	9.30	17	9.55
น้ำจากแม่น้ำ ลำคลอง ลำธาร	85	62.96	23	53.49	108	60.67
น้ำฝน	0	0.00	1	2.33	1	0.56
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

(4) ความพอเพียงของน้ำใช้ตลอดทั้งปี

จากตารางที่ 3-24 พบว่า ยังมีครัวเรือนร้อยละ 23.60 ที่ไม่มีน้ำใช้พอเพียงตลอดทั้งปี ซึ่งขาดแคลนน้ำในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงมิถุนายน โดยมีวิธีการแก้ปัญหาคือการซื้อน้ำมาใช้ ขนน้ำจากอบต. และเจาะน้ำบาดาล ทั้งนี้พบว่าครัวเรือนไม่ยากจนมีสัดส่วนของการมีน้ำไม่พอใช้มากกว่าครัวเรือนที่ยากจนโดยเปรียบเทียบ

ตารางที่ 3-24 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามความพอเพียงของน้ำใช้ตลอดปี และประเภทครัวเรือน

ความพอเพียงของน้ำใช้	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่พอใช้	35	25.93	7	16.28	42	23.60
พอใช้	100	74.07	36	83.72	136	76.40
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

(5) สิ่งเจือปนจากสารเคมีเกษตรในแหล่งน้ำใช้

กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 20.22 ยังมีความเห็นว่าแหล่งน้ำที่ใช้มีสิ่งเจือปนจากสารเคมีเกษตร และพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นครัวเรือนยากจนมีความเห็นว่าแหล่งน้ำมีสิ่งเจือปนจากสารเคมีเกษตร ในสัดส่วนที่มากกว่าครัวเรือนไม่ยากจน (ตารางที่ 3-25)

ตารางที่ 3-25 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามความคิดเห็นต่อสิ่งเจือปนจากสารเคมีเกษตรในแหล่งน้ำใช้ และประเภทครัวเรือน

สิ่งเจือปนจากสารเคมีเกษตร	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีสิ่งเจือปนจากสารเคมีเกษตร	110	81.48	32	74.42	142	79.78
มีสิ่งเจือปนจากสารเคมีเกษตร	25	18.52	11	25.58	36	20.22
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

(6) การกักเงินเพื่อจัดหา/พัฒนาแหล่งน้ำ

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 97.19 ไม่ได้กักเงินเพื่อจัดหาหรือพัฒนาแหล่งน้ำ โดยมีครัวเรือนเกษตรเพียงร้อยละ 2.81 เท่านั้น ที่กักเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เพื่อพัฒนาแหล่งน้ำ และเป็นครัวเรือนที่ไม่ยากจนโดยเปรียบเทียบ (ตารางที่ 3-26)

ตารางที่ 3-26 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการกักเงินเพื่อจัดหา/พัฒนาแหล่งน้ำ และประเภทครัวเรือน

การกักเงิน	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ได้กักเงิน	130	96.30	43	100	173	97.19
กักเงิน	5	3.70	0	0.00	5	2.81
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

3.1.2.5 มิติทางสังคมด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นการประเมินความยากจนในด้านปัญหาอาชญากรรม

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 66.85 เห็นว่าในละแวกบ้านไม่มีปัญหาอาชญากรรม แต่ยังมีครัวเรือนร้อยละ 31.46 ที่เห็นว่ามีปัญหาอาชญากรรม ขโมย การทำร้าย ในละแวกบ้าน บ้าง และร้อยละ 1.69 เห็นว่ามีปัญหาอาชญากรรมเป็นประจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ ที่มีสัดส่วนปัญหาอาชญากรรมบ้างสูงกว่าครัวเรือนไม่ยากจน (ตารางที่ 3-27)

ตารางที่ 3-27 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามปัญหาอาชญากรรมในละแวกบ้าน และประเภทครัวเรือน

ปัญหาอาชญากรรม	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ
ไม่มีปัญหาอาชญากรรม	95	70.37	24	55.81	119	66.85
มีปัญหาอาชญากรรมบ้าง	37	27.41	19	44.19	56	31.46
มีปัญหาอาชญากรรมประจำ	3	2.22	0	0.00	3	1.69
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

3.1.2.6 มิติทางสังคมด้านการมีส่วนร่วมในสังคม เป็นการประเมินความยากจนในด้านการมีส่วนร่วมในงานประเพณีหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น และการเป็นสมาชิกกลุ่ม

(1) การมีส่วนร่วมในงานประเพณีท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมท้องถิ่น

ครัวเรือนตัวอย่างร้อยละ 2.25 ที่สมาชิกส่วนใหญ่ในครัวเรือนไม่ได้เข้าร่วมงานประเพณีท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมท้องถิ่น และพบว่าครัวเรือนไม่ยากจนไม่มีส่วนร่วมงานประเพณีท้องถิ่นในสัดส่วนที่มากกว่าครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ (ตารางที่ 3-28)

ตารางที่ 3-28 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการเข้าร่วมงานประเพณีหรือวัฒนธรรมของสมาชิกส่วนใหญ่ในครัวเรือน และประเภทครัวเรือน

การเข้าร่วมงานประเพณีท้องถิ่น	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีส่วนร่วม	4	2.96	0	0.00	4	2.25
มีส่วนร่วม	130	96.30	43	100	173	97.19
ไม่ระบุ	1	0.74	0	0.00	1	0.56
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

(2) การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม

จากตารางที่ 3-29 พบว่า ครัวเรือนทั้งหมดจะเป็นสมาชิกกลุ่มทั้งหมด โดยเป็นสมาชิกกลุ่มสหกรณ์การเกษตรมากที่สุด (ร้อยละ 23.40) รองลงมาคือเป็นสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ป่าไม้ (ร้อยละ 18.79) และเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร (ร้อยละ 18.09) ทั้งนี้พบว่าครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรมากกว่าครัวเรือนไม่ยากจน แต่ครัวเรือนยากจนเป็นสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ป่าไม้ในสัดส่วนที่ต่ำกว่าครัวเรือนไม่ยากจนโดยเปรียบเทียบ

ตารางที่ 3-29 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มและประเภทครัวเรือน

กลุ่มหรือสถาบันต่างๆ	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร	37	16.52	14	24.14	51	18.09
กลุ่มเกษตรกร	40	17.86	10	17.24	50	17.73
กลุ่มสหกรณ์การเกษตร	51	22.77	15	25.86	66	23.40
กลุ่มออมทรัพย์	37	16.52	11	18.97	48	17.02
กลุ่มอาสาพัฒนา	12	5.36	2	3.45	14	4.96
กลุ่มอนุรักษ์ป่าไม้	47	20.98	6	10.34	53	18.79
รวม	224	100.00	58	100.00	282	100.00

3.1.2.7 มิติทางสังคมด้านการได้รับประโยชน์จากโครงการของรัฐ เป็นการประเมินความยากจนในด้านการได้รับประโยชน์จากโครงการช่วยเหลือที่สำคัญของรัฐ

ครัวเรือนได้รับประโยชน์จากโครงการอาหารกลางวัน หรืออาหารเสริมฟรีสำหรับนักเรียนมากที่สุด (28.78) รองลงมาคือเงินสงเคราะห์เพื่อการยังชีพสำหรับผู้สูงอายุ (เบี้ยยังชีพ) (ร้อยละ 23.41) โครงการการศึกษาจากรัฐ (ร้อยละ 14.15) และโครงการเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา (ร้อยละ 14.15) แต่ได้รับประโยชน์จากโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด และโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์น้อย ทั้งนี้ครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบจะได้ประโยชน์จากโครงการเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษาในสัดส่วนที่ต่ำกว่าครัวเรือนที่ไม่ยากจนมาก (ตารางที่ 3-30)

ตารางที่ 3-30 การกระจายความถี่แลร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการได้รับประโยชน์จากโครงการช่วยเหลือของรัฐ และประเภทครัวเรือน

โครงการช่วยเหลือของรัฐ	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
เงินสงเคราะห์เพื่อการยังชีพสำหรับผู้สูงอายุ (เบี้ยยังชีพ)	32	19.63	16	30.19	48	23.41
เงินสงเคราะห์สำหรับผู้พิการ	4	2.45	3	5.66	7	3.41
โครงการอาหารกลางวัน / อาหารเสริมฟรีสำหรับนักเรียน	42	25.77	17	32.08	59	28.78
ทุนการศึกษาจากรัฐ	22	13.50	7	13.21	29	14.15
โครงการเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา	27	16.56	2	3.77	29	14.15
โครงการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติด	15	9.20	4	7.55	19	9.27
โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์	21	12.88	4	7.55	14	6.83
รวม	163	100.00	53	100.00	205	100.00

3.1.3 ผลการประเมินความยากจนในมิติทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เป็นการประเมินความยากจนในมิติด้านคุณภาพที่ดิน ด้านการจัดการของเสียจากการทำเกษตร การประเมินสภาพทรัพยากรป่าไม้ การประเมินคุณภาพน้ำ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

3.1.3.1 มิติด้านคุณภาพที่ดิน จะประเมินจากปัญหาการชะล้างและพังทลายของที่ดินเพื่อการเกษตร ซึ่งผลการศึกษาแสดงได้ตามตารางที่ 3-31

กลุ่มตัวอย่างที่มีปัญหาการชะล้างและพังทลายของที่ดินเพื่อการเกษตรคิดเป็นร้อยละ 30 กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด โดยที่ดินเพื่อการเกษตรที่มีการชะล้างและพังทลายเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 21.13 ของที่ดินเพื่อการเกษตรทั้งหมด และมีค่าสูงสุดที่ร้อยละ 60 และต่ำที่สุดที่ร้อยละ 5 โดยปัญหาการชะล้างและพังทลายของที่ดินไม่แตกต่างกันระหว่างครัวเรือนไม่ยากจนและครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ

ตารางที่ 3-31 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามปัญหาการชะล้างและพังทลายของที่ดินเพื่อการเกษตร และประเภทครัวเรือน

การชะล้างและพังทลาย	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีการชะล้างและพังทลาย	93	68.89	31	72.09	124	69.66
มีการชะล้างและพังทลาย	42	31.11	12	27.91	54	30.34
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

3.1.3.2 มิติด้านการจัดการของเสียจากการทำเกษตร จะประเมินจาก การจัดการพลาสติกที่หมดอายุแล้วจากโรงเรือน ขวดสารเคมีทำการเกษตร และเศษวัสดุเกษตร ซึ่งผลการศึกษาแสดงได้ตามตารางที่ 3-32

ครัวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 80.49 มีโรงเรือนและมีการจัดการพลาสติกที่หมดอายุแล้วจากครัวเรือน โดยการขายพ่อค้ารับซื้อของเก่า และเผาทำลาย แต่ยังมีครัวเรือนร้อยละ 19.51 ที่มีโรงเรือนแต่ไม่มีการจัดการพลาสติกที่หมดอายุแล้ว ทั้งนี้การจัดการพลาสติกที่หมดอายุแล้วจากโรงเรือนไม่แตกต่างกันระหว่างครัวเรือนที่ยากจนและครัวเรือนที่ไม่ยากจนโดยเปรียบเทียบ

ครัวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 89.33 มีการจัดการขวดสารเคมีโดยการจัดการขวดสารเคมีทำโดยการขายทิ้งขยะ และขุดหลุมฝัง แต่ยังมีครัวเรือนร้อยละ 10.67 ที่ไม่มีการจัดการขวดสารเคมีโดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนยากจนที่มีสัดส่วนของการไม่จัดการขวดสารเคมีสูงกว่าครัวเรือนไม่ยากจน

ครัวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 74.16 มีการจัดการเศษวัสดุเกษตรโดยการทำปุ๋ย ผา และนำไปเลี้ยงสัตว์แต่ยังมีครัวเรือนร้อยละ 25.64 ที่ไม่มีการจัดการเศษวัสดุเกษตรโดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนยากจนที่มีสัดส่วนของการไม่จัดการเศษวัสดุเกษตรสูงกว่าครัวเรือนไม่ยากจน

ตารางที่ 3-32 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการจัดการพลาสติกจากโรงเรือนพลาสติก และประเภทครัวเรือน

	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การจัดการพลาสติก						
มีโรงเรือน แต่ไม่มีการจัดการพลาสติก	13	19.70	3	18.75	16	19.51
มีโรงเรือน และมีการจัดการพลาสติก	53	80.30	13	81.25	66	80.49
รวม	66	100.00	16	100.00	82	100.00
การจัดการขวดสารเคมี						
ไม่มีการจัดการขวดสารเคมี	12	8.89	7	16.28	19	10.67
มีการจัดการขวดสารเคมี	123	91.11	36	83.72	159	89.33
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00
การจัดการเศษวัสดุเกษตร						
ไม่มีการจัดการเศษวัสดุเกษตร	28	20.74	18	41.86	46	25.84
มีการจัดการเศษวัสดุเกษตร	107	79.26	25	58.14	132	74.16
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

3.1.3.3 มิติด้านทรัพยากรป่าไม้ จะประเมินจากการให้ครัวเรือนประเมินสภาพทรัพยากรป่าไม้ในปัจจุบันเทียบกับ 3 ปีที่ผ่านมา

กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 58.99 มีความเห็นว่าสภาพทรัพยากรป่าไม้ปัจจุบันดีขึ้นเมื่อเทียบกับ 3 ปีที่ผ่านมา ในขณะที่ร้อยละ 23.03 เห็นว่า สภาพทรัพยากรป่าไม้ปัจจุบันแย่ลง และร้อยละ 17.98 เห็นว่า สภาพทรัพยากรป่าไม้ปัจจุบันเท่าเดิม (ตารางที่ 3-33)

ตารางที่ 3-33 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามประเมินสภาพทรัพยากรป่าไม้ ปัจจุบัน และประเภทครัวเรือน

สภาพทรัพยากรป่าไม้	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ดีขึ้น	83	61.48	22	51.16	105	58.99
เท่าเดิม	22	16.30	10	23.26	32	17.98
แย่ลง	30	22.22	11	25.58	41	23.03
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

3.1.3.4 มิติด้านคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำ จะประเมินจากการให้ครัวเรือนประเมินคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำปัจจุบันเทียบกับ 3 ปีที่ผ่านมา

กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 40.45 เห็นว่าคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำปัจจุบันแย่ลงเมื่อเทียบกับ 3 ปีที่ผ่านมา ร้อยละ 29.21 เห็นว่าคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำปัจจุบันดีขึ้น และร้อยละ 29.21 เห็นว่าคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำปัจจุบันเท่าเดิม (ตารางที่ 3-34)

ตารางที่ 3-34 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามประเมินคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำ และประเภทครัวเรือน

คุณภาพน้ำในแหล่งน้ำ	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ดีขึ้น	41	30.37	11	25.58	52	29.21
เท่าเดิม	41	30.37	11	25.58	52	29.21
แย่ลง	51	37.78	21	48.84	72	40.45
ตอบไม่ถูก	2	1.48	0	0.00	2	1.12
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

3.1.3.5 มิติด้านการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม จะประเมินจาก การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ปลูกป่า รักษาแหล่งน้ำ กำจัดขยะ

ครัวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 92.70 ที่สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น กิจกรรมปลูกป่า โครงการทำแนวกันไฟ และรักษาแหล่งน้ำ ทั้งนี้มีครัวเรือนเพียงร้อยละ 7.3 ที่สมาชิกส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม และพบว่าครัวเรือนไม่ยากจนโดยเปรียบเทียบ มีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมมากกว่าครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ (ตารางที่ 3-35)

ตารางที่ 3-35 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและประเภทครัวเรือน

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีส่วนร่วม	8	5.93	5	11.63	13	7.30
มีส่วนร่วม	127	94.07	38	88.37	165	92.70
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

3.1.4 ผลการประเมินตนเองของครัวเรือนด้านชีวิตความเป็นอยู่

เป็นการประเมินตนเองด้านความเป็นอยู่ในปัจจุบัน

3.1.4.1 การประเมินความเป็นอยู่ในปัจจุบัน

กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 45.51 มีความคิดว่าสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันไม่ลำบาก และร้อยละ 54.41 มีความคิดว่าสภาพความเป็นอยู่ลำบาก ซึ่งครัวเรือนที่เห็นว่าสภาพความเป็นอยู่ลำบากส่วนใหญ่มีความคิดว่าสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันลำบากพอๆกับคนอื่น ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่าพบว่าครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบประเมินตนเองว่ามีความลำบากมากกว่าคนอื่น ในสัดส่วนที่ต่ำกว่าครัวเรือนที่ไม่ยากจน (ตารางที่ 3-36)

ตารางที่ 3-36 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการประเมินความเป็นอยู่ในปัจจุบัน และประเภทครัวเรือน

ความเป็นอยู่	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ลำบาก	61	45.19	20	46.51	81	45.51
ลำบากมากกว่าคนอื่น	11	8.15	2	4.65	13	7.30
ลำบากพอกับคนอื่น	53	39.26	19	44.19	72	40.45
ลำบากน้อยกว่าคนอื่น	10	7.41	2	4.65	12	6.74
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

3.1.4.2 การประเมินความเป็นอยู่ในปัจจุบัน เทียบกับ 3 ปีที่ผ่านมา

ครัวเรือนร้อยละ 42.13 มีความคิดว่าสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันดีขึ้น ร้อยละ 36.52 คิดว่าสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันเท่าเดิม และร้อยละ 21.35 มีความคิดว่าสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันแย่ลง ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่าครัวเรือนไม่ยากจนประเมินความเป็นอยู่ปัจจุบันแย่ลง ในสัดส่วนที่มากกว่าครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ (ตารางที่ 3-37)

ตารางที่ 3-37 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการประเมินความเป็นอยู่ในปัจจุบันเทียบกับ 3 ปีที่ผ่านมา และประเภทครัวเรือน

ประเมินความเป็นอยู่ปัจจุบัน	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ดีขึ้น	57	42.22	18	41.86	75	42.13
เท่าเดิม	46	34.07	19	44.19	65	36.52
แย่ลง	32	23.70	6	13.95	38	21.35
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

3.1.4.3 การจดทะเบียนคนจน

กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 60.67 ไม่ได้จดทะเบียนคนจน และร้อยละ 39.33 จดทะเบียนคนจน โดยครัวเรือนที่ไม่ยากจนโดยเปรียบเทียบ จดทะเบียนคนจนคิดเป็นร้อยละ 39.26 ของครัวเรือนไม่ยากจนทั้งหมด ในขณะที่ครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบไม่ได้ไปจดทะเบียนคนจนคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 60.47 ของครัวเรือนยากจนทั้งหมด (ตารางที่ 3-38)

ตารางที่ 3-38 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการจดทะเบียนคนจน และประเภทครัวเรือน

จดทะเบียนคนจน	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่จดทะเบียน	82	60.74	26	60.47	108	60.67
จดทะเบียน	53	39.26	17	39.53	70	39.33
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

3.2 ผลการจัดทำคู่มือประเมินความยากจน (รายละเอียดในภาคผนวกที่ 2)

คณะผู้วิจัยได้จัดเวทีประชาพิจารณ์ผลการประเมินความยากจนในมิติต่างๆ และได้ข้อสรุปเกี่ยวกับการประเมินความยากจนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา ว่าปัญหาความยากจนบนพื้นที่สูงเป็นปัญหาที่ครอบคลุมหลายๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ต่ำกว่าเกณฑ์ความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำ การมีเอกสารสิทธิในที่ดินที่ไม่มั่นคง การขาดโอกาสในการผลิตและการตลาด การไม่มีทรัพย์สิน การไม่มีเงินฝาก การไม่ได้รับการศึกษาหรือการอบรม การมีปัญหาสุภาพ การมีปัญหาที่อยู่อาศัย การมีปัญหาสาธารณูปโภค ปัญหายาเสพติด และปัญหามลภาวะจากการไม่มีการจัดการของเสียจากการเกษตร ซึ่งคณะผู้วิจัยได้จัดทำคู่มือการประเมินความยากจน และอบรมเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถประเมินปัญหาความยากจนในพื้นที่ได้

บทที่ 4

การจัดทำฐานข้อมูลองค์กรทางการเงินในพื้นที่สูง การประเมินโอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงินของครัวเรือนเกษตร และผลกระทบขององค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิตของชุมชนพื้นที่สูง ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่

4.1 องค์กรทางการเงินในพื้นที่สูง

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลและจัดทำฐานข้อมูลองค์กรทางการเงินในพื้นที่สูง พบว่า องค์กรทางการเงินที่ให้บริการทางการเงินรับฝากและหรือให้สินเชื่อแก่ครัวเรือนในพื้นที่สูง มีดังนี้

1. องค์กรทางการเงินที่เป็นทางการ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์(ธกส.) ธนาคารออมสิน และธนาคารพาณิชย์ โดยวัตถุประสงค์หลักขององค์กรทางการเงินที่เป็นทางการจะมุ่งเน้นบริการทางการเงิน ได้แก่กิจกรรมรับฝากและให้กู้ยืมเงินแก่สมาชิกเป็นหลัก
2. สหกรณ์การเกษตร เช่น สหกรณ์การเกษตรหนองหอย สหกรณ์การเกษตรแมริม สหกรณ์มันฝรั่ง สันทราย สหกรณ์การเกษตรบ้านกองแหะ สหกรณ์การเกษตรมีบทบาทเพื่อรวบรวมผลผลิตทางการเกษตร ให้การสนับสนุนปัจจัยการผลิตทางการเกษตร รวมถึงให้บริการกู้ยืมเงินเพื่อซื้อปัจจัยการผลิตแก่เกษตรกร
3. สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์ออมทรัพย์ในภาคเหนือเป็นการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นสหกรณ์ออมทรัพย์ ในรูปสมาชิกที่มีพื้นฐานการประกอบอาชีพเดียวกัน เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์ครูเชียงใหม่ อ.แมริม โดยขอจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ออมทรัพย์ภายใต้พระราชบัญญัติสหกรณ์ออมทรัพย์ พ.ศ. 2542 และรับฝากเงินจากสมาชิกในรูปเงินฝากออมทรัพย์หรือประจำ และออมในรูปการถือหุ้นสหกรณ์ การออมในลักษณะหุ้นสหกรณ์จะถูกกำหนดว่าสมาชิกแต่ละคนจะต้องออมเป็นค่าหุ้นประจำทุกงวด
4. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เป็นองค์กรการเงินในระดับหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นโดยการรวมตัวของกลุ่มชาวบ้านหรือริเริ่มโดยผู้นำชุมชน สมาชิกในกลุ่มออมทรัพย์จะให้สัจจะหรือข้อตกลงร่วมกันว่าจะออมเงินไว้กับกลุ่มอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำทุกเดือน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต อ.แมริม จ. เชียงใหม่ มีทั้งสิ้น 34 กลุ่ม มีสมาชิกทั้งสิ้นรวม 4,207 คน ยอดเงินสัจจะสะสมรวม 25.2 ล้านบาท (ข้อมูล ณ สิ้นเดือน พฤศจิกายน 2553) การดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ในพื้นที่สูงได้รับการสนับสนุนด้านวิชาการและการดำเนินงานจาก กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย
5. กองทุนหมู่บ้าน เป็นโครงการของรัฐบาล ที่รัฐบาลจัดสรรเงินอุดหนุนให้แก่หมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งละ 1 ล้านบาท ในปี 2544 ในลักษณะเงินทุนหมุนเวียน เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนในหมู่บ้านและชุมชนเมืองสำหรับการลงทุนสร้างอาชีพ เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย บรรเทาเหตุฉุกเฉินและความจำเป็นเร่งด่วน โดยมีคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านเป็นผู้บริหารจัดการเงินทุน และในกรณีที่

กองทุนหมู่บ้านมีผลการดำเนินการที่ดี คณะกรรมการฯ สามารถกู้เงินจาก ธ.ก.ส. หรือธนาคารออมสิน เพื่อปล่อยกู้ให้สมาชิกที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจได้เข้าถึงแหล่งสินเชื่อมากขึ้น โดยคณะกรรมการกลุ่มเป็นผู้ค้ำประกันเงินกู้

6. กลุ่มแม่บ้าน หรือกลุ่มเกษตรกรอื่นๆ กลุ่มแม่บ้านในบางกลุ่มจะมีการปล่อยกู้ให้กับสมาชิก
7. บริษัทการเงินเอกชน เช่น บริษัทนิมซีเส็งลิซซิง ให้บริการสินเชื่อแก่ประชาชนในอัตราดอกเบี้ยที่สูงกว่าองค์กรที่เป็นทางการ แต่จะมีขั้นตอนการขอสินเชื่อที่ไม่ยุ่งยาก

4.2 การบริหารจัดการของกองทุนหมู่บ้าน¹

การบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านทั้งในเรื่องการรับสมาชิก การพิจารณาให้กู้เงิน จัดทำบัญชีส่งมอบเงิน รวมทั้งตรวจสอบ กำกับ ดูแลจัดสรรผลประโยชน์ของเงินกองทุน จะดำเนินการโดย คณะกรรมการกองทุน จำนวน 9 คน แต่ไม่เกิน 15 คน ซึ่งมาจากการคัดเลือกกันเองโดยสมาชิก ทั้งนี้ คณะกรรมการมีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 2 ปี และไม่เกิน 2 วาระติดต่อกัน จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านเชิงลึก พบว่ามีประเด็นในการบริหารจัดการดังนี้

1. การบริหารจัดการยังไม่มีคามยืดหยุ่น เนื่องจากวงเงินการกู้เงินมีจำกัดและระยะเวลาการชำระคืนสั้น แนวทางการปฏิบัติของกองทุนหมู่บ้านส่วนใหญ่ จะกำหนดว่าผู้ที่สามารถกู้ยืมเงินได้จะต้องมีเงินฝากประจำทุกเดือนกับทางกองทุนฯ สำหรับผู้กู้ยืมที่ไม่มีโฉนด หรือหลักทรัพย์ค้ำประกันนั้น จะต้องมีการค้ำประกันกลุ่ม 3 บุคคล และอาศัยความซื่อสัตย์ของสมาชิกเป็นหลักสำคัญ โดยจะทำการกู้ยืมเงินได้ไม่เกินจำนวน 5,000 บาทต่อราย อีกทั้งได้มีการกำหนดวงเงินที่ใช้กู้ยืมต่อรายไม่เกินจำนวน 20,000 บาท จะเห็นว่าการพิจารณาวงเงินกู้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความต้องการของสมาชิก และภายใต้ระเบียบที่กำหนดระยะเวลาการชำระคืนภายใน 1 ปี ภายในวันที่ 1 ถึง 31 ธันวาคม ทำให้เกิดข้อจำกัดในการนำเงินไปใช้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มในการผลิต และในการลงทุนที่มีผลตอบแทนยาวกว่า 1 ปี และสมาชิกยังไม่สามารถมีรายได้ที่จะมาชำระคืนได้ จึงทำให้มีปัญหานี้เสียบ้าง แต่ส่วนใหญ่สมาชิกที่ไม่สามารถนำเงินมาชำระคืนได้ จะใช้วิธียืมเงินจากญาติพี่น้อง หรือแหล่งเงินทุนอื่นมาคืน หรือผู้ค้ำประกันจะต้องชำระคืนให้ก่อน และทำการกู้หมุนเวียนปีถัดไป ดังนั้นสมาชิกจะทำการชำระคืนแค่ดอกเบี้ย เพราะเงินต้นจะทำการกู้เงินหมุนเวียนต่อไปในทุกปี ทั้งนี้คณะกรรมการหมู่บ้านในบางหมู่บ้านได้เสนอแนะให้ควรมีการขยายระยะเวลาการชำระคืนเป็น 2 ปี แต่ในบางหมู่บ้านเห็นว่า การขยายระยะเวลาชำระคืนจะทำให้การบริหารจัดการยุ่งยากและมีหนี้เสียเพิ่มมากขึ้น

¹ ด้วยข้อจำกัดของการสัมภาษณ์เชิงลึก งานศึกษานี้จึงสามารถวิเคราะห์ได้เพียงการบริหารจัดการของกองทุนหมู่บ้านเท่านั้น

2. **การบริหารจัดการกองทุนต่อยอด** คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านเป็นผู้ค้ำประกันเงินกู้เพื่อขอสินเชื่อจากธนาคารออมสินหรือ ธ.ก.ส. ได้เพิ่มขึ้น ทำให้คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านจะเลือกผู้มีความดี และมีหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้เท่านั้นในการให้สินเชื่อเพิ่มเติมในวงเงินที่เพิ่มขึ้น ดังนั้นเงินกองทุนต่อยอดจึงเป็นสินเชื่อที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มคนที่มีฐานะเศรษฐกิจดีเท่านั้น
3. **ปัญหาบุคลากรในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน** โดยเฉพาะการจัดการทางบัญชีและการเงิน ปัจจุบันคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ด้านบัญชี และวิเคราะห์การเงิน จึงไม่ได้มีการวางแผนแนะนำการเงินให้กับสมาชิกในการนำเงินไปใช้เพื่อสร้างรายได้ และไม่มีตรวจสอบว่ามีการใช้เงินตามวัตถุประสงค์ นอกจากนี้คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านที่มีอยู่ 9-12 คน ส่วนใหญ่ทำงานประจำ ประกอบอาชีพอื่น แต่ทำงานเป็นคณะกรรมการฯ ด้วยความสมัครใจและมีผลตอบแทนบ้างเล็กน้อย จึงไม่ได้ให้บริการทางการเงินทุกวัน การกำหนดวันให้กู้และชำระคืนจึงมีเพียงบางช่วงของเวลาเท่านั้น และจะมีเพียง 3 คนเท่านั้น (ประธาน เลขา เภรัญญิก) ที่ดำเนินงานบริหารกองทุนหมู่บ้าน จึงทำให้การบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านไม่มีประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งนี้คณะกรรมการหมู่บ้านมีข้อเสนอแนะให้มีบุคลากรภาครัฐที่เลี้ยงคณะกรรมการดำเนินงาน และแนะนำวิธีบริหารเงินแก่ผู้กู้
4. **การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านยังมีน้อย** สมาชิกกองทุนหมู่บ้านส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการเข้าประชุมในการประชุมประจำปี แต่สมาชิกส่วนน้อยจะมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางในการดำเนินงานของกลุ่ม เช่น การร่วมกันกำหนดอัตราดอกเบี้ย ข้อกำหนดในการกู้ยืมเงิน จำนวนเงินที่ผู้กู้เงินแต่ละรายควรจะได้รับ กำหนดวันและเวลาชำระเงินกู้ และการกำหนดสัดส่วนผลประโยชน์จากอัตราดอกเบี้ย ในการประชุมประจำปี และมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการดำเนินงานของคณะกรรมการกองทุนฯ น้อย ทั้งนี้กลุ่มคนยากจนไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกองทุน ทำให้ไม่มีการกำหนดเงื่อนไขพิเศษสำหรับการกู้เงินของคนยากจน ซึ่งอาจจะส่งผลให้คนยากจนบางส่วนประสบปัญหาการหาผู้ค้ำประกันในการกู้เงิน ขาดศักยภาพในการชำระคืน และวงเงินที่ได้ค่อนข้างต่ำ เฉลี่ยประมาณ 2,000-3,000 บาทต่อราย ทำให้คนยากจนอยู่ในกับดักของการมีหนี้สิน
5. **การสร้างสมดุลระหว่างการกำหนดอัตราดอกเบี้ยและการจัดสวัสดิการ** กองทุนหมู่บ้านในพื้นที่สูงจะกำหนดอัตราดอกเบี้ยเฉลี่ยที่ร้อยละ 4-6 ในบางหมู่บ้านกำหนดอัตราดอกเบี้ยในอัตราสูง เช่น ร้อยละ 12 เนื่องจากต้องการคืนเงินส่วนหนึ่งไปเป็นเงินออมของสมาชิก และจัดสวัสดิการของสมาชิกให้มากขึ้น ส่วนใหญ่คณะกรรมการจะนำเงินดอกผล มาจัดสรรสาธารณประโยชน์ ซึ่งแล้วแต่ตกลงกันระหว่างคณะกรรมการกับสมาชิกในการกำหนดระเบียบว่าสัดส่วนของเงินดอกผลร้อยละเท่าไรจะนำมาจัดสรรสาธารณประโยชน์บ้าง และจะจัดสรรอย่างไร อย่างไรก็ตามการกำหนดอัตราดอกเบี้ยในอัตราสูงจะเป็นภาระแก่สมาชิกที่ยากจนได้ นอกจากนี้เงินทุนที่ใช้ในการจัดสวัสดิการ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องทุนการศึกษา ไม่เพียงพอต่อการรองรับการเป็นสังคมผู้สูงอายุในอนาคต ทั้งนี้คณะกรรมการฯ ได้มีข้อเสนอแนะให้มีการจัดตั้งกลุ่มผู้สูงอายุ และให้ภาครัฐสนับสนุนในการจัดสวัสดิการให้กับกลุ่ม

4.3 การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการบริหารจัดการองค์กรทางการเงินในพื้นที่สูงเพื่อบรรเทาปัญหาความยากจน

งานศึกษานี้ได้ทำการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของสมาชิกองค์กรทางการเงินในการดำเนินงานขององค์กรทางการเงินท้องถิ่นที่สำคัญบนพื้นที่สูง ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มแม่บ้าน เพื่อบรรเทาปัญหาความยากจน โดยอาศัยแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนซึ่งประกอบไปด้วย 4 มิติ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หรือร่วมกันวางแผน 2) การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติ 3) การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ และ 4) การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.3.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision making)

4.3.1.1 การมีส่วนร่วมในการจัดตั้งองค์กรทางการเงิน สำหรับกองทุนหมู่บ้าน เป็นองค์กรทางการเงิน ซึ่งแหล่งเงินทุนเริ่มแรกมาจากภาครัฐไม่ใช่เงินของชาวบ้าน การก่อตั้งกองทุนหมู่บ้านจึงเป็นเพียงการทำตามระเบียบการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านไม่ได้มาจากการก่อตั้งกลุ่มที่ชาวบ้านรวมตัวกันเอง ในขณะที่การก่อตั้งกลุ่มแม่บ้าน แม้ว่าจะเป็นการก่อตั้งที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ (เช่น พัฒนาสังคมและอบต.โป่งแยง) เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรมกลุ่มแม่บ้าน แต่กลุ่มแม่บ้านเป็นกลุ่มที่ชาวบ้านมีการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรม เช่น ทำอาหารเลี้ยงในงานกิจกรรมต่างๆในชุมชนในหน้าหนาวหรือให้เช่าถ้วยชามเพื่อเป็นอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้กลุ่มแม่บ้าน และนำเงินรายได้มาปันผลแจกจ่ายให้สมาชิก

4.3.1.2 การมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงานของกลุ่ม สมาชิกกองทุนหมู่บ้านส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการเข้าประชุมในการประชุมประจำปี แต่สมาชิกส่วนน้อยจะมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางในการดำเนินงานของกลุ่ม เช่นการร่วมกันกำหนดอัตราดอกเบี้ย ข้อกำหนดในการกู้ยืมเงิน จำนวนเงินที่ผู้กู้เงินแต่ละรายควรจะได้รับ กำหนดวันและเวลาชำระเงินกู้ และการกำหนดสัดส่วนผลประโยชน์จากอัตราดอกเบี้ย ในการประชุมประจำปี นอกจากนี้ การกำหนดระยะเวลาการชำระคืน ดอกเบี้ย และข้อกำหนดต่างๆ ยังอยู่ภายใต้ตามระเบียบที่สำนักงานกองทุนและชุมชนเมืองแห่งชาติกำหนด สำหรับกลุ่มแม่บ้าน คณะกรรมการกลุ่มแม่บ้าน จะเป็นผู้กำหนดสัดส่วนเงินปันผล และการกำหนดเงื่อนไขการกู้ยืมเงิน

4.3.2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (implementation)

คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านในแต่ละหมู่บ้านจะมีประมาณ 12 คน แต่จะมีคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านเพียง 3 คน ได้แก่ ประธาน เลขา และเหรัญญิก ที่มีส่วนร่วมเสียสละในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งจะต้องใช้เวลานอกเวลาการทำงานประจำในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน โดยสมาชิกกองทุนหมู่บ้านส่วนน้อยที่มีโอกาสเข้าไปดำเนินงานเป็นคณะกรรมการกองทุน สำหรับกลุ่มแม่บ้าน สมาชิกทุกคนจะมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนากลุ่ม เช่น ในการทำกิจกรรมอาหาร สมาชิกกลุ่มจะมีส่วนร่วมในการทำอาหาร และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการประกอบอาชีพ (เช่น ช่วงนี้ควรปลูกผักอะไรดี ปลูกอะไรอยู่แล้วเป็นอย่างไรบ้าง มีเทคนิคการปลูกอย่างไรถึงได้ผลผลิตสูง มีไช้ยา ใช้ปุ๋ยอะไรบ้าง) แลกเปลี่ยนปัญหาครอบครัว ซึ่งมีส่วนช่วยให้สมาชิกมีความสามัคคีมากขึ้น อย่างไรก็ตามการบริหารจัดการการดำเนินงานกลุ่มยังคงอยู่กับคณะกรรมการกลุ่ม โดยสมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้อย

4.3.3 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (benefits)

การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานนั้น สำหรับกองทุนหมู่บ้าน การจัดสรรกำไรจากดอกผลของกองทุนหมู่บ้านขึ้นอยู่กับข้อตกลงกันของสมาชิก เช่น มีการกำหนดให้มีการนำดอกเบี้ยที่ได้มาใช้เพื่อสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้านประมาณ 10-15 % ซึ่งกองทุนหมู่บ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา มีการนำเงินไปใช้เป็น “ทุนการศึกษา” หรือซื้ออุปกรณ์การเรียนเป็นหลัก สำหรับกลุ่มแม่บ้าน คณะกรรมการกลุ่มจะเป็นผู้กำหนดการแบ่งปันเงินปันผล

4.3.4 การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล

สมาชิกกองทุนหมู่บ้านส่วนใหญ่ไม่เข้าใจระเบียบการบริหารจัดการกองทุน จึงให้ความสนใจคณะกรรมการในการบริหารจัดการ จึงยังไม่มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการบริหารงานองค์กรทางการเงิน สำหรับกลุ่มแม่บ้านการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมมากกว่าจะมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ตารางที่ 4-1 สรุปวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการบริหารกองทุนฯ ภายในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่

แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน	การวิเคราะห์
1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	<p>การมีส่วนร่วมในการก่อตั้ง การก่อตั้งกองทุนหมู่บ้านจึงเป็นเพียงการทำตามระเบียบการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านไม่ได้มาจากการก่อตั้งกลุ่มที่ชาวบ้านรวมตัวกันเอง ในขณะที่การก่อตั้งกลุ่มแม่บ้าน เป็นการก่อตั้งจากกลุ่มที่ชาวบ้านที่รวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรม เช่น ทำอาหารเลี้ยงในงานกิจกรรมต่างๆในชุมชนในหน้าหนาวหรือให้เช่าถ้วยชามเพื่อเป็นอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้กลุ่มแม่บ้าน และนำเงินรายได้มาปันผลแจกจ่ายให้สมาชิก</p> <p>การมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน สมาชิกกองทุนหมู่บ้านส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการเข้าประชุมในการประชุมประจำปี แต่สมาชิกส่วนน้อยจะมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางในการดำเนินงานของกลุ่ม เช่นการร่วมกันกำหนดอัตราดอกเบี้ย ข้อกำหนดในการกู้ยืมเงิน จำนวนเงินที่ผู้กู้เงินแต่ละรายควรจะได้รับ กำหนดวันและเวลาชำระเงินกู้ และการกำหนดสัดส่วนผลประโยชน์จากอัตราดอกเบี้ย ในการประชุมประจำปี สำหรับกลุ่มแม่บ้าน คณะกรรมการกลุ่มแม่บ้าน จะเป็นผู้กำหนดสัดส่วนเงินปันผล และการกำหนดเงื่อนไขการกู้ยืมเงิน สมาชิกแทบไม่มีบทบาทในการกำหนดแนวทางการบริหารการเงินของกลุ่ม</p>

ตารางที่ 4-1 (ต่อ)

แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน	การวิเคราะห์
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ	คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านเพียง 3 คน ได้แก่ ประธาน เลขา และเหรัญญิก ที่มีส่วนร่วมเสียสละในการบริหารจัดการกองทุน สำหรับกลุ่มแม่บ้าน สมาชิกทุกคนจะมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนากลุ่ม เช่น ในการทำกิจกรรมอาหาร
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์	การจัดสรรกำไรจากดอกผลของกองทุนหมู่บ้านขึ้นอยู่กับตกลงกันของสมาชิก สำหรับกลุ่มแม่บ้านคณะกรรมการกลุ่มจะเป็นผู้กำหนดการแบ่งปันเงินปันผล
4. การมีส่วนร่วมในการติดตาม และ ประเมินผล	ทั้งกองทุนหมู่บ้านและกลุ่มแม่บ้าน สมาชิกไม่มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

4.4 การเข้าถึงองค์กรทางการเงินของครัวเรือนเกษตร

4.4.1 การมีเงินฝาก แหล่งเงินฝาก และเหตุผลในการฝากเงิน

ตารางที่ 4.2 ตารางที่ 4-3 และตารางที่ 4-4 แสดงการมีเงินฝาก แหล่งเงินฝาก และเหตุผลในการฝากเงินตามลำดับ ผลการศึกษาพบว่า หัวหน้าครัวเรือนเกษตรตัวอย่างร้อยละ 78.65 มีเงินฝาก แหล่งเงินฝากหลักของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรอันดับหนึ่งได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์(ธกส.) (ร้อยละ 37.67) โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีเหตุผลหลักในการฝากเงินกับ ธกส. เพื่อเป็นหลักประกันการกู้ เพื่อความสะดวกในการโอนเงิน และฝากเงินเป็นข้อบังคับ ตามลำดับ แหล่งเงินฝากที่สำคัญอันดับสองได้แก่ ธนาคารพาณิชย์ (ร้อยละ 32.56) ซึ่งกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีเหตุผลหลักในการฝากเงินเพื่อความสะดวกในการโอนเงิน เป็นองค์กรทางการเงินมีความมั่นคง และบริการดี ตามลำดับ แหล่งเงินฝากที่สำคัญอันดับสาม ได้แก่ ธนาคารออมสิน (ร้อยละ 23.26) ซึ่งกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีเหตุผลหลักในการฝากเงินเพื่อความสะดวกในการโอนเงิน ฝากเงินเป็นข้อบังคับและเป็นหลักประกันการกู้/บริการดี ตามลำดับ ในขณะที่มีการฝากเงินกับกลุ่มการเงินชุมชนและบริษัทการเงินเอกชนมีน้อย โดยมีเหตุผลหลักในการฝากเนื่องจากบริการดี เป็นองค์กรทางการเงินที่เกี่ยวกับการเกษตร/ช่วยพัฒนาหมู่บ้าน ตามลำดับ ทั้งนี้แหล่งเงินฝากหลักไม่มีความแตกต่างกันระหว่างครัวเรือนไม่ยากจนและครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ

อย่างไรก็ตาม พบว่ายังมีกลุ่มตัวอย่างร้อยละ ร้อยละ 21.35 ที่ไม่มีเงินฝาก ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ยากจนโดยเปรียบเทียบจะมีสัดส่วนของผู้ที่ไม่มีเงินฝากสูงกว่ากลุ่มครัวเรือนที่ไม่ยากจน

ตารางที่ 4-2 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามการมีเงินฝากและประเภทครัวเรือน

การฝากเงิน	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีเงินฝาก	27	20.00	11	25.58	38	21.35
มีเงินฝาก	108	80.00	32	74.42	140	78.65
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

ตารางที่ 4-3 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามแหล่งเงินฝากและประเภทครัวเรือน

แหล่งเงินฝาก	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ธกส.	67	39.88	14	29.79	81	37.67
กลุ่มการเงินในชุมชน	9	5.36	4	8.51	13	6.05
ธนาคารออมสิน	38	22.62	12	25.53	50	23.26
ธนาคารพาณิชย์	53	31.55	17	36.17	70	32.56
บริษัทการเงินเอกชน	1	0.60	0	0.00	1	0.47
รวม	168	100.00	47	100.00	215	100.00

หมายเหตุ ; 1. บริษัททางการเงินเอกชน หมายถึงบริษัทเงินทุน / บริษัทสินเชื่อ /ไฟแนนซ์ เช่น สินปรานี เกียรตินาคิน นิ้มจีเส็ง ป.พิทักษ์ อินทอง ลีซซิ่ง

2. กลุ่มการเงินในชุมชน หมายถึง สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ออมทรัพย์ กลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน

ตารางที่ 4-4 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามเหตุผลหลักที่ฝากเงิน

เหตุผลการฝากเงิน	รทส.	กลุ่มการเงิน ในชุมชน	ธนาคาร ออมสิน	ธนาคาร พาณิชย์	บริษัทการเงิน เอกชน
ฝากเงินเป็นข้อบังคับ	11	0	10	7	0
อยากได้รับสวัสดิการ	3	1	0	0	0
ผลตอบแทนสูง	1	1	2	4	0
เพื่อความสะดวกในการโอนเงิน	21	1	11	32	0
เป็นหลักประกันการกู้	29	1	7	3	1
เป็นองค์กรทางการเงินที่เกี่ยวกับการเกษตร	5	2	2	0	0
บริการดี	5	3	7	10	0
การเดินทางสะดวก	1	0	3	0	0
องค์กรทางการเงินมีความมั่นคง	5	0	6	11	0
ช่วยพัฒนาหมู่บ้าน	1	2	0	0	0
รวม	82	11	48	67	1

4.4.2 การกู้เงิน

4.4.2.1 การขอหรือเคยยื่นขอเงิน แหล่งเงินกู้ เหตุผลในการยื่นขอ และการได้รับเงินกู้

(รายละเอียดตามตารางที่ 4-5 ถึง 4-8)

กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 79.2 ได้ขอหรือเคยยื่นขอเงิน และเคยขอเงินกู้เงินมากกว่าหนึ่งแหล่ง โดยความถี่ของแหล่งเงินกู้ที่หัวหน้าครัวเรือนเกษตรตัวอย่างได้ขอหรือเคยยื่นขอเงิน เรียงตามลำดับมีดังนี้

(1) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) (ร้อยละ 38.22) โดยเหตุผลหลักที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ที่กู้จาก ธ.ก.ส.ได้แก่ ขั้นตอนการขอสินเชื่อไม่ยุ่งยาก รองลงมาได้แก่ดอกเบี้ยต่ำ และไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน ตามลำดับ โดยกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 79.1 จะได้รับเงินกู้ตามที่ยื่นขอ ร้อยละ 14.3 ได้รับต่ำกว่าที่ยื่นขอ และร้อยละ 6.6 จะไม่ได้รับเงินกู้

(2) กองทุนหมู่บ้าน (ร้อยละ 29.84) โดยเหตุผลหลักที่กลุ่มตัวอย่างกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน คือขั้นตอนการขอสินเชื่อไม่ยุ่งยาก ดอกเบี้ยต่ำ และไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน ตามลำดับ โดยกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 91.8 จะได้รับเงินกู้ตามที่ยื่นขอ ร้อยละ 5.5 ได้รับต่ำกว่าที่ยื่นขอ และร้อยละ 2.7 จะไม่ได้รับเงินกู้

(3) กลุ่มการเงินชุมชน (ร้อยละ 14.66) โดยเหตุผลหลักที่กลุ่มตัวอย่างกู้เงินจากกลุ่มการเงินในชุมชน คือขั้นตอนการขอสินเชื่อไม่ยุ่งยาก ดอกเบี้ยต่ำ และไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน ตามลำดับ โดยกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 59.5 จะได้รับเงินกู้ตามที่ยื่นขอ ร้อยละ 24.3 ได้รับต่ำกว่าที่ยื่นขอ และร้อยละ 16.2 จะไม่ได้รับเงินกู้

(4) แหล่งเงินทุนอื่นๆ เช่น โครงการก.ข.คจ. กองทุนสวนพฤกษศาสตร์ (ร้อยละ 7.85) โดยเหตุผลหลักที่กลุ่มตัวอย่างระบุเหตุผลในการกู้เงินจากแหล่งเงินทุนอื่นๆ คือขั้นตอนการขอสินเชื่อไม่ยุ่งยาก และดอกเบี้ยต่ำ โดยกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 47.4 จะได้รับเงินกู้ตามที่ยื่นขอ ร้อยละ 31.6 ได้รับต่ำกว่าที่ยื่นขอ และร้อยละ 21.1 จะไม่ได้รับเงินกู้

(5) ธนาคารออมสิน (ร้อยละ 4.55) โดยเหตุผลหลักที่กลุ่มตัวอย่างระบุเหตุผลในการกู้เงินจากธนาคารออมสิน คือ ดอกเบี้ยต่ำ และขั้นตอนการขอสินเชื่อไม่ยุ่งยาก และไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน ตามลำดับโดยกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 63.6 จะได้รับเงินกู้ตามที่ยื่นขอ ร้อยละ 33.3 ได้รับต่ำกว่าที่ยื่นขอ และร้อยละ 9.1 จะไม่ได้รับเงินกู้

(6) บริษัทการเงินเอกชน (ร้อยละ 3.72) โดยเหตุผลหลักที่กลุ่มตัวอย่างระบุเหตุผลในการกู้เงินจากบริษัทการเงินเอกชน คือ ขั้นตอนการขอสินเชื่อไม่ยุ่งยาก และมีความจำเป็น ตามลำดับโดยกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 66.7 จะได้รับเงินกู้ตามที่ยื่นขอ ร้อยละ 33.3 ได้รับต่ำกว่าที่ยื่นขอ และไม่มีผู้ไม่ได้รับเงินกู้

ตารางที่ 4-5 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามแหล่งเงินทุน

แหล่งเงินทุน	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ธกส.	73	38.22	18	35.29	91	37.60
กลุ่มการเงินในชุมชน	28	14.66	9	17.65	37	15.29
ธนาคารออมสิน	10	5.24	1	1.96	11	4.55
ธนาคารพาณิชย์	2	1.05	0	0.00	2	0.83
บริษัทการเงินเอกชน	8	4.19	1	1.96	9	3.72
กองทุนหมู่บ้าน (กองทุนเงินล้าน)	57	29.84	16	31.37	73	30.17
อื่นๆ	13	6.81	6	11.76	19	7.85
รวม	191	100.00	51	100.00	242	100.00

ตารางที่ 4-6 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามเหตุผลการกู้เงินจากแหล่งต่างๆ

เหตุผลการฝากเงิน	ธกส.	กลุ่ม การเงิน ในชุมชน	ธนาคาร ออมสิน	ธนาคาร พาณิชย์	บริษัท การเงิน เอกชน	กองทุน หมู่บ้าน	อื่นๆ
ไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน	6	11	1	0	0	15	3
ไม่ต้องใช้บุคคลค้ำประกัน	3	1	0	0	0	3	0
ขั้นตอนการขอสินเชื่อไม่ยุ่งยาก	43	13	4	0	5	22	7
ดอกเบี้ยต่ำ	13	8	6	0	0	20	4
เป็นธนาคารที่เกี่ยวกับการเกษตร	2	0	0	0	0	2	0
มีความจำเป็น	2	0	0	2	1	0	0
เป็นองค์กรทางการเงินที่มีความน่าเชื่อถือ	1	0	0	0	0	0	0
ส่งผลผลิตแทนได้	1	0	0	0	0	0	0
ขยายระยะเวลาได้	1	0	0	0	0	0	0
นโยบายการดำเนินงานที่ดี	1	0	0	0	0	0	0
การเดินทางสะดวก	0	0	0	0	0	4	0
ไม่ระบุ	18	4	0	0	3	7	5
รวม	91	37	11	2	9	73	19

ตารางที่ 4-7 การกระจายความถี่ของกลุ่มตัวอย่างแยกตามการได้รับเงินกู้ตามที่ยื่นขอแต่ละแหล่ง

แหล่งเงินกู้	ไม่ได้รับเงินกู้			ได้รับเท่ากับจำนวนที่ยื่นขอ			ได้รับต่ำกว่าจำนวนที่ยื่นขอ			รวม		
	รวม	ไม่ยากจน	ยากจน	รวม	ไม่ยากจน	ยากจน	รวม	ไม่ยากจน	ยากจน	รวม	ไม่ยากจน	ยากจน
ธกส.	6	5	1	72	57	15	13	11	2	91	73	18
กลุ่มการเงินในชุมชน	6	5	1	22	18	4	9	7	2	37	30	7
ธนาคารออมสิน	1	1	0	7	5	2	3	3	0	11	9	2
ธนาคารพาณิชย์	0	0	0	2	2	0	0	0	0	2	2	0
บริษัทการเงินเอกชน	0	0	0	6	5	1	3	2	1	9	7	2
กองทุนหมู่บ้าน	2	1	1	67	60	7	4	3	1	73	64	9
อื่นๆ	4	4	0	9	7	2	6	5	1	19	16	3
รวม	19	16	3	185	154	31	38	31	7	242	201	41

ตารางที่ 4-8 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามการได้รับเงินกู้ตามที่ยื่นของแต่ละแหล่ง

แหล่งเงินกู้	ไม่ได้รับเงินกู้			ได้รับเท่ากับ จำนวนที่ยื่นขอ			ได้รับต่ำกว่า จำนวนที่ยื่นขอ			รวม		
	รวม	ไม่ ยากจน	ยากจน	รวม	ไม่ ยากจน	ยากจน	รวม	ไม่ ยากจน	ยากจน	รวม	ไม่ ยากจน	ยากจน
ธกส.	6.6	6.8	5.6	79.1	78.1	83.3	14.3	15.1	11.1	100.0	100.0	100.0
กลุ่มการเงินใน ชุมชน	16.2	16.7	14.3	59.5	60.0	57.1	24.3	23.3	28.6	100.0	100.0	100.0
ธนาคารออมสิน	9.1	11.1	0.0	63.6	55.6	100.0	27.3	33.3	0.0	100.0	100.0	100.0
ธนาคารพาณิชย์	0.0	0.0	0.0	100.0	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0	100.0	100.0
บริษัทการเงิน เอกชน	0.0	0.0	0.0	66.7	71.4	50.0	33.3	28.6	50.0	100.0	100.0	100.0
กองทุนหมู่บ้าน	2.7	1.6	11.1	91.8	93.8	77.8	5.5	4.7	11.1	100.0	100.0	100.0
อื่นๆ	21.1	25.0	0.0	47.4	43.8	66.7	31.6	31.3	33.3	100.0	100.0	100.0
รวม	7.9	8.0	7.3	76.4	76.6	75.6	15.7	15.4	17.1	100.0	100.0	100.0

4.4.2.2 ความต้องการกู้เงินในช่วง 1 เมย. 52-31 มีค. 53 และเหตุผล

ความต้องการกู้เงินของครัวเรือนไม่มีความแตกต่างกันระหว่างครัวเรือนยากจน โดยเปรียบเทียบและครัวเรือนไม่ยากจน โดยมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 45.93 ไม่มีความต้องการเงินกู้ในช่วง 1 เมย. 52-31 มีค. 53 (ตารางที่ 4-9) โดยเหตุผลที่ไม่ต้องการเงินกู้เรียงตามลำดับความถี่ ได้แก่ ไม่อยากเป็นหนี้ และไม่มีความจำเป็นต้องกู้ ตามลำดับ ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่าครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบไม่อยากเป็นหนี้มากกว่าครัวเรือนไม่ยากจน (ตารางที่ 4-10)

กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 54.49 มีความต้องการเงินกู้ในช่วง 1 เมย. 52-31 มีค. 53 (ตารางที่ 4-10) โดยเหตุผลที่ต้องการเงินกู้เรียงตามลำดับความถี่ได้แก่ เป็นค่าใช้จ่ายหมุนเวียนเกี่ยวกับการเกษตร (ร้อยละ 55.45) รองลงมาคือลงทุนทางการเกษตร (ร้อยละ 29.71) ซื้อบ้าน ที่ดิน สร้างบ้าน (ร้อยละ 4.95) และชำระหนี้ก้อนอื่น (ร้อยละ 4.95) โดยมีข้อสังเกตว่าครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบมีสัดส่วนของความต้องการเงินกู้เพื่อชำระหนี้ก้อนอื่นมากกว่าครัวเรือนไม่ยากจน (ตารางที่ 4-11)

ตารางที่ 4-9 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามความต้องการเงินกู้

ความต้องการเงินกู้	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ต้องการเงินกู้	62	45.93	19	44.19	81	45.51
ต้องการเงินกู้	73	54.07	24	55.81	97	54.49
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

ตารางที่ 4-10 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามเหตุผลไม่ต้องการเงินกู้

เหตุผลไม่ต้องการเงินกู้	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่จำเป็นต้องกู้	15	24.59	6	35.29	21	26.92
ไม่ยากเป็นหนี้	39	63.93	8	47.06	47	60.26
ยังไม่ได้เป็นสมาชิก	1	1.64	0	0.00	1	1.28
กู้มาแล้วปี 51 ยังจ่ายคืนไม่หมด	1	1.64	0	0.00	1	1.28
ต้องการกู้ปีหน้า	1	1.64	0	0.00	1	1.28
ดอกเบี้ยสูง	0	0.00	1	5.88	1	1.28
ความเสี่ยงสูงในการหาเงินใช้หนี้	0	0.00	1	5.88	1	1.28
ไม่ได้ระบุ	4	6.56	1	5.88	5	6.41
รวม	61	100.00	17	100.00	78	100.00

ตารางที่ 4-11 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามเหตุผลความต้องการเงินกู้

เหตุผลต้องการเงินกู้	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ลงทุนทางการเกษตร	22	29.73	8	29.63	30	29.70
ค่าใช้จ่ายหมุนเวียนเกี่ยวกับการเกษตร	41	55.41	15	55.56	56	55.45
ซื้อบ้าน ที่ดิน สร้างบ้าน	5	6.76	0	0.00	5	4.95
ซื้อสินทรัพย์ถาวร เช่น รถมอเตอร์ไซด์ ตู้เย็น	1	1.35	0	0.00	1	0.99
ปรับปรุงดิน	0	0.00	0	0.00	0	0.00
ปรับปรุงสาธารณูปโภค เช่น น้ำ สุขอนามัย ท่อน้ำทิ้งของเสีย	0	0.00	0	0.00	0	0.00
ใช้จ่ายครัวเรือน	0	0.00	0	0.00	0	0.00
เพื่อการศึกษา	3	4.05	0	0.00	3	2.97
เพื่องานสังคม เช่นงานแต่ง	0	0.00	0	0.00	0	0.00
ชำระหนี้ก่อน	1	1.35	4	14.81	5	4.95
ธุรกิจส่วนตัว	1	1.35	0	0.00	1	0.99
รวม	74	100.00	27	100.00	101	100.00

4.4.2.3 การกู้ยืมเงินในช่วง 1 เมย. 52-31 มีค. 53

(1) การกู้ยืมในปีที่ผ่านมาจำแนกตามความต้องการกู้

ครัวเรือนตัวอย่างที่มีการกู้เงินระหว่างวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2552 ถึง 31 มีนาคม พ.ศ. 2553 คิดเป็นร้อยละ 69.10 ซึ่งเมื่อจำแนกตามความต้องการกู้เงินแล้วพบว่า ร้อยละ 4.12 ของครัวเรือนที่มีความต้องการกู้เงิน ไม่ได้กู้ยืมเงินในช่วงเวลาดังกล่าว ในขณะที่ร้อยละ 37.04 ของครัวเรือนที่ไม่ต้องการกู้เงินกลับกู้ยืมเงินในช่วงเวลาดังกล่าว (ตารางที่ 4-12)

ตารางที่ 4-12 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามการกู้ยืมเงินและความต้องการกู้เงิน

การกู้ยืมเงินในช่วง เมย.52 –มีค. 53	ครัวเรือน					
	ไม่ต้องการกู้เงิน		ต้องการกู้เงิน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ได้กู้ยืม	51	62.96	4	4.12	55	30.90
กู้ยืมเงิน	30	37.04	93	95.88	123	69.10
รวม	81	100.00	97	100.00	178	100.00

ทั้งนี้การกู้ยืมเงินไม่มีความแตกต่างระหว่างครัวเรือนไม่ยากจนและครัวเรือนที่ยากจนโดยเปรียบเทียบ (ตารางที่ 4-13)

ตารางที่ 4-13 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามการกู้ยืมเงินและประเภทครัวเรือน

การกู้เงิน	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีการกู้เงิน	42	31.11	13	30.23	55	30.90
มีเงินกู้	93	68.89	30	69.77	123	69.10
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

(2) แหล่งเงินทุน

แหล่งเงินทุนหลักของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์ (ชกส.) (ร้อยละ 43.90) รองลงมาคือกองทุนหมู่บ้าน (ร้อยละ 26.83) กลุ่มการเงินในชุมชน (ร้อยละ 13.82) ธนาคารออมสิน (ร้อยละ 3.25) โครงการ กขคจ. (ร้อยละ 3.25) บริษัทการเงินเอกชน (ร้อยละ 2.44) และญาติพี่น้อง (ร้อยละ 2.44) (ตารางที่ 4-14) ทั้งนี้ ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์ (ชกส.) จะเป็นแหล่งเงินทุนหลักของครัวเรือนที่ไม่ยากจนโดยเปรียบเทียบ และกองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มการเงินในชุมชนจะเป็นแหล่งเงินทุนหลักสำหรับครัวเรือนที่ยากจนโดยเปรียบเทียบ (ตารางที่ 4-14)

ตารางที่ 4-14 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามแหล่งเงินทุนหลัก
(เฉพาะครัวเรือนที่มีการกู้ยืมเงิน)

แหล่งเงินทุนหลัก	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ชกส.	45	48.39	9	30.00	54	43.90
กลุ่มการเงินในชุมชน	12	12.90	5	16.67	17	13.82
ธนาคารออมสิน	4	4.30	0	0.00	4	3.25
ธนาคารพาณิชย์	1	1.08	0	0.00	1	0.81
บริษัทการเงินเอกชน	3	3.23	0	0.00	3	2.44
กองทุนหมู่บ้าน (กองทุนเงินล้าน)	22	23.66	11	36.67	33	26.83
อื่นๆ						
-กองทุนกขคจ	4	4.30	0	0.00	4	3.25
-กองทุนสวนพฤกษศาสตร์	0	0.00	2	6.67	2	1.63
-โครงการหลวง	2	2.15	0	0.00	2	1.63
-ญาติพี่น้อง	0	0.00	3	10.00	3	2.44
รวม	93	100.00	30	100.00	123	100.00

เมื่อพิจารณาระยะเวลาเดินทางจากครัวเรือนถึงแหล่งเงินกู้ ในตารางที่ 4-15 พบว่า กองทุนหมู่บ้านเป็นองค์กรทางการเงินที่ผู้กู้มีระยะเวลาเดินทางจากครัวเรือนถึงแหล่งเงินกู้สั้นที่สุด (เฉลี่ย 12 นาที) รองลงมาได้แก่ ธนาคารพาณิชย์ (เฉลี่ย 20 นาที) กลุ่มการเงินในชุมชน (เฉลี่ย 25 นาที) ธ.ก.ส. (เฉลี่ย 31 นาที) ธนาคารออมสิน (เฉลี่ย 46 นาที) และบริษัทการเงินเอกชน (เฉลี่ย 55 นาที) และพบว่า ระยะเดินทางจากครัวเรือนถึงแหล่งเงินกู้จะมากกว่าครัวเรือนที่ไม่ยากจน

ตารางที่ 4-15 ระยะเวลาเดินทางจากครัวเรือนถึงผู้ให้กู้ จำแนกตามแหล่งเงินกู้

แหล่งเงินกู้	ครัวเรือนไม่ยากจน			ครัวเรือนยากจน			ครัวเรือนทั้งหมด		
	ต่ำสุด (นาที)	สูงสุด (นาที)	เฉลี่ย (นาที)	ต่ำสุด (นาที)	สูงสุด (นาที)	เฉลี่ย (นาที)	ต่ำสุด (นาที)	สูงสุด (นาที)	เฉลี่ย (นาที)
ธกส.	15	60	30	15	60	38	15	60	31
กลุ่มการเงินในชุมชน	5	60	22	20	60	32	5	60	25
ธนาคารออมสิน	5	90	46	n.a.	n.a.	n.a.	5	90	46
ธนาคารพาณิชย์	20	20	20	n.a.	n.a.	n.a.	20	20	20
บริษัทการเงินเอกชน	30	90	55	n.a.	n.a.	n.a.	30	90	55
กองทุนหมู่บ้าน	2	30	10	1	40	15	1	40	12
อื่นๆ เช่น ญาติพี่น้อง โครงการกขคจ.	1	60	14	2	10	6	1	60	10
รวม	1	90	25	1	60	23	1	90	24

โดยแหล่งเงินกู้ที่ระยะเวลาการได้รับเงินกู้หลังจากยื่นขออน้อยที่สุดคือ บริษัทเอกชน (เฉลี่ย 1 วัน) หลังจากที่ยื่นขอ รองลงมาได้แก่ กลุ่มการเงินในชุมชน (เฉลี่ย 7.59 วัน) กองทุนหมู่บ้าน (เฉลี่ย 7.75 วัน) ธนาคารพาณิชย์ (เฉลี่ย 10 วัน) ธ.ก.ส. (เฉลี่ย 11.74 วัน) และ ธนาคารออมสิน (เฉลี่ย 34.5 วัน) (ตารางที่ 4-16)

ตารางที่ 4-16 ระยะเวลาการได้รับเงินกู้หลังจากยื่นขอ จำแนกตามแหล่งเงินกู้

แหล่งเงินกู้	ระยะเวลาการได้รับเงินกู้หลังจากยื่นขอ		
	ต่ำสุด (วัน)	สูงสุด (วัน)	เฉลี่ย (วัน)
ธกส.	1	90	12
กลุ่มการเงินในชุมชน	1	18	8
ธนาคารออมสิน	1	120	35
ธนาคารพาณิชย์	10	10	10
บริษัทการเงินเอกชน	1	1	1
กองทุนหมู่บ้าน	1	30	8
อื่นๆ	1	30	13
รวม	1	120	11

(3) จำนวนเงินกู้เฉลี่ยทั้งหมดของครัวเรือน

จากตารางที่ 4-17 พบว่า จำนวนเงินกู้เฉลี่ยต่อครัวเรือนอยู่ที่ 98,100 บาทต่อปี เมื่อพิจารณาจำแนกตามครัวเรือนไม่ยากจน และครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ พบว่าครัวเรือนไม่ยากจนกู้เงินเฉลี่ย 121,000 บาทต่อปี สูงกว่าครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบที่กู้เงินเฉลี่ย 28,900 บาทต่อปี เมื่อพิจารณาจำนวนเงินกู้ตามแหล่งเงินกู้ พบว่า จำนวนเงินกู้เฉลี่ยของ ธ.ก.ส. และ ธนาคารออมสินจะสูงที่สุด และครัวเรือนที่ไม่ยากจนโดยเปรียบเทียบจะมีจำนวนเงินกู้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงกว่าครัวเรือนที่ยากจนมาก ยกเว้นแหล่งเงินกู้จากกองทุนหมู่บ้านที่จำนวนเงินกู้เฉลี่ยต่อครัวเรือนไม่แตกต่างกันมากระหว่างครัวเรือนไม่ยากจน และครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ

ตารางที่ 4-17 จำนวนเงินกู้เฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาทต่อปี)

แหล่งเงินกู้	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ		
	ครัวเรือนไม่ยากจน	ครัวเรือนยากจน	เฉลี่ย
ธกส.	193,000	49,400	169,000
กลุ่มการเงินในชุมชน	54,400	31,000	47,500
ธนาคารออมสิน	284,000	0	284,000
ธนาคารพาณิชย์	50,000	0	50,000
บริษัทการเงินเอกชน	37,300	0	37,300
กองทุนหมู่บ้าน	18,900	14,100	17,300
อื่นๆ	12,600	22,200	17,400
รวม	121,000	28,900	98,100

(4) การนำเงินกู้ไปใช้

กลุ่มตัวอย่างที่ยากจนและไม่ยากจน ส่วนใหญ่จะมีการนำเงินกู้ไปใช้ประโยชน์ในทางเดียวกัน กล่าวคือจะนำเงินกู้ไปใช้เป็นค่าใช้จ่ายหมุนเวียนเกี่ยวกับการเกษตร เช่น ซื้อปัจจัยการผลิตมากที่สุด (ร้อยละ 64.23) รองลงมาจะนำไปลงทุนทางการเกษตร (ร้อยละ 20.33) ซื้อมาที่ดิน สร้างบ้าน (ร้อยละ 6.50) ปรับปรุงสาธารณูปโภค (ร้อยละ 2.44) อย่างไรก็ตามกลุ่มตัวอย่างที่ยากจนโดยเปรียบเทียบจะมีการนำเงินกู้ไปใช้เพื่องานสังคม และชำระหนี้ก่อนอื่น ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่ไม่ยากจนจะไม่มีเงินกู้ไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว (ตารางที่ 4-18)

ตารางที่ 4-18 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามการนำเงินกู้ไปใช้
(เฉพาะครัวเรือนที่มีการกู้ยืมเงิน)

การนำเงินกู้ไปใช้	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเกษตร	61	65.59	18	60.00	79	64.23
ลงทุนทางการเกษตร	20	21.51	5	16.67	25	20.33
ซื้อบ้าน ที่ดิน สร้างบ้าน	8	8.60	0	0.00	8	6.50
ซื้อสินทรัพย์ถาวร เช่น รถมอเตอร์ไซด์ ตู้เย็น	1	1.08	1	3.33	2	1.63
ปรับปรุงสาธารณูปโภค เช่น น้ำ สุขอนามัย ท่อน้ำทิ้งของเสีย	2	2.15	1	3.33	3	2.44
ใช้จ่ายครัวเรือน	0	0.00	1	3.33	1	0.81
เพื่อการศึกษา	1	1.08	0	0.00	1	0.81
เพื่องานสังคม เช่นงานแต่ง	0	0.00	3	10.00	3	2.44
ชำระหนี้ก่อน	0	0.00	1	3.33	1	0.81
รวม	93	100.00	30	100.00	123	100.00

(5) เงื่อนไขการกู้ยืม

เงื่อนไขการกู้ยืมแสดงได้ตามตารางที่ 4-19 ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 12.40 เท่านั้นที่สามารถกู้ยืมโดยไม่มีเงื่อนไขการกู้ยืม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนที่ไม่ยากจนโดยเปรียบเทียบ

ทั้งนี้ โดยส่วนใหญ่ครัวเรือนที่สามารถกู้ยืมได้จะต้องมีเงื่อนไข โดยเงื่อนไขที่สำคัญคือต้องมีบัญชีเงินฝาก (ร้อยละ 39.67) มีบุคคลค้ำประกัน (ร้อยละ 27.27) เฉลี่ย 3 คน และมีหลักทรัพย์ประกัน (ร้อยละ 10.74) โดยส่วนใหญ่จะใช้โฉนดที่ดินเป็นหลักประกัน อย่างไรก็ตาม ซึ่งเงื่อนไขการกู้ยืมสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ยากจนโดยเปรียบเทียบจะมีเงื่อนไขที่สำคัญคือต้องมีบุคคลค้ำประกัน (ร้อยละ 52) และมีบัญชีเงินฝาก (ร้อยละ 32)

ตารางที่ 4-19 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามเงื่อนไขการกู้ยืมและประเภทครัวเรือน (เฉพาะครัวเรือนที่มีการกู้ยืมเงินและระบุเงื่อนไขในการกู้ยืม)

เงื่อนไขการกู้ยืม	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีเงื่อนไขการกู้ยืม	14	14.74	1	4.00	15	12.40
ต้องมีบัญชีเงินฝาก	40	42.11	8	32.00	48	39.67
ต้องมีบุคคลค้ำประกัน	20	21.05	13	52.00	33	27.27
ต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน	12	12.63	1	4.00	13	10.74
เงื่อนไขอื่น เช่น ต้องเป็นสมาชิก	4	4.21	0	0.00	4	3.31
ต้องมีบัญชีเงินฝากและบุคคลค้ำประกัน	2	2.11	2	8.00	4	3.31
ต้องมีบุคคลและหลักทรัพย์ค้ำประกัน	3	3.16	0	0.00	3	2.48
รวม	95	100.00	25	100.00	121	100.00

(6) อัตราดอกเบี้ยเงินกู้

อัตราดอกเบี้ยเงินกู้เฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 7.14 โดยมีอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ต่ำสุดที่ร้อยละ 1 ต่อปี และสูงสุดที่ร้อยละ 15 ต่อปี โดยอัตราดอกเบี้ยเงินกู้กลุ่มตัวอย่างที่ยากจนไม่ได้แตกต่างกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ยากจน (ตารางที่ 4-20) โดยอัตราดอกเบี้ยเงินกู้เฉลี่ยของบริษัทการเงินเอกชนจะสูงที่สุดที่เฉลี่ยร้อยละ 8 ต่อปี รองลงมาได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์ (ธกส.) และกลุ่มการเงินในชุมชน จะเฉลี่ยสูงที่สุดที่ร้อยละ 7.8 ต่อปี และกองทุนหมู่บ้านและธนาคารออมสินเฉลี่ยร้อยละ 6 ต่อปี (ตารางที่ 4-21)

ตารางที่ 4-20 จำนวนตัวอย่างและอัตราดอกเบี้ยเงินกู้จำแนกตามประเภทครัวเรือน (ร้อยละต่อปี)

ประเภทครัวเรือน	จำนวนตัวอย่าง (คน)	อัตราดอกเบี้ย		
		ต่ำสุด (%)	สูงสุด (%)	เฉลี่ย (%)
ครัวเรือนไม่ยากจน	83	2	14	7.20
ครัวเรือนยากจน	26	1	15	6.97
รวม	109	1	15	7.14

ตารางที่ 4-21 จำนวนตัวอย่างและอัตราดอกเบี้ยเงินกู้จำแนกตามแหล่งเงินกู้หลัก (ร้อยละต่อปี)

แหล่งเงินกู้หลัก	จำนวนตัวอย่าง (คน)	อัตราดอกเบี้ย		
		ต่ำสุด (%)	สูงสุด (%)	เฉลี่ย (%)
ชกส.	52	3	14	7.84
กลุ่มการเงินในชุมชน	14	1	13	7.86
ธนาคารออมสิน	3	2	10	6
ธนาคารพาณิชย์	1	7	7	7
บริษัทการเงินเอกชน	3	3	12	8
กองทุนหมู่บ้าน (กองทุนเงินล้าน)	32	1	15	6.03
อื่นๆ	4	2	7	4.82
รวม	109	1	15	7.14

เมื่อพิจารณาอัตราดอกเบี้ยเงินกู้และการนำเงินกู้ไปใช้ประโยชน์ พบว่าวัตถุประสงค์การนำเงินกู้ไปใช้ระยะยาว เช่น เพื่อซื้อสินทรัพย์ถาวร เพื่อซื้อบ้านและที่ดิน เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายการเกษตร เพื่อปรับปรุงสาธารณูปโภค จะมีอัตราดอกเบี้ยสูงกว่าการนำเงินกู้ไปใช้ระยะสั้น เช่น เพื่อใช้จ่ายครัวเรือน เพื่องานสังคม และเพื่อชำระหนี้ก่อน (ตารางที่ 4-22)

ตารางที่ 4-22 จำนวนตัวอย่างและอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ (ร้อยละต่อปี) จำแนกตามการนำเงินกู้ไปใช้
ประโยชน์

การนำเงินกู้ไปใช้ประโยชน์	จำนวน ตัวอย่าง (คน)	อัตราดอกเบี้ย		
		ต่ำสุด (%)	สูงสุด (%)	เฉลี่ย (%)
ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเกษตร	74	1	15	7.27
ลงทุนทางการเกษตร	19	1	14	6.79
ซื้อบ้าน ที่ดิน สร้างบ้าน	8	6	10	7.69
ซื้อสินทรัพย์ถาวร เช่น รถมอเตอร์ไซด์ ตู้เย็น	2	7	10	8.5
ปรับปรุงสาธารณูปโภค เช่น น้ำ สุขอนามัย ท่อน้ำทิ้งของเสีย	2	3	12	7.5
ใช้จ่ายครัวเรือน	1	3	3	3.3
เพื่องานสังคม เช่นงานแต่ง	1	2	2	2
ชำระหนี้ก่อน	1	6	6	6
ไม่ระบุ	1	7	7	7
รวม	109	1	15	7.14

(7) ระยะเวลาชำระคืน

เมื่อพิจารณาระยะเวลาชำระคืนและการนำเงินกู้ไปใช้ประโยชน์ในตารางที่ 4-23 พบว่าวัตถุประสงค์การนำเงินกู้ไปใช้ระยะยาว เช่น เพื่อซื้อบ้านและที่ดิน เพื่อลงทุนทางการเกษตร และเป็นค่าใช้จ่ายการเกษตร จะมีระยะเวลาชำระคืนโดยเฉลี่ยนานกว่าการนำเงินกู้ไปใช้เพื่อซื้อสินทรัพย์ถาวร เช่น มอเตอร์ไซด์และตู้เย็น ปรับปรุงสาธารณูปโภค ใช้จ่ายในครัวเรือน โดยการนำเงินกู้ไปใช้จ่ายเพื่อการศึกษา และชำระหนี้ก้อนอื่น จะมีระยะเวลาชำระคืนสั้นที่สุด อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าการนำเงินกู้ไปใช้เพื่องานสังคมจะมีระยะเวลาชำระคืนนาน ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่ามีการแจ้งวัตถุประสงค์การกู้ไม่ตรงกับกรนำเงินกู้ไปใช้

ตารางที่ 4-23 จำนวนตัวอย่างและระยะเวลาชำระคืน (เดือน) จำแนกตามการนำเงินกู้ไปใช้

การนำเงินกู้ไปใช้ประโยชน์	จำนวน ตัวอย่าง (คน)	ระยะเวลาชำระคืน		
		ต่ำสุด (เดือน)	สูงสุด (เดือน)	เฉลี่ย (เดือน)
ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเกษตร	75	4	240	28
ลงทุนทางการเกษตร	19	3	180	31
ซื้อบ้าน ที่ดิน สร้างบ้าน	7	3	240	66
ซื้อสินทรัพย์ถาวร เช่น รถมอเตอร์ไซด์ ตู้เย็น	1	12	12	12
ปรับปรุงสาธารณูปโภค เช่น น้ำ สุขอนามัย ท่อน้ำทิ้งของเสีย	3	12	12	12
ใช้จ่ายครัวเรือน	1	12	12	12
เพื่อการศึกษา	1	6	6	6
เพื่องานสังคม เช่นงานแต่ง	2	6	60	33
ชำระหนี้ก้อน	1	6	6	6
รวม	112	3	240	32

(8) เงื่อนไขการจ่ายชำระคืนเงินกู้

เมื่อพิจารณาเงื่อนไขการจ่ายชำระคืนเงินกู้ในตารางที่ 4-24 พบว่า ร้อยละ 79.09 ชำระคืนเงินกู้เท่ากันทุกงวด และร้อยละ 20.91 มีกระจายเงินชำระคืนแต่ละงวดไม่เท่ากัน ซึ่งเงื่อนไขการจ่ายชำระคืนเงินกู้ไม่ได้แตกต่างกันระหว่างครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบและครัวเรือนไม่ยากจน แต่แตกต่างกันตามวัตถุประสงค์การนำเงินกู้ไปใช้ โดยการนำเงินไปใช้กู้เพื่อลงทุนการเกษตรและใช้จ่ายทางการเกษตร จะมีสัดส่วนของการกระจายเงินชำระคืนแต่ละงวดไม่เท่ากันสูงกว่า (ตารางที่ 4-25)

ตารางที่ 4-24 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามเงื่อนไขการจ่ายชำระคืนเงินกู้และประเภทครัวเรือน (เฉพาะครัวเรือนที่มีการกู้ยืมเงิน)

เงื่อนไขการจ่ายชำระ	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ชำระคืนเท่ากันทุกงวด	65	79.27	22	78.57	87	79.09
กระจายเงินชำระคืนแต่ละงวดไม่เท่ากัน	17	20.73	6	21.43	23	20.91
รวม	82	100.00	28	100.00	110	100.00

ตารางที่ 4-25 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามเงื่อนไขการจ่ายชำระคืนเงินกู้และการนำเงินกู้ไปใช้ประโยชน์ (เฉพาะครัวเรือนที่มีการกู้ยืมเงิน)

การนำเงินกู้ไปใช้ประโยชน์	ชำระคืน เท่ากันทุกงวด		กระจายเงินชำระคืน แต่ละงวดไม่เท่ากัน		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเกษตร	63	72.41	9	39.13	72	65.45
ลงทุนทางการเกษตร	10	11.49	10	43.48	20	18.18
ซื้อบ้าน ที่ดิน สร้างบ้าน	6	6.90	1	4.35	7	6.36
ซื้อสินทรัพย์ถาวร เช่น รถมอเตอร์ไซด์ ตู้เย็น	2	2.30	0	0.00	2	1.82
ปรับปรุงสาธารณูปโภค เช่น น้ำ สุขอนามัย ท่อน้ำทิ้งของเสีย	2	2.30	1	4.35	3	2.73
ใช้จ่ายครัวเรือน	1	1.15	0	0.00	1	0.91
เพื่อการศึกษา	1	1.15	0	0.00	1	0.91
เพื่องานสังคม เช่นงานแต่ง	1	1.15	1	4.35	2	1.82
ชำระหนี้ก่อน	0	0.00	1	4.35	1	0.91
ไม่ระบุ	1	1.15	0	0.00	1	0.91
รวม	87	100.00	23	100.00	110	100.00

เมื่อพิจารณาจำนวนงวดชำระคืนใน 1 ปี พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ชำระเงินกู้คืนเฉลี่ย 1.9 งวดในหนึ่งปี โดยมีงวดชำระคืนต่ำสุด 1 ครั้งใน 1 ปี และสูงสุด 12 ครั้งใน 1 ปี และเงื่อนไขงวดชำระคืนไม่ได้แตกต่างกันระหว่างครัวเรือนยากจนและไม่ยากจน (ตารางที่ 4-26) แต่แตกต่างกันตามวัตถุประสงค์การนำเงินกู้ไปใช้ กล่าวคือการนำเงินไปใช้เพื่อซื้อบ้านและที่ดิน ปรับปรุงสาธารณูปโภค และใช้จ่ายเพื่อการเกษตร จะมีงวดชำระคืนมากกว่า 1 ครั้งใน 1 ปี อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าการนำเงินกู้ไปใช้เพื่องานสังคมจะมีงวดชำระคืนเฉลี่ย 6.5 ครั้งใน 1 ปี ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่ามีการแจ้งวัตถุประสงค์การกู้ไม่ตรงกับ การนำเงินกู้ไปใช้

ตารางที่ 4-26 จำนวนตัวอย่างและจำนวนงวดชำระคืนใน 1 ปี (จำนวนครั้งต่อปี) จำแนกตามการนำเงินกู้ไปใช้

การนำเงินกู้ไปใช้ประโยชน์	จำนวนตัวอย่าง (คน)	จำนวนครั้งต่อปี		
		ต่ำสุด (ครั้ง)	สูงสุด (ครั้ง)	เฉลี่ย (ครั้ง)
ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเกษตร	77	1	12	2
ลงทุนทางการเกษตร	21	1	4	1
ซื้อบ้าน ที่ดิน สร้างบ้าน	7	1	12	6
ซื้อสินทรัพย์ถาวร เช่น รถมอเตอร์ไซด์ ตู้เย็น	2	1	1	1
ปรับปรุงสาธารณูปโภค เช่น น้ำ สุขอนามัย ท่อน้ำทิ้งของเสีย	3	1	12	5
ใช้จ่ายครัวเรือน	1	1	1	1
เพื่อการศึกษา	1	2	2	2
เพื่องานสังคม เช่นงานแต่ง	2	1	12	7
ชำระหนี้ก่อน	1	1	1	1
ไม่ระบุเหตุผล	1	1	1	1
รวม	116	1	12	2

เมื่อพิจารณาจำนวนเงินผ่อนชำระต่อเดือน (รวมเงินต้นและดอกเบี้ย) พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีจำนวนเงินผ่อนเฉลี่ย 5,948.87 บาทต่อเดือน เมื่อพิจารณาจำแนกตามครัวเรือนไม่ยากจน และครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ พบว่าครัวเรือนไม่ยากจนมีเงินผ่อนชำระต่อเดือนเฉลี่ย 6,677.03 บาทต่อเดือน สูงกว่าครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบที่มีเงินผ่อนชำระต่อเดือนเฉลี่ย 3,372.28 บาทต่อเดือน

(9) แหล่งที่มาของเงินชำระคืนเงินกู้

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบจะมีแหล่งที่มาของเงินชำระคืนเงินกู้ไม่ได้แตกต่างกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นครัวเรือนไม่ยากจน โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะนำเงินชำระคืนเงินกู้มาจากรายได้จากการขายผลผลิต (ร้อยละ 82.31) รองลงมาคือจากเงินออม (ร้อยละ 7.69) จากกองทุนหมู่บ้าน (ร้อยละ 1.54) และรายได้จากอาชีพนอกภาคการเกษตร (ร้อยละ 1.54) (ตารางที่ 4-27)

ตารางที่ 4-27 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแหล่งเงินชำระคืนและประเภทครัวเรือน

แหล่งเงินชำระคืน	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
เงินออม	6	6.06	4	12.90	10	7.69
รายได้จากการขายผลผลิต	86	86.87	21	67.74	107	82.31
เงินจากญาติพี่น้อง	1	1.01	0	0.00	1	0.77
กองทุนแก้ไขปัญหายากจน	1	1.01	0	0.00	1	0.77
กองทุนหมู่บ้าน	1	1.01	1	3.23	2	1.54
อาชีพนอกภาคการเกษตร	1	1.01	1	3.23	2	1.54
ธกส.	0	0.00	1	3.23	1	0.77
ธนาคารออมสิน	1	1.01	0	0.00	1	0.77
ไม่ระบุ	2	2.02	3	9.68	5	3.85
รวม	99	100.00	31	100.00	130	100.00

4.5 ผลกระทบขององค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิตชาวเขา การบรรเทาปัญหาความยากจน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

เนื่องจากงานศึกษานี้มีเพียง 2 ปี จึงไม่สามารถคำนวณผลกระทบขององค์กรทางการเงินในเชิงปริมาณได้ จึงขอประเมินผลกระทบขององค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิตชาวเขา การบรรเทาปัญหาความยากจน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในเชิงคุณภาพ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

4.5.1 ผลกระทบขององค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิตชาวเขา

4.5.1.1 การเป็นแหล่งเงินฝากให้กับครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่สูง และให้ครัวเรือนมีเงินออมมากขึ้น ธ.ก.ส. ธนาคารออมสิน และธนาคารพาณิชย์ มีบทบาทหลักในการเป็นแหล่งเงินฝากให้กับครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่สูง และให้บริการโอนเงินให้กับครัวเรือนในพื้นที่สูง และเปิดบริการทุกวันทำการทำให้การส่งเงินไปและกลับนอกครัวเรือนมีความสะดวกมากขึ้น และสามารถถอนเงินเมื่อมีความต้องการทางการเงินได้คล่องตัว นอกจากนี้กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกองทุนหมู่บ้าน ยังมีเงื่อนไขให้สมาชิกออมเงินอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำทุกเดือน จึงเป็นการสร้างวินัยการออมให้กับคนในชุมชน

4.5.1.2 การเป็นแหล่งสินเชื่อให้กับครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่สูง

ธ.ก.ส. และสหกรณ์การเกษตรเป็นองค์กรทางการเงินหลักในพื้นที่สูงในการให้บริการสินเชื่อแก่ครัวเรือนเกษตรกร โดย ธ.ก.ส. จะไม่มีข้อจำกัดในเรื่องวงเงินกู้ จึงมีบทบาทในการเป็นแหล่งสินเชื่อเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียน และเพื่อการลงทุน ทั้งการเกษตร และเพื่อซื้อสินค้าคงทน อย่างไรก็ตาม ธ.ก.ส. มีข้อจำกัดในการให้บริการ เช่น มีสถานที่ตั้งที่ไม่ไกลจากบ้านเกษตรกร และมีการพิจารณาการให้กู้ตามความเสี่ยงครัวเรือน กลุ่มครัวเรือนที่ยากจนโดยเปรียบเทียบจึงไม่สามารถเข้าถึง ธ.ก.ส. ได้เต็มที่

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มแม่บ้าน เป็นแหล่งสินเชื่อเสริมของคนในพื้นที่ เนื่องจากมีระยะทางที่ไม่ไกลจากบ้านเกษตรกร และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเกษตรกร แต่มีวงเงินในการกู้ยืมเงินต่อรายไม่มาก จึงเป็นแหล่งสินเชื่อเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนเท่านั้น และเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับกลุ่มครัวเรือนที่ยากจนโดยเปรียบเทียบ เนื่องจากเป็นองค์กรทางการเงินที่ตั้งอยู่ในพื้นที่มีระยะทางที่ไม่ไกลจากที่ตั้งครัวเรือน มีขั้นตอนการขอสินเชื่อที่ไม่ยุ่งยาก และไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน และมีอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำกว่าสินเชื่อในระบบ อย่างไรก็ตามด้วยข้อจำกัดของการบริหารจัดการของกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มแม่บ้าน ที่คณะกรรมการบริหารจัดการทำอาชีพอย่างอื่น จึงไม่ได้มีบริการสินเชื่อทางการเงินทุกวัน ทำให้การขอกู้เงินไม่มีความคล่องตัว และเพื่อความง่ายจึงกำหนดระยะเวลาชำระคืนภายใน 1 ปี จึงทำให้ครัวเรือนในพื้นที่สูงต้องกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินทุนอื่น โดยเฉพาะแหล่งเงินทุนนอกระบบซึ่งมีอัตราดอกเบี้ยสูงกว่ามาคั้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวไม่ได้ว่ากลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มแม่บ้านช่วยลดภาระดอกเบี้ยให้กับครัวเรือน

เมื่อพิจารณาถึงความคิดเห็นของครัวเรือนเกษตรกรเกี่ยวกับกลุ่มการเงินในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มออมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้าน ต่อฐานะการเงินของคนในหมู่บ้าน (ตารางที่ 4-28) พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าฐานะการเงินของคนในหมู่บ้านดีขึ้น

- กลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 61.80 คิดว่ากลุ่มการเงินในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ส่งผลให้ฐานะทางการเงินของคนในหมู่บ้าน ดีขึ้น โดยมีเหตุผล คือ กลุ่มการเงินในหมู่บ้านทำให้มีเงินหมุนเวียนในฟาร์มมีสภาพคล่องทางการเงินมากขึ้น ทำให้มีเงินลงทุนในการซื้อปัจจัยการผลิตทางการเกษตรหรือเป็นทุนทางการเกษตร เป็นแหล่งเงินทุนในหมู่บ้านเนื่องจากอัตราดอกเบี้ยต่ำ และสามารถกู้ได้ง่ายโดยไม่ต้องค้ำประกัน ได้รับเงินปันผล และทำให้มีการออม
- กลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 20.79 คิดว่ากลุ่มการเงินในหมู่บ้านส่งผลให้ฐานะทางการเงินของคนในหมู่บ้านเท่าเดิมโดยให้เหตุผลว่า แม้ว่าการจะทำให้มีเงินเพิ่มขึ้นแต่หนี้สินก็เพิ่มขึ้นตามไปด้วย คนในหมู่บ้านมีการกู้ไปแล้วก็ไม่ได้นำเงินไปลงทุนหรือนำไปใช้ประโยชน์ กลุ่มการเงินช่วยให้มีการนำเงินไปลงทุน แต่รายได้จากการขายผลผลิตยังเหมือนเดิม และทำให้คนไม่รู้จักออมเงิน
- กลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 5.62 คิดว่ากลุ่มการเงินในหมู่บ้านส่งผลให้ฐานะทางการเงินของคนในหมู่บ้านลดลง โดยให้เหตุผลว่าชาวบ้านที่กู้เงินไปแล้วก็ไม่นำเงินมาใช้คืน ทำให้คนอื่นกู้เงินได้จำนวนน้อยลง -กลุ่มการเงินไม่เข้มแข็ง ไม่มีการพัฒนา และไม่มีมาตรฐาน คนในหมู่บ้านมีการนำเงินไปใช้ไม่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ ไม่รับผิดชอบการใช้เงิน ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่ากลุ่มตัวอย่างที่ยากจนโดยเปรียบเทียบ มีสัดส่วนของผู้ที่คิดว่ากลุ่มการเงินส่งผลให้ฐานะของคนในหมู่บ้านลดลงมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่ไม่ยากจนโดยเปรียบเทียบ

ตารางที่ 4-28 การกระจายความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างแยกตามความคิดเห็นต่อฐานะการเงินของคนในหมู่บ้าน

ความคิดเห็นต่อกลุ่มการเงินในหมู่บ้าน	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ส่งผลให้ฐานะทางการเงินของคนในหมู่บ้านแยลง	5	3.70	5	11.63	10	5.62
ส่งผลให้ฐานะทางการเงินของคนในหมู่บ้านเท่าเดิม	30	22.22	7	16.28	37	20.79
ส่งผลให้ฐานะทางการเงินของคนในหมู่บ้านดีขึ้น	83	61.48	27	62.79	110	61.80
ไม่รู้จักรักกลุ่มการเงินในหมู่บ้าน	17	12.59	4	9.30	21	11.80
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

บริษัทเอกชน ได้แก่บริษัทนิมซีเส็งลิสซิง เป็นแหล่งสินเชื่อเสริมของคนในพื้นที่ที่มีความจำเป็นเร่งด่วน เนื่องจากขั้นตอนการขอสินเชื่อไม่ยุ่งยาก ได้รับสินเชื่อเร็ว เฉลี่ย 1 วัน นับจากวันที่ยื่นขอ แต่จะมีอัตราดอกเบี้ยที่สูงกว่าองค์กรทางการเงินที่เป็นทางการมาก

4.5.1.3 การเพิ่มสวัสดิการให้สมาชิกและชุมชน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกองทุนหมู่บ้านจะมีการจัดสรรดอกผลเพื่อจัดสวัสดิการชุมชน เช่น ทุนการศึกษา สาธารณประโยชน์ เป็นต้น

4.5.1.4 การพัฒนาชุมชน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกองทุนหมู่บ้านมีส่วนช่วยให้ชุมชนมีการพัฒนาเพิ่มขึ้น (ตารางที่ 4-29) โดยจากการสัมภาษณ์ครัวเรือนเกษตร พบว่า

- กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 67.42 คิดว่ากลุ่มการเงินในหมู่บ้านเช่น กลุ่มออมทรัพย์ ส่งผลให้การพัฒนาชุมชนดีขึ้น โดยมีเหตุผลคือ มีการนำดอกเบี้ยมาพัฒนาหมู่บ้าน เช่น ช่วยเหลือวัด เลี้ยงเด็ก ส่งเสริมสมาชิกในหมู่บ้านสร้างความสามัคคีในชุมชน และมีสวัสดิการเพิ่มขึ้น และมีข้อสังเกตว่ากลุ่มตัวอย่างที่ไม่ยากจนโดยเปรียบเทียบคิดว่ากลุ่มการเงินในหมู่บ้านส่งผลให้การพัฒนาชุมชนเท่าเดิมมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่ยากจน
- กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 19.10 คิดว่ากลุ่มการเงินในหมู่บ้านส่งผลให้การพัฒนาชุมชนเท่าเดิม โดยมีเหตุผลคือ ไม่เห็นถึงการพัฒนาของชุมชน ชาวบ้านนำเงินไปแล้วไม่นำเงินมาใช้คืน และการจัดสรรเงินให้ชาวบ้านไม่ทั่วถึง และมีข้อสังเกตว่ากลุ่มตัวอย่างยากจนโดยเปรียบเทียบคิดว่ากลุ่มการเงินในหมู่บ้านส่งผลให้การพัฒนาชุมชนเท่าเดิมในสัดส่วนมากกว่าครัวเรือนไม่ยากจน
- กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 1.69 คิดว่ากลุ่มการเงินในหมู่บ้านส่งผลให้การพัฒนาชุมชนลดลง โดยมีเหตุผลคือเงินไม่ถึงคนในหมู่บ้าน และทำให้มีหนี้สินเพิ่มขึ้น

ตารางที่ 4-29 ความคิดเห็นเกี่ยวกับกลุ่มการเงินในหมู่บ้าน ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน

ความคิดเห็น	ประเภทครัวเรือนพิจารณาจากความยากจนโดยเปรียบเทียบ					
	ครัวเรือนไม่ยากจน		ครัวเรือนยากจน		ครัวเรือนทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ลดลง	2	1.48	1	2.33	3	1.69
เท่าเดิม	22	16.30	12	27.91	34	19.10
ดีขึ้น	94	69.63	26	60.47	120	67.42
ไม่รู้/จึก	17	12.59	4	9.30	21	11.80
รวม	135	100.00	43	100.00	178	100.00

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาการปล่อยกู้ของกลุ่มการเงินในหมู่บ้านเพื่อพัฒนาชุมชน พบว่าไม่ได้มีการปล่อยกู้เพื่อโครงการพัฒนาชุมชนโดยเฉพาะ เช่นไม่มีการให้กู้เพื่อการศึกษาสมาชิก เพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัย หรือเพื่อพัฒนาแหล่งน้ำ

4.5.1.5 การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มแม่บ้าน ช่วยให้มีการเรียนรู้การบริหารจัดการให้ชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการดำเนินงาน

4.5.1.6 การช่วยให้ชุมชนมีความสามัคคีมากขึ้น กลุ่มแม่บ้านมีการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมในชุมชน และฝึกอาชีพ จึงช่วยให้ครัวเรือนในพื้นที่สูงมีความสามัคคีมากขึ้น และมีความเข้มแข็งมากขึ้น

4.5.2 ผลกระทบขององค์กรทางการเงินต่อการบรรเทาปัญหาความยากจน

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มแม่บ้าน เป็นการสร้างโอกาสให้ครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบเข้าถึงสินเชื่อเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียน เนื่องจากตั้งอยู่ในสถานที่ใกล้บ้าน ครัวเรือน มีขั้นตอนขอสินเชื่อไม่ยุ่งยาก และไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน แต่มีวงเงินในการกู้ยืมเงินต่อรายไม่มาก จึงเป็นแหล่งสินเชื่อเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนเท่านั้น อย่างไรก็ตาม กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มแม่บ้าน ไม่ได้กำหนดเงื่อนไขการกู้แก่คนยากจนเป็นพิเศษ ทำให้การกำหนดอัตราดอกเบี้ยในอัตราสูงจะเป็นภาระแก่สมาชิกที่ยากจนได้ และบางครั้งครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบไม่สามารถหาผู้ค้ำประกันเงินกู้ได้ และวงเงินการให้กู้จำกัดเพียง 2,000-3,000 บาทต่อราย ทำให้วงเงินไม่เพียงพอที่จะไปสร้างรายได้เพื่อบรรเทาปัญหาความยากจนได้

4.5.3 ผลกระทบขององค์กรทางการเงินต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จากการศึกษาพบว่าองค์กรทางการเงินในพื้นที่สูงยังไม่มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เนื่องจากการดำเนินงานขององค์กรทางการเงินยังไม่มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และยังไม่มีการนำดอกผลของการดำเนินงานไปใช้ในกิจกรรมเพื่อพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บทที่ 5 แนวทางการเชื่อมโยงผลงานวิจัย จากโครงการ UPLAND ต่างๆ

งานศึกษานี้ได้ทำการเชื่อมโยงผลงานวิจัยของโครงการประเมินปัญหาความยากจน โอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงิน และผลกระทบขององค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิตของชุมชนพื้นที่สูงในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่ กับโครงการ UPLAND ต่างๆ สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 5-1

ตารางที่ 5-1 การเชื่อมโยงผลงานวิจัยจากโครงการ UPLAND ต่างๆ

มิติความยากจนและแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจน	โครงการคุณภาพและความปลอดภัย	การวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ของโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สาประเทศไทย	โครงการการวิเคราะห์ผลกระทบของนโยบายเพื่อการพัฒนาการทำเกษตรอย่างยั่งยืนในลุ่มน้ำแม่สาภาคเหนือของไทยโดยใช้แบบจำลองเชิงคณิตศาสตร์หลายตัวแทน	ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาความยากจน
1.เกษตรกรไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการผลิต โดยเฉพาะกลุ่มครัวเรือนยากจน โดยเปรียบเทียบ	การได้รับข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรผ่านทางสื่อ มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจผลิตสินค้าและมะม่วง ที่คำนึงถึงคุณภาพและความปลอดภัย			หน่วยงานภาครัฐควรให้ข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรให้หันมาผลิต GAP เพิ่มมากขึ้น และกองทุนหมู่บ้าน ควรเพิ่มบทบาทการเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนสนับสนุนปัจจัยการผลิตสำหรับการผลิต GAPหรือส่งเสริมการใช้สารชีวภาพให้เพิ่มมากขึ้น

ตารางที่ 5-1 (ต่อ)

มิติความยากจนและแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจน	โครงการคุณภาพและความปลอดภัยฯ	การวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ของโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สาประเทศไทย	โครงการการวิเคราะห์ผลกระทบของนโยบายเพื่อพัฒนาการทำเกษตรอย่างยั่งยืนในลุ่มน้ำแม่สาภาคเหนือของไทยโดยใช้แบบจำลองเชิงคณิตศาสตร์หลายตัวแทน	ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาความยากจน
2.เกษตรกรไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการตลาดและราคาและโอกาสทางการขายผลผลิตมีจำกัด เนื่องจากผลผลิตมีการสูญเสีย มีช่องทางตลาดที่จำกัด และคุณภาพสินค้าไม่ตรงตามความต้องการตลาด	เกษตรกรไม่ได้รับข่าวสารด้านการตลาดและราคาผลผลิตอย่างทั่วถึง ขณะที่ตลาดรองรับผลผลิตที่มีคุณภาพและความปลอดภัยยังไม่มากพอ ทำให้เกษตรกรที่มีผลผลิตจากการผลิตตามระบบ GAP ยังคงต้องขายผลผลิตในระดับราคาเดียวกับผลผลิตทั่วไป			หน่วยงานภาครัฐควรปรับปรุงการให้ข้อมูลข่าวสารทางการตลาดให้ทั่วถึงและมีประสิทธิภาพมากขึ้น และควรสนับสนุนให้เกษตรกรหันมาผลิต GAP และประชาสัมพันธ์ให้มีการบริโภคผลไม้ GAP มากขึ้น
3. ครั้วเรือนเกษตรกรพืชไร่รายได้สุทธิจากการปลูกพืชเป็นหลัก			แนวโน้มของการพึ่งพิงการจ้างแรงงานจากภายนอกครั้วเรือนเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้รายได้สุทธิจากการปลูกพืชลดลง	องค์กรทางการเงิน ควรมีบทบาทในการสนับสนุนสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ ระดับหมู่บ้าน เพื่อใช้เครื่องจักรทดแทนแรงงาน

ตารางที่ 5-1 (ต่อ)

<p>มิติความยากจนและแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจน</p>	<p>โครงการคุณภาพและความปลอดภัยฯ</p>	<p>การวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ของโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สาประเทศไทย</p>	<p>โครงการการวิเคราะห์ผลกระทบของนโยบายเพื่อการพัฒนาการทำเกษตรอย่างยั่งยืนในลุ่มน้ำแม่สาภาคเหนือของไทยโดยใช้แบบจำลองเชิงคณิตศาสตร์หลายตัวแทน</p>	<p>ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาความยากจน</p>
<p>4. การไม่มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม</p>		<p>เกษตรกรมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้มาก และมีมูลค่าการนำมาบริโภคมากกว่าการจำหน่าย</p>		<p>ควรมีการให้ความรู้กับประชาชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างถูกต้องเหมาะสม ทั้งด้านวิธีการ ประเภท และปริมาณของป่าที่เก็บได้เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรป่าไม้</p>
<p>5 ปัญหาการชะล้างพังทลายของที่ดิน</p>			<p>ปริมาณพังทลายจากการทำกิจกรรมเกษตรของครัวเรือนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น</p>	<p>ส่งเสริมการเพาะปลูกเพื่อการอนุรักษ์ซึ่งเป็นการทำขั้นบันไดในแปลงที่ปลูกพืชอายุสั้นและพืชไม้ผล</p>

บทที่ 6

สรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 สรุป

แม้ว่าประเทศไทยจะประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยสัดส่วนคนยากจนลดลงอย่างต่อเนื่องแล้วก็ตาม อย่างไรก็ตาม ภายใต้อุปสรรคของประเทศไทยยังคงกระจุกตัวในบางพื้นที่ โดยเฉพาะในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยภาคเหนือเป็นภูมิภาคเดียวที่มีแนวโน้มสัดส่วนคนยากจนและจำนวนคนจนเพิ่มขึ้น ซึ่งจังหวัดแม่ฮ่องสอนและจังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีจำนวนคนยากจนมากเป็นอันดับหนึ่งและอันดับสอง ตามลำดับ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550)

จำนวนและสัดส่วนคนยากจนในภาคเหนือโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่บ้านชาวเขาซึ่งอยู่ในพื้นที่สูง มีการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก และมีความเสี่ยงเปรียบในความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรดินและทรัพยากรที่ดินอันเนื่องมาจากปัญหาอัตราการการชะล้างพังทลายของผิวดินมีสูง กอปรกับพื้นที่ราบในการทำเกษตรกรรมมีปริมาณจำกัด และยังมีปัญหาในเรื่องของดินในพื้นที่สูงขาดที่คืนทำกินเป็นของตนเอง อีกทั้งระบบการผลิตทางการเกษตรในพื้นที่สูงมีแนวโน้มมุ่งสู่การผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น (ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์, 2547) กระทั่งต่อวิถีชีวิตของคนในพื้นที่สูง และแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน ผลผลิตทางการผลิต รายได้ และปัญหาความยากจน

ครัวเรือนเกษตรในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่สา ประกอบด้วยครัวเรือนชาวไทยพื้นเมือง และครัวเรือนชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง เป็นครัวเรือนที่ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีการพัฒนาการเกษตรอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการ “การใช้ประโยชน์ที่ดินและการพัฒนาชนบทบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Upland Program)” ที่เริ่มดำเนินโครงการในปี พ.ศ. 2543 เพื่อบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และปรับปรุงคุณภาพชีวิต ภายใต้อุปสรรค พื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่สาเป็นพื้นที่ที่มีความลาดชันสูงง่ายต่อการถูกชะล้างและพังทลาย และมีความอุดมสมบูรณ์ของดินต่ำ เกษตรกรจึงมีปัญหาระบบการชะล้างพังทลายของที่ดิน และวิธีการควบคุมและกำจัดศัตรูพืชในลุ่มน้ำแม่สาตอนกลางและตอนบนโดยใช้สารเคมีมากกว่าวิธีการที่ไม่ใช้สารเคมี ทำให้มีปัญหาสุขภาพจากการใช้สารเคมี และยังมีประชากรที่ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ โดยเฉพาะครัวเรือนชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง ที่มีสัดส่วนผู้ที่ไม่สามารถอ่านออกและเขียนได้ถึงร้อยละ 36 จึงจำเป็นต้องมีการประเมินปัญหาความยากจนในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่สา (พีเพิน ชาวเรนมาเคอร์และคณะ, 2553) รวมถึงประชาชนในพื้นที่สูง ได้มีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน และ กลุ่มแม่บ้านโดยมีวัตถุประสงค์ในการช่วยเหลือทางการเงินในกลุ่มสมาชิก จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาลักษณะองค์กรทางการเงินชุมชนในพื้นที่สูงและบทบาทองค์กรทางการเงินในการแก้ไขปัญหาความยากจน

โครงการวิจัย “การประเมินปัญหาความยากจน โอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงิน และผลกระทบขององค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิตของชุมชนพื้นที่สูง ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่” เป็น

โครงการวิจัยต่อเนื่องระยะเวลา 2 ปี ในปีงบประมาณ 2554-2555 มีวัตถุประสงค์ตลอดระยะเวลาของโครงการวิจัยฯ ประกอบด้วย 1) การประเมินปัญหาความยากจนของชุมชนในพื้นที่สูง 2) การรวบรวมและจัดทำฐานข้อมูลองค์การทางการเงินต่างๆในพื้นที่สูง และ 3) การประเมินโอกาสการเข้าถึงองค์การทางการเงินและผลกระทบของการองค์การทางการเงินต่อวิถีชีวิตของชาวเขา การแก้ไขปัญหาความยากจน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา คือ พื้นที่ในเขตลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่ และมีวิธีการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามครัวเรือนเกษตรตัวอย่างในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สาจำนวน 178 ตัวอย่าง และสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชน คณะกรรมการองค์การการเงิน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ส่วนที่ 1: การประเมินความยากจน ผลการประเมินความยากจน และการจัดทำคู่มือประเมินความยากจน

การประเมินความยากจน ใช้ตัววัดที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน ในมิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม และมิติทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

ความยากจนในมิติทางเศรษฐกิจ หมายถึง ครัวเรือนที่มีรายจ่ายการบริโภคต่อหัวต่ำกว่ามาตรฐานการดำรงชีพโดยเฉลี่ยของสังคม ซึ่งเป็นมิติความยากจนโดยเปรียบเทียบ การขาดเอกสารสิทธิ์ที่มั่นคงในการทำการเกษตร การขาดโอกาสในการประกอบอาชีพการเกษตร การขาดทรัพย์สิน และการไม่มีเงินออม ผลการประเมินความยากจนในมิติเศรษฐกิจ พบว่า ครัวเรือนตัวอย่างในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา มีปัญหาการขาดเอกสารสิทธิ์ที่มั่นคง และการขาดโอกาสในการประกอบอาชีพการเกษตรในด้านการขายผลผลิตมาก โดยมีสัดส่วนพื้นที่เอกสารสิทธิ์ที่ไม่มั่นคงได้แก่ สทก. สปก. สค.1 ภบท.5 และไม่มีเอกสารสิทธิ์ถึงร้อยละ 77.67 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด ครัวเรือนเกษตรร้อยละ 67.42 ที่ไม่สามารถขายผลผลิตได้หมด เนื่องจากผลผลิตมีการสูญเสีย ช่องทางการตลาดจำกัด หรือคุณภาพสินค้าไม่ได้มาตรฐาน ปัญหาความยากจนในมิติเศรษฐกิจอื่นๆ ได้แก่ ปัญหามาตรฐานการดำรงชีพ โดยมีครัวเรือนที่รายจ่ายการบริโภคต่อหัวต่ำกว่ามาตรฐานการดำรงชีพโดยเฉลี่ยของสังคม หรือครัวเรือนที่ยากจนโดยเปรียบเทียบ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 22.90 ของครัวเรือนทั้งหมด ปัญหาครัวเรือนไม่มีเงินฝาก ขาดโอกาสการประกอบอาชีพการเกษตรด้านเทคนิคการผลิต การทราบข้อมูลเกี่ยวกับการผลิต และการทราบข้อมูลเกี่ยวกับตลาดและราคา คิดเป็นร้อยละ ร้อยละ 21.35 ร้อยละ 29.21 ร้อยละ 20.79 และ ร้อยละ 15.17 ตามลำดับ

ความยากจนในมิติทางสังคม หมายถึง การขาดการศึกษา การมีสุขภาพอนามัยที่ดี การขาดสภาพแวดล้อมที่ดีในการดำรงชีวิต การมีสาธารณูปโภคที่ไม่พอเพียงและไม่มีคุณภาพ การไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การขาดการมีส่วนร่วมในสังคม และการไม่ได้รับประโยชน์จากโครงการช่วยเหลือของรัฐ ผลการประเมินความยากจนในมิติทางสังคม พบว่า ครัวเรือนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สามีปัญหาด้านการศึกษา ที่สำคัญได้แก่ ปัญหาการพัฒนาความรู้ด้านการเกษตรและปัญหาการอ่านออกและเขียนภาษาไทยได้ โดยยังมีครัวเรือนร้อยละ 39.89 ที่ไม่มีสมาชิกเคยรับการอบรมด้านการเกษตรเพิ่มเติม และครัวเรือนเกษตรมีสัดส่วนสมาชิกที่อ่านออกและเขียนภาษาไทยไม่ได้ คิดเป็นร้อยละ 11.19 ของจำนวนสมาชิกที่มีอายุ 15 ปี ขึ้นไป มีปัญหาสุขภาพ ได้แก่ ปัญหาการสูบบุหรี่ ดื่มสุรา การพบสารเคมีในเลือด และการมีปัญหาสุขภาพ ได้แก่การมีโรคประจำ เช่น ความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคปวดศีรษะเรื้อรัง โรคปวดท้องเรื้อรัง ในด้านสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต ครัวเรือนมีปัญหาที่อยู่อาศัยที่สำคัญได้แก่ปัญหาบ้านมีสภาพคับแคบ ชำรุด ทวดโทรม และบริเวณ

รอบ ๆ บ้านเต็มไปด้วยขยะ และส่งกลิ่นรบกวน มีปัญหาสาธารณสุขบโภคสำคัญ ได้แก่ น้ำดื่ม น้ำใช้ไม่พอเพียงตลอดปี น้ำเพื่อการทำการเกษตรไม่พอเพียงตลอดปี และแหล่งน้ำใช้มีสิ่งเจือปนจากสารเคมีทางการเกษตร ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีปัญหาอาชญากรรมบ้าง ด้านการมีส่วนร่วมในสังคม มีเพียงครัวเรือนส่วนน้อยที่สมาชิกไม่ได้เข้าร่วมงานประเพณีหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น

ความยากจนในมิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การมีปัญหาการชะล้างและพังทลายของที่ดินเพื่อการเกษตร การไม่จัดการของเสียทางการเกษตร และการไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาสิ่งแวดล้อม กลุ่มตัวอย่างที่มีปัญหาการชะล้างและพังทลายของที่ดินเพื่อการเกษตรคิดเป็น ร้อยละ 30 กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด โดยปัญหาการชะล้างและพังทลายของที่ดินไม่แตกต่างกันระหว่างครัวเรือนไม่ยากจนและครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ นอกจากนี้ ยังมีครัวเรือนร้อยละ 19.51 ที่มีโรงเรือน แต่ไม่มีการจัดการพลาสติกที่หมดอายุแล้ว และมีครัวเรือนร้อยละ 10.67 ที่ไม่มีการจัดการขวดสารเคมี ครัวเรือนร้อยละ 25.64 ไม่มีการจัดการเศษวัสดุเกษตร กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 58.99 มีความเห็นว่าสภาพทรัพยากรป่าไม้ปัจจุบันดีขึ้นเมื่อเทียบกับ 3 ปีที่ผ่านมา และร้อยละ 40.45 เห็นว่าคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำปัจจุบันแย่ลง ครัวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 92.70 มีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น กิจกรรมปลูกป่า โครงการทำแนวกันไฟ และรักษาแหล่งน้ำ

สำหรับผลการประเมินตนเองของครัวเรือนด้านชีวิตความเป็นอยู่ พบว่า ครัวเรือนร้อยละ 54.41 มีความคิดว่าสภาพความเป็นอยู่ลำบาก ครัวเรือนร้อยละ 21.35 คิดว่าครัวเรือนมีสภาพความเป็นอยู่ที่แย่ลงเมื่อเทียบกับ 3 ปีที่ผ่านมา และครัวเรือนร้อยละ 39.33 จัดทะเบียนคนจน

โดยเมื่อพิจารณาความยากจนในมิติต่างๆ แยกตามสถานะความยากจนโดยเปรียบเทียบ พบว่าครัวเรือนที่ยากจนโดยเปรียบเทียบพบว่าครัวเรือนยากจนพึ่งพิงรายได้จากการปลูกพืชต่ำกว่าครัวเรือนไม่ยากจน ในขณะที่พึ่งพิงรายได้จากนอกภาคเกษตร โดยเฉพาะการรับจ้างมากกว่าครัวเรือนไม่ยากจน และครัวเรือนยากจนมีรายจ่ายอาหารและเครื่องดื่ม รายจ่ายด้านสังคม และรายจ่ายซื้อหอย ในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนไม่ยากจน ในขณะที่มีรายจ่ายด้านการศึกษาในสัดส่วนที่ต่ำกว่าครัวเรือนไม่ยากจน ครัวเรือนยากจนจะมีเครื่องซักผ้า เครื่องทำน้ำร้อน เครื่องคอมพิวเตอร์ที่ไม่ต่ออินเทอร์เน็ต และรถปิคอัพ ในสัดส่วนที่ต่ำกว่าครัวเรือนไม่ยากจนมาก นอกจากนี้ พบว่า ครัวเรือนที่ยากจนโดยเปรียบเทียบมีปัญหาคความยากจนในมิติต่างๆ สูงกว่าครัวเรือนที่ไม่ยากจนครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ ที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาขยะ ปัญหาการมีน้ำดื่ม น้ำใช้ไม่พอเพียงตลอดทั้งปีมากกว่าครัวเรือนไม่ยากจน ปัญหาแหล่งน้ำมีสารเคมีทางการเกษตรปนเปื้อน ปัญหาการมีอาชญากรรมบ้าง ปัญหาการไม่จัดการขวดสารเคมีและการจัดการเศษวัสดุการเกษตร และการไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

คณะผู้วิจัยได้จัดเวทีประชาพิจารณ์ผลการประเมินความยากจนในมิติต่างๆ และได้ข้อสรุปเกี่ยวกับการประเมินความยากจนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา ว่าปัญหาความยากจนบนพื้นที่สูงเป็นปัญหาที่ครอบคลุมหลายๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การมีชีวิตความเป็นอยู่ต่ำกว่าเกณฑ์ความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำ การมีเอกสารสิทธิในที่ดินที่ไม่มั่นคง การขาดโอกาสในการผลิตและการตลาด การไม่มีทรัพย์สิน การไม่มีเงินฝาก การไม่ได้รับการศึกษาหรือการอบรม การมีปัญหาสุภาพ การมีปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหายาเสพติด และปัญหาผลภาวะจากการไม่มีการจัดการของเสียจากการเกษตร ซึ่งคณะผู้วิจัยได้จัดทำคู่มือการ

ประเมินความยากจน และอบรมเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถประเมินปัญหาความยากจนในพื้นที่ได้

ส่วนที่ 2: องค์กรทางการเงินในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา โอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงิน และผลกระทบขององค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิตชาวเขา การแก้ไขปัญหาความยากจน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

องค์กรทางการเงินในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา ประกอบด้วย องค์กรทางการเงินที่เป็นทางการ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์(ธกส.) ธนาคารออมสิน และธนาคารพาณิชย์ สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ออมทรัพย์ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน และบริษัทเอกชน

จากการศึกษาการบริหารจัดการขององค์กรทางการเงิน โดยเฉพาะกองทุนหมู่บ้าน พบว่ามีประเด็นที่สำคัญได้แก่ (1) การบริหารจัดการยังไม่มีที่ยืดหยุ่น เนื่องจากวงเงินการกู้เงินมีจำกัดและระยะเวลาการชำระคืนสั้นที่ต้องชำระคืนภายใน 1 ปี ทำให้เกิดข้อจำกัดในการนำเงินไปใช้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มในการผลิต และในการลงทุนที่มีผลตอบแทนยาวกว่า 1 ปี และสมาชิกยังไม่สามารถมีรายได้ที่จะมาชำระคืนได้ จึงทำให้มีปัญหาหนี้เสียบ้าง เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่กู้ยืมเงินจากแหล่งเงินทุนอื่นมาชำระคืน และทำการกู้ยืมเงินปีถัดไป (2) ปัญหาบุคลากรในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน โดยเฉพาะการจัดการทางบัญชีและการเงิน (3) การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน ยังมีน้อย และ (4) กองทุนหมู่บ้านในพื้นที่สูงในบางหมู่บ้าน กำหนดอัตราดอกเบี้ยในอัตราสูง เนื่องจากต้องการคืนเงินส่วนหนึ่งไปเป็นเงินออมของสมาชิก และจัดสวัสดิการของสมาชิกให้มากขึ้นอาจเป็นภาระแก่สมาชิกที่ยากจนได้

การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการบริหารองค์กรทางการเงินยังมีน้อย ในด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือวางแผน พบว่า ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการก่อตั้งกลุ่มแม่บ้านเพื่อรวมตัวกันทำกิจกรรม สมาชิกทุกคนจะมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนากลุ่ม เช่น ในการทำกิจกรรมอาหาร แต่สมาชิกจะไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารการเงินของกลุ่มและการจัดสรรกำไรจากดอกผล และไม่มีส่วนร่วมในการติดตามและตรวจสอบการทำงานของกลุ่ม ในขณะที่การก่อตั้งกองทุนหมู่บ้านจึงเป็นเพียงการทำตามระเบียบการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านไม่ได้มาจากการก่อตั้งกลุ่มที่ชาวบ้านรวมตัวกันเอง โดยสมาชิกกองทุนหมู่บ้านส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการเข้าประชุมในการประชุมประจำปี การจัดสรรกำไรจากดอกผลของกองทุนหมู่บ้านขึ้นอยู่กับตกลงกันของสมาชิก แต่สมาชิกส่วนน้อยจะมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางในการดำเนินงานของกลุ่ม และไม่มีส่วนร่วมในการติดตามและตรวจสอบการทำงานของกลุ่ม

เมื่อพิจารณาโอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงินของครัวเรือนเกษตรกร ผลการศึกษา พบว่า หัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่างร้อยละ 78.65 มีเงินฝาก แหล่งเงินฝากที่สำคัญอันดับหนึ่ง ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์(ธกส.) รองลงมาได้แก่ ธนาคารพาณิชย์และธนาคารออมสิน ตามลำดับ ในขณะที่มีการฝากเงินกับกลุ่มการเงินชุมชนและบริษัทการเงินเอกชนเป็นจำนวนน้อย อย่างไรก็ตาม พบว่า ยังมีกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 21.35 ที่ไม่มีเงินฝาก ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ยากจนโดยเปรียบเทียบจะมีสัดส่วนของผู้ที่ไม่มีเงินฝากสูงกว่ากลุ่มครัวเรือนที่ไม่ยากจน

ในส่วนของการกู้เงิน พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ยื่นขอเงินกู้ ร้อยละ 76.4 จะได้รับเงินกู้เท่ากับที่ยื่นขอ ร้อยละ 15.7 จะได้รับต่ำกว่าที่ยื่นขอ และยังมีกลุ่มครัวเรือนร้อยละ 7.9 ที่ยังไม่ได้รับเงินกู้ เมื่อพิจารณาความต้องการกู้เงินของครัวเรือนในช่วงปีการผลิต 1 เมษายน 2552-31 มีนาคม 2553 พบว่า ครัวเรือนร้อยละ 54.49 ครัวเรือนมีความต้องการเงินกู้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายหมุนเวียนการเกษตรมากที่สุด รองลงมาคือเพื่อลงทุนทางการเกษตร ซื้อบ้าน และชำระหนี้ก่อนอื่น โดยครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบมีสัดส่วนของความต้องการเงินกู้เพื่อชำระหนี้ก่อนอื่นมากกว่าครัวเรือนที่ไม่ยากจน ร้อยละ 45.93 ของครัวเรือนไม่มีความต้องการกู้เงิน เนื่องจากไม่อยากเป็นหนี้เป็นหลัก

เมื่อพิจารณาแหล่งเงินกู้ พบว่า ธ.ก.ส. ธนาคารออมสิน ธนาคารพาณิชย์ และบริษัทเอกชน จะเป็นแหล่งเงินกู้สำคัญของครัวเรือนที่ไม่ยากจนโดยเปรียบเทียบ ในขณะที่กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มการเงินในชุมชน และญาติพี่น้องจะเป็นแหล่งเงินกู้สำคัญของครัวเรือนที่ยากจนโดยเปรียบเทียบ ทั้งนี้กลุ่มครัวเรือนที่ยากจนโดยเปรียบเทียบจะมีระยะทางจากครัวเรือนถึงแหล่งเงินกู้ที่มากกว่าครัวเรือนที่ไม่ยากจน เมื่อพิจารณาความสะดวกรวดเร็วในการได้รับสินเชื่อพบว่าแหล่งเงินกู้ที่ระยะเวลาการได้รับเงินกู้หลังจากยื่นขोन้อยที่สุดคือบริษัทเอกชน รองลงมาได้แก่ กลุ่มการเงินในชุมชน กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารพาณิชย์ ธ.ก.ส. และ ธนาคารออมสิน ตามลำดับ จำนวนเงินกู้เฉลี่ยต่อครัวเรือนอยู่ที่ 98,100 บาทต่อปี เมื่อพิจารณาจำแนกตามครัวเรือนไม่ยากจน และครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ พบว่า ครัวเรือนไม่ยากจนกู้เงินเฉลี่ย 121,000 บาทต่อปี สูงกว่าครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบที่กู้เงินเฉลี่ย 28,900 บาทต่อปี เมื่อพิจารณาจำนวนเงินกู้ตามแหล่งเงินกู้ พบว่า จำนวนเงินกู้เฉลี่ยของ ธ.ก.ส. และ ธนาคารออมสินจะสูงที่สุด ในขณะที่กองทุนหมู่บ้านมีจำนวนเงินกู้เฉลี่ยต่ำที่สุด และพบว่าครัวเรือนที่ไม่ยากจนโดยเปรียบเทียบจะมีจำนวนเงินกู้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงกว่าครัวเรือนที่ยากจนมาก ยกเว้นแหล่งเงินกู้จากกองทุนหมู่บ้านที่จำนวนเงินกู้เฉลี่ยต่อครัวเรือนไม่แตกต่างกันมาก ระหว่างครัวเรือนไม่ยากจนและครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบ

กลุ่มตัวอย่างทั้งที่ยากจนและไม่ยากจน ส่วนใหญ่จะมีการนำเงินกู้ไปใช้ประโยชน์ในทางเดียวกัน กล่าวคือ จะนำเงินกู้ไปใช้ใช้จ่ายหมุนเวียนเกี่ยวกับการเกษตร เช่น ซื้อปัจจัยการผลิต มากที่สุด รองลงมาจะนำไปลงทุนทางการเกษตร ซื้อบ้าน ที่ดิน สร้างบ้าน และปรับปรุงสาธารณูปโภค อย่างไรก็ตามกลุ่มตัวอย่างที่ยากจนโดยเปรียบเทียบจะมีการนำเงินกู้ไปใช้เพื่องานสังคม และชำระหนี้ก่อนอื่น ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่ไม่ยากจนจะไม่มีมีการนำเงินกู้ไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว ส่วนเงื่อนไขการกู้ยืม พบว่า ครัวเรือนที่สามารถกู้ยืมได้จะต้องมีเงื่อนไข โดยเงื่อนไขที่สำคัญคือต้องมีบัญชีเงินฝาก มีบุคคลค้ำประกัน เฉลี่ย 3 คน และมีหลักทรัพย์ประกัน โดยส่วนใหญ่จะใช้โฉนดที่ดินเป็นหลักหลักทรัพย์ประกัน อนึ่ง เงื่อนไขการกู้ยืมสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ยากจนโดยเปรียบเทียบจะมีเงื่อนไขที่สำคัญคือ ต้องมีบุคคลค้ำประกัน และมีบัญชีเงินฝาก ทั้งนี้ อัตราดอกเบี้ยเงินกู้เฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 7.14 อัตราดอกเบี้ยเงินกู้เฉลี่ยของบริษัทการเงินเอกชนจะสูงที่สุดที่เฉลี่ยร้อยละ 8 ต่อปี รองลงมาได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์ (ธกส.) และกลุ่มการเงินในชุมชน จะเฉลี่ยสูงที่สุดที่ร้อยละ 7.8 ต่อปี และกองทุนหมู่บ้านและธนาคารออมสินเฉลี่ยร้อยละ 6 ต่อปี เมื่อพิจารณาจำนวนงวดชำระคืนใน 1 ปี พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ชำระเงินกู้คืนเฉลี่ย 1.9 งวดในหนึ่งปี โดยมีงวดชำระคืนต่ำสุด 1 ครั้งใน 1 ปี และสูงสุด 12 ครั้งใน 1 ปี โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะนำเงินชำระคืนเงินกู้มาจากรายได้จากการขายผลผลิต รองลงมาคือจากเงินออม กองทุนหมู่บ้าน และรายได้จากอาชีพนอกภาคการเกษตร ทั้งนี้อัตราดอกเบี้ย

ระยะเวลาการชำระคืน และแหล่งเงินชำระคืนเงินกู้ไม่ได้มีความแตกต่างระหว่างครัวเรือนยากจนและไม่ยากจน

องค์กรทางการเงินมีบทบาทต่อวิถีชีวิตในด้าน (1) การเป็นแหล่งเงินฝากให้กับครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่สูง และให้ครัวเรือนมีเงินออมมากขึ้น (2) การเป็นแหล่งสินเชื่อให้กับครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่สูง โดยเฉพาะเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนให้เกษตรกร (3) การเพิ่มสวัสดิการให้สมาชิกจากการนำดอกผลขององค์กรทางการเงินไปจัดสวัสดิการให้ชุมชน และกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ทำให้ชุมชนมีการพัฒนาเพิ่มขึ้น (4) การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชน และช่วยให้ชุมชนมีความสามัคคีเพิ่มขึ้น

เมื่อพิจารณาบทบาทขององค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิตในการเป็นแหล่งสินเชื่อให้เกษตรกร พบว่า ธ.ก.ส. และสหกรณ์การเกษตรเป็นองค์กรทางการเงินหลักในพื้นที่สูงในการให้บริการสินเชื่อแก่ครัวเรือนเกษตรกร โดย ธ.ก.ส. จะไม่มีข้อจำกัดในเรื่องวงเงินกู้ จึงมีบทบาทในการเป็นแหล่งสินเชื่อเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียน และเพื่อการลงทุนทั้งการเกษตรและเพื่อซื้อสินค้าคงทน อย่างไรก็ตาม ธ.ก.ส. มีข้อจำกัดในการให้บริการ เช่น มีสถานที่ตั้งที่ไม่ใกล้จากบ้านเกษตรกร และมีการพิจารณาการให้กู้ตามความเสี่ยงครัวเรือน กลุ่มครัวเรือนที่ยากจนโดยเปรียบเทียบจึงไม่สามารถเข้าถึง ธ.ก.ส. ได้เต็มที่ ในขณะที่กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มแม่บ้าน เป็นแหล่งสินเชื่อเสริมของคนในพื้นที่ เนื่องจากมีระยะทางที่ไม่ไกลจากบ้านเกษตรกร และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเกษตรกร และมีอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าสินเชื่อในระบบ แต่มีวงเงินในการกู้ยืมเงินต่อรายไม่มาก จึงเป็นแหล่งสินเชื่อเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนเท่านั้น และเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับกลุ่มครัวเรือนที่ยากจนโดยเปรียบเทียบ อย่างไรก็ตามด้วยข้อจำกัดของการบริหารจัดการของกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มแม่บ้าน ที่คณะกรรมการบริหารจัดการทำอาชีพอย่างอื่น จึงไม่ได้มีบริการสินเชื่อทางการเงินทุกวัน ทำให้การขอกู้เงินไม่มีความคล่องตัว และเพื่อความง่ายจึงกำหนดระยะเวลาชำระคืนภายใน 1 ปี จึงทำให้ครัวเรือนในพื้นที่สูงต้องกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินทุนอื่นโดยเฉพาะแหล่งเงินทุนนอกระบบ ซึ่งมีอัตราดอกเบี้ยสูงกว่าภาคิน ดังนั้นจึงอาจกล่าวไม่ได้ว่ากลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มแม่บ้าน ช่วยลดภาระดอกเบี้ยให้กับครัวเรือน นอกจากนี้บริษัทเอกชน ได้แก่บริษัทนิมซีเส็งลิสซิง เป็นแหล่งสินเชื่อเสริมของคนในพื้นที่ที่มีความจำเป็นเร่งด่วน เนื่องจากขั้นตอนการขอสินเชื่อไม่ยุ่งยาก ได้รับสินเชื่อเร็ว เฉลี่ย 1 วัน นับจากวันที่ยื่นขอ แต่จะมีอัตราดอกเบี้ยที่สูงกว่าองค์กรทางการเงินที่เป็นทางการมาก จึงเป็นแหล่งเงินทุนเพื่อการฉุกเฉินของครัวเรือนที่ยากจนโดยเปรียบเทียบ

องค์กรทางการเงินระดับหมู่บ้าน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มแม่บ้าน ช่วยสร้างโอกาสให้ครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบเข้าถึงสินเชื่อเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียน เนื่องจากตั้งอยู่ในสถานที่ใกล้บ้านครัวเรือน มีขั้นตอนขอสินเชื่อไม่ยุ่งยาก และไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน แต่มีวงเงินในการกู้ยืมเงินต่อรายไม่มาก จึงเป็นแหล่งสินเชื่อเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนเท่านั้น อย่างไรก็ตาม กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มแม่บ้าน ไม่ได้กำหนดเงื่อนไขการกู้แก่คนยากจนเป็นพิเศษ ทำให้การกำหนดอัตราดอกเบี้ยในอัตราสูงจะเป็นภาระแก่สมาชิกที่ยากจนได้ และบางครั้งครัวเรือนยากจนโดยเปรียบเทียบไม่สามารถหาผู้ค้ำประกันเงินกู้ได้ และวงเงินการให้กู้จำกัดเพียง 2,000-3,000 บาทต่อราย ทำให้วงเงินไม่เพียงพอที่จะไปสร้างรายได้เพื่อบรรเทาปัญหาความยากจนได้ นอกจากนี้องค์กรทางการเงินในพื้นที่สูงยังไม่มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เนื่องจากการดำเนินงานขององค์กรทาง

การเงินยังไม่มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และยังไม่มีเม็ดเงินนำดอกผลของการดำเนินงานไปใช้ในกิจกรรมเพื่อพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

6.2 ข้อเสนอแนะ

1. การให้สินเชื่อขององค์กรทางการเงินในหมู่บ้านแต่เพียงอย่างเดียวไม่สามารถช่วยบรรเทาปัญหาความยากจนได้ เนื่องจากวงเงินมีจำกัด รัฐบาลต้องมีนโยบายในแก้ปัญหาความยากจนอื่นในมิติเศรษฐกิจสังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

นโยบายในมิติเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ การให้ความช่วยเหลือปัจจัยการผลิตที่สำคัญทางการเกษตร โดยเฉพาะที่ดิน รัฐบาลควรกำหนดนโยบายที่ชัดเจนในการแก้ไขปัญหาเอกสารสิทธิและการใช้ประโยชน์ที่ดินบนพื้นที่สูง เช่น ออกเอกสารสิทธิรับรองการใช้ประโยชน์ที่ดินแก่ชุมชน พร้อมๆกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้สามารถใช้ประโยชน์ที่ดิน และจัดการทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน หน่วยงานภาครัฐควรเน้นการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้ครัวเรือนเกษตร เช่น ให้ข้อมูลข่าวสารการผลิตทางการเกษตรและให้ความรู้ให้หันมาผลิต GAP เพิ่มมากขึ้น ให้ข้อมูลข่าวสารด้านการตลาดอย่างทั่วถึง รวมถึงประชาสัมพันธ์ให้ผู้บริโภคซื้อผลไม้ GAP มากขึ้นเพื่อเพิ่มช่องทางการตลาด สนับสนุนแหล่งเงินทุนสำหรับการผลิต GAP

นโยบายในมิติสังคมที่สำคัญ ได้แก่ การขยายโอกาสทางการศึกษาให้มากขึ้น เพื่อให้ประชาชนสามารถอ่านออกเขียนได้ได้มากขึ้น มีการอบรมความรู้ทักษะการเกษตรและไม่ใช้ทักษะเกษตร รวมถึงขยายโครงการกู้ยืมเงินเพื่อการศึกษาสู่ครัวเรือนยากจนให้มีโอกาสเรียนในระดับอุดมศึกษามากขึ้น รมรงค์ให้ประชาชนในพื้นที่สูงไม่ดื่มเหล้า สูบบุหรี่ และใช้สารเคมีในการทำเกษตรลดลง โดยใช้ปุ๋ยชีวภาพเพิ่มมากขึ้น เพื่อลดปัญหาสุขภาพ นอกจากนี้ภายใต้การเป็นสังคมผู้สูงอายุ และแนวโน้มสวัสดิการขององค์กรทางการเงินจะไม่เพียงพอต่อการรองรับสังคมผู้สูงอายุ จึงควรมีการจัดตั้งกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง จัดกิจกรรมเพื่อรักษาสุขภาพ และเป็นกลุ่มที่เชื่อมโยงกับรัฐบาลในการได้รับความช่วยเหลือสวัสดิการผู้สูงอายุจากภาครัฐ

นโยบายในมิติทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ ส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความรู้เรื่องการพัฒนาที่ดินและการจัดการของเสียจากการทำการเกษตร รวมถึงสนับสนุนแหล่งเงินทุนสำหรับสร้างบ่อน้ำขนาดเล็ก

2. ผลการศึกษา พบว่ากลุ่มตัวอย่างร้อยละ 7.9 ยังมีครัวเรือนที่เข้าไม่ถึงสินเชื่อ กล่าวคือยื่นขอกู้แต่ไม่ได้รับเงินกู้ ดังนั้นภาครัฐจึงควรสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรทางการเงินในหมู่บ้าน และให้การช่วยเหลือเพื่อสนับสนุนให้มีการจัดตั้งองค์กรทางการเงินในหมู่บ้านให้กระจายไปตามหมู่บ้านเพิ่มขึ้น เพื่อให้เกษตรกรเข้าถึงได้ง่าย และมีเงื่อนไขพิเศษเพื่อปล่อยกู้ให้ครัวเรือนยากจนมากขึ้น

3. ควรสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรทางการเงินในหมู่บ้าน โดยมีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

3.1 ภาครัฐควรประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกมีความตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของการเป็นเจ้าของทุนในองค์กรทางการเงินและรักษาผลประโยชน์ของกองทุน และมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการดำเนินงานขององค์กรทางการเงิน

3.2 คณะกรรมการองค์กรทางการเงิน ควรสนับสนุนให้สมาชิกออมเงิน และรณรงค์ให้เกษตรกรลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น โดยเฉพาะรายจ่ายอาหาร รายจ่ายสังคม และรายจ่ายค่าห่วย เพื่อลดหนี้สินครัวเรือน และรณรงค์ให้มีการนำเงินไปใช้ให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์

3.3 ภาครัฐควรร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่เพื่ออบรมให้ความรู้ทางบัญชีและการเงิน และให้มีบุคลากรมหาวิทยาลัยที่มีความรู้บัญชีและการเงินเข้าเป็นพี่เลี้ยงในการแนะนำการบริหารจัดการบัญชีและการเงิน ให้ความรู้สมาชิกในการนำเงินกู้ไปใช้ประโยชน์ และช่วยคณะกรรมการกลุ่มในการบริหารจัดการกองทุนฯ รวมถึงจัดทำตัวชี้วัดเพื่อประเมินผลการดำเนินงานขององค์กรทางการเงิน

3.4 ภาครัฐควรแก้ไขระเบียบการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น โดยปรับระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านฯ ในเรื่องระยะเวลาการให้กู้ยืมเงินสูงสุดให้มีระยะเวลายาวนานขึ้น เช่น อาจกำหนดเป็นช่วง เช่น 1-3 ปี โดยยืดหยุ่น ตามความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพพื้นที่

3.5 ภาครัฐควรมีการเชื่อมโยงระบบบัญชีขององค์กรทางการเงินในพื้นที่ในระยะยาว เพื่อให้ทราบถึงภาระหนี้ของเกษตรกร ซึ่งมีอยู่หลายแหล่ง เพื่อใช้พิจารณาประกอบการให้เงินกู้ เพื่อช่วยลดวงจรการเป็นหนี้หลายแหล่ง

3.6 ควรพัฒนาบุคลากรที่มีความรู้ด้านบัญชีและการเงินและให้เงินเดือนจูงใจให้ทำงานในองค์กรทางการเงินในพื้นที่ เพื่อเตรียมรองรับต่อการพัฒนาองค์กรทางการเงินให้เข้มแข็งมากขึ้น

3.7 ภาครัฐควรปรับเปลี่ยนระเบียบแก้ไขกองทุนต่อยอด ของกองทุนหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็ง ให้สามารถกู้เงินในโครงการที่พัฒนาชุมชน รวมถึงการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายใต้กิจกรรมการดำเนินงานที่ชัดเจน เช่น การพัฒนาแหล่งน้ำ การรักษาต้นน้ำ โดยให้ธนาคารออมสินหรือ ธ.ก.ส. สนับสนุนสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ และให้โครงการนี้เป็นโครงการระยะยาว 1-2 ปี โดยให้นำดอกผลของกองทุนมาชำระคืน จะทำให้กองทุนต่อยอดสามารถมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาวิถีชีวิตชุมชนได้

4. จากการประเมิน “ความยากจนโดยเปรียบเทียบ” ของคนในพื้นที่สูง พบว่า ยังมีครัวเรือนถึงร้อยละ 22 ที่มีมาตรฐานการดำรงชีพต่ำกว่ามาตรฐานการดำรงชีพเฉลี่ย ดังนั้น ในระยะยาวภาครัฐกำหนดนโยบายที่มุ่งเน้นพัฒนาหรือการยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของ “คนจนโดยเปรียบเทียบ” ให้เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนกลุ่มยากจนโดยเปรียบเทียบเป็นครัวเรือนที่พึ่งพิงรายได้นอกการเกษตร โดยเฉพาะการรับจ้างในสัดส่วนที่สูง ดังนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจนอกภาคการเกษตร เช่น การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงเป็นนโยบายสำคัญในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนจนโดยเปรียบเทียบในระยะยาว

6.3 ข้อจำกัดของการศึกษาและข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดสำคัญในด้านการจัดลำดับความสำคัญของตัวชี้วัดความยากจน รวมถึงข้อจำกัดในการระบุถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความยากจนของครัวเรือนเกษตรบนพื้นที่สูง ดังนั้น การศึกษาในครั้งต่อไปควรเน้นการประเมินความยากจนให้ครอบคลุมถึงการให้น้ำหนัก หรือการจัดลำดับความสำคัญของตัวชี้วัดแต่ละตัว ตลอดจนวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความยากจนบนพื้นที่สูงร่วมด้วย

บรรณานุกรม

- กองทัพ เคลือบพนิชกุล. 2545. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549 : พร้อมด้วยสรุปแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 9 และการเปลี่ยนแผนไปสู่ภาคปฏิบัติ.** กรุงเทพมหานคร: ปี.เจ. เพลท
- ฤทัยวรรณ ศุภเกษร. 2535. **การศึกษาภาวะความยากจนของชุมชนทะเลน้อย.** สงขลา : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- บวรพรรณ อังกุล และ วรวรรณ ชาญด้วยวิทย์. 2550. **การประเมินผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านต่อความยากจน.** เอกสารประกอบการสัมมนาประจำปี 2550 สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาแห่งประเทศไทย
- รายงานการประเมินความยากจนปี 2550.** สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2551.
- รายงานการวิจัยยุทธศาสตร์ของรัฐกับการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบมีส่วนร่วมในภาคเหนือ.** มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. สิงหาคม 2548.
- สนิรัช แก้วมี. 2550. **ปัจจัยที่มีผลต่อภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรไทย.** วารสารเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 14 (1): 17-29 คณะเศรษฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สมชัย จิตสุชน. 2544. **ความยากจนคืออะไร วัดได้อย่างไร.** เอกสารการสัมมนาวิชาการประจำปี 2544 เรื่อง ยุทธศาสตร์การขจัดปัญหาความยากจน ของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย วันที่ 24-25 พฤศจิกายน 2544. หน้า 2.
- สุกัญญา หุตะเศรณี. 2535. **วิธีการวัดความยากจนและการกระจายรายได้และแนวทางปรับปรุงวิธีการวัด.** วารสารเศรษฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์ 4 (2):256-298.
- สุรเดช ตระกูลครุศรี. 2541. **การวิเคราะห์การกระจายรายได้และภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร.** กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุพัตรา แต่งเอี่ยม. 2544. **การเปรียบเทียบการกระจายรายได้และภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรไทยในระหว่างปีการเพาะปลูก 2538/39 และปี 2541/42.** กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2546. **การศึกษาปัญหาความยากจนในพื้นที่สูง.** สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2546.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2550. **รายงานสถิติจังหวัด พ.ศ. 2550, สำนักงานสถิติจังหวัดกาญจนบุรี**
- อัญชญา ณ ระนอง. 2541. **แนวความคิดและวิธีการวัดความยากจนในประเทศไทย.** วารสารเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ 16 (3): 69-80.
- อภิชัย พันธเสน. 2540. **วิกฤติการณ์ ความยากจน และทางออกในวิถีทรรศน์ ฉบับปฐมฤกษ์ กลียุคกับหายนะเศรษฐกิจไทย.** สิงหาคม พ.ศ. 2540 หน้า 158-159
- Kakwani, N., and Medhi Krongkaew. 1998. **Poverty in Thailand: Defining,. Measuring and Analyzing.** Working Paper No.4, Asian Development Bank and Development Evaluation Division, NESDB.

- Khandker, Shahid. 2001. **Does Micro-Finance Really Benefit the Poor? Evidence from Bangladesh.** Paper Delivered at Asia and Pacific Forum on Poverty: Reforming Policies and Institutions for Poverty Reduction held by the Asian Development Bank. Manila.
- Sen, A. 1974. **Poverty: An Ordinal Approach to Measurement.** *Econometrica*. 44 (March 1974):219-230
- United Nation Development Program. 2000. **Human Development Report.** UNDP. 2000.
- World Bank. 2000. **World Development Report 2000/2001 : Attacking Poverty.** World Bank. 2000.

ส่วน ค : ประวัติคณะผู้วิจัย**หัวหน้าโครงการ**

1. **ชื่อ-สกุล** นายกัมปนาท วิจิตรศรีกมล
Mr. Kampanat Vijitsrikamol
2. **เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน** : 3-1018-00581-07-0
3. **ตำแหน่งปัจจุบัน**: อาจารย์ประจำ
รองผู้อำนวยการศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ คณะเศรษฐศาสตร์
รองหัวหน้าภาควิชาฯ ฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ
4. **หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ**:
ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร
คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
โทร 02-942-8649 ต่อ 111
โทรสาร 02-942-8047
E-mail fecoknv@ku.ac.th
5. **ประวัติการศึกษา**:
พ.ศ. 2549 – 2552: Ph.D., Justus-Liebig- University of Giessen, Germany
(ทุนรัฐบาลไทย: สกอ.)
พ.ศ. 2542 – 2544: M.S. (Applied Economics) and Ph.D. Course Work Training in
Applied Economics, Department of Applied Economics,
University of Minnesota (Twin Cities), U.S.A.
พ.ศ. 2536 – 2538: วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์เกษตร) คณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
พ.ศ. 2531 – 2534: วิทยาศาสตร์บัณฑิต (เศรษฐศาสตร์เกษตร) คณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
6. **สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ**: เศรษฐศาสตร์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
7. **ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัย**:
7.1 **งานวิจัยที่รับผิดชอบเป็นหัวหน้าโครงการ**:
 - “การปรับตัวเชิงบูรณาการของชุมชนจากความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศต่อศักยภาพการผลิตภาคการเกษตรในภาคตะวันออก” สนับสนุนโดย สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2554 – ปัจจุบัน)
 - “การประเมินปัญหาความยากจน โอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงิน และผลกระทบขององค์กรทางการเงินต่อวิถีของชุมชนพื้นที่สูง ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่” สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2553 – ปัจจุบัน)
 - “การสำรวจและประเมินข้อมูลด้านเศรษฐกิจจากฐานข้อมูลทรัพยากรชีวภาพ” สนับสนุนโดย สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน) (2553 – 2554)

- “การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการจัดการของเสียจากฟาร์มสุกรภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ ต. สามกระบือเผือก อ. เมือง จ. นครปฐม” สนับสนุนโดย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2548 - 2552)

7.2 งานวิจัยที่รับผิดชอบเป็นนักวิจัยร่วม:

- “ศักยภาพของเศรษฐกิจการผลิตข้าวโพดไทยภายใต้ความเป็นพลวัตของอนาคตอาหารสัตว์และพลังงาน” สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2554 – ปัจจุบัน)
- “การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้และความตระหนักทางด้านสิ่งแวดล้อมของชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย” สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2549 – ปัจจุบัน)
- “Sustainable Management of Biodiversity in Thailand’s Production Landscape” UNDP and Biodiversity-Based Economy Development Office (BEDO) (2010-2011)
- “โครงการติดตามผลการดำเนินโครงการตามแผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็ง 2555” สนับสนุนโดย สำนักงานงบประมาณ กระทรวงการคลัง (2553 – 2554)
- “โครงการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์การบริหารกำลังคนภาครัฐเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุ” สนับสนุนโดย สำนักงานข้าราชการพลเรือน (2552 – 2553)
- “โครงการวิจัยการศึกษาเศรษฐกิจการผลิตและการตลาดสินค้าเกษตรของโครงการหลวง : การศึกษาสภาพการแข่งขันของสินค้าพืชผัก ผลไม้ และกาแฟของมูลนิธิโครงการหลวง ภายใต้เขตการค้าเสรี” สนับสนุนโดย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) (2552 – 2553)
- “โครงการศึกษาการส่งเสริมปลูกต้นไม้เพื่อเป็นทุนระยะยาว” สนับสนุนโดย สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน) (2552 – 2553)
- “โครงการการศึกษาระบบตลาดของสินค้าโครงการหลวง” สนับสนุนโดย มูลนิธิโครงการหลวง (2548 - 2549)
- “การประเมินผลสำเร็จของโครงการพัฒนาเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมการผลิตสตรอเบอร์รี่ภายใต้เงินทุนสนับสนุนของศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีแห่งชาติ” สนับสนุนโดย สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (2548)
- “การศึกษาผลสำเร็จของงานวิจัยเกษตรที่สูง โครงการหลวงในการพัฒนาเทคโนโลยี” สนับสนุนโดย มูลนิธิโครงการหลวง (2547 – 2548)
- “การบริโภคภายในประเทศและการส่งออกผลไม้ของไทย” สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2547 – 2548)
- “Analysis of Regional Economics - Area-wide Integration (AWI) of Specialized Crop and Livestock Activities: Identification of Technology and Policy Options

- in Eastern Thailand” สนับสนุนโดย The Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) (2545 – 2549)
- “การศึกษาผลสำเร็จของงานวิจัยเกษตรที่สูงโครงการหลวงในการพัฒนาเทคโนโลยี” สนับสนุนโดย มูลนิธิโครงการหลวง (2546 – 2547)
 - “การเกษตรแบบแม่นยำสำหรับการผลิตอ้อยในเขตการเกษตรภาคตะวันตกของประเทศไทย” สนับสนุนโดย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และ University of Tennessee Institute of Agriculture (UTIA) (2545 – 2549)
 - “โครงการศึกษาเพื่อออกแบบกระบวนการจัดทำข้อตกลงเป้าหมายการให้บริการสาธารณะสำหรับหน่วยงานของรัฐ” สนับสนุนโดย สำนักงานประมาณ สำนักงานนายกรัฐมนตรี (2545 – 2546)
 - “โครงการการพยากรณ์เศรษฐกิจไทยในช่วงปี 2545 – 2559” สนับสนุนโดย การไฟฟ้านครหลวง (2545 – 2546)
 - “รายงานสถานการณ์วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ปี 2544” สนับสนุนโดย สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (2545)
 - “โครงการประยุกต์ใช้รูปแบบการพัฒนากำลังคนเพื่อสนับสนุนการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรม” สนับสนุนโดย สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม (2544 - 2545)
 - “Thailand: Improving Migration Policy Management with Special Focus on Irregular Labor Migration” สนับสนุนโดย International Organization of Migration (IOM) (2544 - 2545)
 - “การคาดประมาณผลิตภัณฑ์ประชาชาติ 2537 - 2544” สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2539)
 - “การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย 2533 - 2563” สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2538)
 - “การคาดประมาณการเคลื่อนย้ายประชากรของประเทศไทย 2533 - 2563” สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2538)

บทความทางวิชาการ:

- กัมปนาท วิจิตรศรีกมล และคณะ. 2553. **การจัดการของเสียสำหรับฟาร์มสุกรขนาดเล็กและขนาดกลาง.** เอกสารเผยแพร่ทางวิชาการ. สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพมหานคร.
- กัมปนาท วิจิตรศรีกมล. 2553. “แนวคิดการประเมินมูลค่าผลประโยชน์ทางเศรษฐศาสตร์จากงานวิจัย” ใน สมพร อิศวิลานนท์ ปิยะทัศน์ พาหอนุรักษ์ และสุวรรณา ประณีตวาทกุล (บรรณาธิการ). **การประเมินผลกระทบจากงานวิจัยด้านการเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตร.** กรุงเทพมหานคร. บจก. ที คิว พี, 47 -68.

Proceedings:

- กัมปนาท วิจิตรศรีกมล. 2550. “ระดับการบำบัดของเสียจากฟาร์มสุกรที่เหมาะสมทางนิเวศเศรษฐกิจบริเวณพื้นที่ชายขอบเมืองของประเทศไทย”. การประชุมวิชาการระดับชาติของนักเศรษฐศาสตร์ ครั้งที่ 3. 26 ตุลาคม 2550. กรุงเทพมหานคร.
- Vijitsrikamol, Kampanat. 2005. “Peri-Urban Development in Thailand”. **The International Conference on Peri-Urban Development in Southeast Asia**. November 13-19, 2005. Kasetsart University, Nakhon Phatom, Thailand.
- Vijitsrikamol, Kampanat. 2004. “Problems and Strategies for Peri-Urban Development in Thailand”. **The International Conference on Sustainable Development of Peri-Urban Region in Southeast Asia: Problems and Strategies**. January 25-30, 2004. Cagayan de Oro, Philippines. and September 8-13, 2003. Yogyakarta, Indonesia.
- Vijitsrikamol, Kampanat. 2004. “Agricultural Waste Management and Peri-Urban Development in Thailand: A Case Study of Nakhon Pathom Province”. **The International Conference on Peri-Urban Development in Southeast Asia**. May 23-29, 2004. Kasetsart University, Bangkok, Thailand.

นักวิจัยร่วม

นักวิจัยร่วม (1)

1. ชื่อ - สกุล นาง อีสริยา บุญญะศิริ
Mrs. Isriya Bunyasiri
2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน : 3-1014-02354-17-1
3. ตำแหน่งปัจจุบัน: อาจารย์ประจำ
4. หน่วยงานและสถานที่อยู่ที่ติดต่อ:
ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร
คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
โทร 02-942-8649 ต่อ 114
โทรศัพท์มือถือ 081-612-2136
โทรสาร 02-942-8047
E-mail fecoiyb@ku.ac.th
5. ประวัติการศึกษา:
พ.ศ. 2545 Ph.D. Economics, Claremont Graduate University, Claremont, USA
พ.ศ. 2541 M.A., Applied Economics, University of Michigan, Ann Arbor, USA
พ.ศ. 2538 เศรษฐศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1 ภายใน 3.5 ปี)
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พ.ศ. 2549 นิติศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ :
เศรษฐศาสตร์มหภาค
เศรษฐศาสตร์การเงิน
7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ
2552 งานวิจัยโครงการ การสำรวจแนวโน้มและทิศทางการลงทุนของประเทศไทย
งานวิจัยโครงการศึกษามาตรการแทรกแซงตลาดข้าวเพื่อป้องกันการทุจริต
2548-2549 งานวิจัยโครงการ Economic Growth, Employment, and Poverty
Reduction Linkages : The Case of Thailand
2547-2548 โครงการการประเมินผลนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองและทางเลือก
เพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการกองทุนฯโครงการ Making
Infrastructure Work for the Poor : For the Thailand Case Study
2547 โครงการ Employment-Intensity of Growth and Poverty Reduction: Case of
Thailand
2546-2547 งานวิจัยเรื่องแบบจำลอง Global Model โครงการพัฒนา
แบบจำลองเศรษฐกิจมหภาคงานวิจัยเรื่องแบบจำลองเพื่อการวิเคราะห์ผลกระทบการ
ใช้จ่ายของรัฐบาลต่อการขยายตัวของเศรษฐกิจ

- 2546 ผู้ช่วยวิจัย Professor Nanak Kakwani ในงานวิจัยเรื่อง “Official Poverty Line in Thailand : Issues, Methodology, and Option”
- 2542-2545 ผู้ช่วยวิจัย Professor Thomas Willett, Claremont Graduate University

ผลงานทางวิชาการ

- 2552 “Food Security in Thailand: Status, Rural Poor Vulnerability, and Some Policy Options,” (with S. Isvilanond) ARE Working Paper, Department of Agricultural and Resource Economics, Faculty of Economics, Kasetsart University
- 2551 “การออม ทำไมจึงต้องเร่งภายใต้โครงสร้างประชากรผู้สูงอายุ”, วารสารเศรษฐกิจและสังคม ปีที่ 45 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มีนาคม 2551
- 2549 “Endogenous Growth Theory กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10”, วารสารเศรษฐกิจและสังคมปีที่ 3 ฉบับที่ 4 เดือนตุลาคม-ธันวาคม 2549
- 2549 “Employment-Intensity of Growth and. Poverty Reduction: Case of Thailand” (with Medhi Krongkaew and Suchittra Chamnivickorn), May 2006, ILO
- 2549 Economic Growth, Employment, and Poverty Reduction Linkages : The Case of Thailand” (with Medhi Krongkaew and Suchittra Chamnivickorn), Issues in Employment and Poverty Discussion Paper 20 (January 2006).
- 2548 The Asian Crisis Reexamined” (with Thomas D. Willett, Sunil Rongala, and Ekniti Nitithanparapas), in Asian Economic Papers, MIT Press, Vol..3, No.3, 2005
- 2545 Empirical Linkages between Exchange Rate Regimes and Currency Crises, Dissertation, Claremont Graduate University.
- 2545 “Exchange Rate Regimes and Currency Crises “ (with Thomas D. Willett), for Presentation at the Annual Conference of the Western Economic Association (WEA), Seattle.
- 2545 “The Role of Capital Control and Exchange Rate Regimes in Asian Currency Crises“ (with Thomas D. Willett and Sunil Rongala), for Presentation at the Annual Meetings of the American Political Science Association, Boston.

การอบรม

- 2549 *Hitotsubashi Executive Program for Macroeconomic Policymakers, Hitotsubashi University Japan*
- 2548 *Computation General Equilibrium, Chulalongkorn University and Australian National University*
- 2547 *Grid Supervisory Management Program, Thailand*
- 2546 *Financial Programming and Policies, IMF Institute*

รางวัลและเกียรติบัตร

- 2544 Haynes Dissertation Grant, Claremont, USA
- 2540 นักเรียนทุนรัฐบาลไทย (ก.พ.)

นักวิจัยร่วม (2)

1. ชื่อ-สกุล นาย เอื้อ สิริจินดา

Mr. Aer Sirijinda

2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน : 3-1002-00933-18-7

3. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ ระดับ 7

4. หน่วยงานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก

ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร คณะเศรษฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ 10903

โทรศัพท์ 02-942-8649-51 ต่อ 130

โทรสาร 02-942-8047

e-mail: fecoasj@ku.ac.th

5. ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2531 วท.ม. (เศรษฐศาสตร์เกษตร) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พ.ศ. 2521 วท.บ. (เศรษฐศาสตร์เกษตร) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การอบรมเพิ่มเติม Farm level modeling, Rural development and Agricultural marketing and international trade” Hohenheim university, Stugratt, Germany, 16 Oct 2004-15 Jan 2005 (3 months)

6. สาขาวิชาการที่เกี่ยวข้อง

การจัดการฟาร์ม, หลักการตลาดสินค้าเกษตร, การพัฒนาข้อเสนอเทศการ, ตลาดสินค้าเกษตร และการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์เกษตร

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

นักวิจัย “การศึกษาสินค้าเกษตรภายใต้กรอบการเจรจาอนุภูมิภาค” เสนอต่อกรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์ พ.ศ. 2534

นักวิจัย “การประเมินผลโครงการในระดับพื้นที่โครงการกองทุนรวมเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร” เสนอต่อคณะกรรมการติดตามและประเมินผล โครงการกองทุนรวมเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร พ.ศ. 2536

หัวหน้าโครงการ “การประเมินผลกระทบของโครงการระบบระบายน้ำและบำบัดน้ำเสียเมืองพัทยาโดยใช้ตารางปัจจัย-ผลผลิต” เสนอต่อ KU/RPRM พ.ศ. 2536

นักวิจัย “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่มีต่อวัฒนธรรมการผลิตข้าวของไทย” เสนอต่อสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2537

นักวิจัย “วัฒนธรรมการเกษตรในสังคมไทย” เสนอต่อสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2537

นักวิจัย “การติดตามความก้าวหน้าโครงการและการประเมินผลภาพรวม โครงการกองทุนรวมเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร ประจำปี 2536-2537” เสนอต่อคณะกรรมการติดตามและประเมินผล โครงการกองทุนรวมเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร พ.ศ. 2538

นักวิจัย “การศึกษาโครงสร้างและการบริหารงานกองทุนและเงินทุนหมุนเวียนที่เกี่ยวกับการเกษตรและการพัฒนาชนบท” เสนอต่อธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร พ.ศ. 2538

นักวิจัย “การศึกษาอุตสาหกรรมต่อเนื่องที่ใช้น้ำมันปาล์มเป็นวัตถุดิบ: กรณีศึกษาความต้องการใช้น้ำมันปาล์มของอุตสาหกรรม” เสนอต่อสำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม พ.ศ. 2539

นักวิจัย “โครงการประเมินผลทางเศรษฐกิจและความยั่งยืนของการถ่ายทอดความรู้ตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกรในพระราชดำริ: ข้อมูลพื้นฐาน” เสนอต่อสถาบันเกษตรชีวภาพและโรงเรียนเกษตรกร กรมส่งเสริมการเกษตร พ.ศ. 2543

นักวิจัย “โครงการสำรวจภาวะ เศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สาขาภาคเหนือตอนบน” เสนอต่อกรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2545

นักวิจัย “การวางแผนระบบการเกษตรอย่างยั่งยืนบนพื้นที่สูงทางภาคเหนือของประเทศไทย” เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2546

นักวิจัย “แบบจำลองระดับหมู่บ้านและภูมิภาคสำหรับความยั่งยืนของระบบการเกษตรบนพื้นที่สูงในภาคเหนือของประเทศไทย” เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ พ.ศ. 2548

นักวิจัยร่วม (3)

1. **ชื่อ-สกุล** นางสาว จีรวรรณ กิจชัยเจริญ
 Miss Jirawan Kitchaicharoen
2. **เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน** : 3-5399-00162-20-0
3. **ตำแหน่งปัจจุบัน** อาจารย์ ระดับ 7
4. **หน่วยงานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก**
ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและส่งเสริมการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์: 053-94-4066
โทรสาร: 053-944066 ต่อ 20
Email: jirawank@chiangmai.ac.th
5. **ประวัติการศึกษา**
พ.ศ. 2542-2546 Ph.D.(Agricultural Economics)
 University of Hohenheim, Stuttgart, GERMANY.

พ.ศ. 2536-2540 เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
พ.ศ. 2532-2536 วิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาเอก เศรษฐศาสตร์เกษตร
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
6. **สาขาที่มีความชำนาญพิเศษ** เศรษฐศาสตร์เกษตร, การจัดการทรัพยากร
7. **ประสบการณ์การบริหารงานวิจัย**
หัวหน้าโครงการวิจัย: Rice Landscape Management for Raising Water
 Productivity, Conserving Resources, and Improving
 Livelihoods in Upper Catchments of the Mekong and
 Red River Basins : a case of Thailand เริ่มปี 2006-2009

งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว:

1. รายงานการศึกษาการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อสร้างต้นแบบการ
พัฒนาการเกษตรที่สูงอย่างยั่งยืน ปี2547 เสนอต่อ สำนักงานพัฒนาเกษตรที่สูง
สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
2. รายงานการศึกษาสิทธิในการใช้และการประเมินมูลค่าทรัพยากรน้ำ: ประเด็นในการ
จัดการทรัพยากรน้ำบนที่สูงอย่างยั่งยืน – กรณีศึกษาลุ่มน้ำแม่สา อำเภอแมริม จังหวัด
เชียงใหม่. ปี 2548 เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

3. รายงานการประเมินโครงการเกษตรผสมผสานและกิจกรรมพืชสวนสถาบันแมคเคนเพื่อการฟื้นฟูสภาพ เชียงใหม่. ปี 2549 เสนอต่อสถาบันแมคเคนเพื่อการฟื้นฟูสภาพ เชียงใหม่.
4. The Development of Competitive Commercial Agriculture in Northeast Thailand, 1950-2006: a Review. ปีที่พิมพ์ 2008. พิมพ์เป็นหนังสือในนาม Multiple Cropping Centre, Chiang Mai University. ได้รับทุนจาก FAO and World Bank.
5. Water Resources Management in Mountain Zones in Southeast Asia. ปีที่พิมพ์ 2009. พิมพ์เป็นหนังสือ. ได้รับทุนจาก Eiselen Foundation, Germany.

งานวิจัยที่กำลังทำ:

1. Rice Landscape Management for Raising Water Productivity, Conserving Resources, and Improving Livelihoods in Upper Catchments of the Mekong and Red River Basins : a case of Thailand. ได้รับทุนจาก The CGIAR Challenge Program on Water and Food (CPWF) ระยะเวลา 4 ปี เริ่ม มกราคม 2006-ธันวาคม 2009. สถานภาพ: งานเสร็จลุล่วงแล้วประมาณ 85%
2. การจัดที่ดินเพื่อใช้ประโยชน์ทางการเกษตรให้เหมาะสมกับหลายวัตถุประสงค์ ได้รับทุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ระยะเวลา 2 ปี เริ่ม 15 กันยายน 2551-14 กันยายน 2553 สถานภาพงาน: งานเสร็จลุล่วงแล้วประมาณ 30%

ผลงานวิชาการที่ตีพิมพ์เผยแพร่

Rodvinij, P. and Kitchaicharoen, J. 1996. Khew Kho Mha Irrigation Development Project: Socio-Economic Study and Economic Analysis. Chiang Mai University, Chiang Mai, Thailand (in Thai).

Rodvinij, P., Kitchaicharoen J. and TEAM Consulting Engineers Co., Ltd. 1996. The Study of Industrial Policy and the Action Plan Preparation in the Nation: Under the International of the Region Cooperation (IMT-GT, Mekhong and Sub-south Asia). Chiang Mai University, Chiang Mai, Thailand (in Thai).

Kitchaicharoen, J. 1997. Pricing of Initial Public Offerings of Common Stock New Issues and Their Price Performance in Securities Exchange of Thailand. Master of Economics Thesis. Chiang Mai University, Thailand (in Thai).

Doppler, W. and Kitchaicharoen, J. 2002. Towards Measuring Quality of Life in Farming Systems: A Case from Northern Thailand. Presented paper to the fifth IFSA European Symposium. Florence, Italy.

Kitchaicharoen, J. 2003. Socio-Economic Assessment of the Farm Resources and Living Standards of Different Ethnic Groups: A Case from Northern Thailand. In: Doppler, W. and S. Bauer (Eds.) Farming and Rural Systems Economics, Vol.47. Margraf Verlag, Weikersheim, Germany.

ชพิภา สังขพิทักษ์ และจิรวรรณ กิจชัยเจริญ. 2547. รายงานการศึกษาการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อสร้างต้นแบบการพัฒนาการเกษตรที่สูงอย่างยั่งยืน. เสนอต่อสำนักงานพัฒนาเกษตรที่สูง สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

ชพิภา สังขพิทักษ์, จิรวรรณ กิจชัยเจริญ, ฑีฆา โยธาทักดี และเก นันทะเสน. 2548. รายงานการศึกษาสิทธิในการใช้และการประเมินมูลค่าทรัพยากรน้ำ: ประเด็นในการจัดการทรัพยากรน้ำบนที่สูงอย่างยั่งยืน – กรณีศึกษาลุ่มน้ำแม่สา อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่. เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

Neef, A., Elster, P., Sangkapitux, C., Chamsai, L., Bollen, A and Kitchaicharoen, J. 2005. Diversity of Water Management Systems: Examples from Hmong and Thai Communities in Mae Sa Watershed, Northern Thailand. Mountain Research and Development, Vol.25, No.1, pp.20-24.

จิรวรรณ กิจชัยเจริญ, มณีฉัตร นิกกรพันธ์, พรสิริ สืบพงษ์สังข์ และกันยา ณ เชียงใหม่. 2549. รายงานการประเมินโครงการเกษตรผสมผสานและกิจกรรมพืชสวนสถาบันแมคเคนเพื่อการฟื้นฟูสภาพเชียงใหม่. เสนอต่อสถาบันแมคเคนเพื่อการฟื้นฟูสภาพ เชียงใหม่.

Doppler, W.; Praneetvatakul, S.; Munkung, N.; Sattarasart, A.; Kitchaicharoen, J.; Thongthap, Ch.; Lenten, P.; Do Anh Tai; Grueninger, M. and K.E. Weber. 2006. Resources and Livelihood in Mountain Areas of South East Asia: Farming and Rural Systems in a Changing Environment. Margraf Publishers, Germany.

Becu N., Sangkapitux C., Neef A., Kitchaicharoen J. and P. Elstner. 2006. Participatory simulation sessions to support collective decision: the case of water allocation between a Thai and a Hmong village in northern Thailand. International Symposium "Towards Sustainable Livelihoods and Ecosystems in Mountainous Regions", Chiang Mai, Thailand, 7-9 March 2006.

Neef, A., Sangkapitux, C., Spreer, W., Chamsai, L., Bollen, A. Elstner, P. and Kitchaicharoen, J. 2007. Dimensions of water allocation and management in northern Thailand. In: Heidhues, F. et al. (eds.) Sustainable land use in mountainous regions of

Southeast Asia: Meeting the challenges of ecological, socio economic and cultural diversity. Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, London, Paris and Tokyo. p. 37-53.

Kitchaicharoen, J., Ekasigh, B., Dithaprayoon, S. and Chaiwinit, W. 2008. Linkages between Access to Irrigation Water and Livelihood Strategies Using Sustainable Livelihood Framework. ในรายงานการสัมมนา ระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 4, เชียงใหม่, 27-28 พฤษภาคม 2551. น.225-235

Ekasingh, Benchaphun, Chapika Sangapitux, Jirawan Kitchaicharoen and Pornsiri Suebpongsang. 2008. The Development of Competitive Commercial Agriculture in Northeast Thailand, 1950-2006: a Review. Chiang Mai: the Multiple Cropping Center, Faculty of Agriculture, Chiang Mai University.

Kitchaicharoen, J., Ekasigh, B., Dithaprayoon, S. and Chaiwinit, W. 2008. The impact of access to water on livelihood strategies in Northern Thailand. Presented paper to the CPWF 2nd International Forum on Water and Food, November 10th-14th 2008, Addis Ababa, Ethiopia.

วารสารณัฏฐ์ ชัยวินิจ และจิรวรรณ กิจชัยเจริญ. 2008. แผนการผลิตพืชบนพื้นที่สูงที่เหมาะสมเชิงเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมในระดับฟาร์ม กลุ่มน้ำแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. วารสารเศรษฐศาสตร์ลานนา, ปีที่ 5 (มกราคม-ธันวาคม 2551), น.31-48.

กมลพันธ์ เกิดมัน และจิรวรรณ กิจชัยเจริญ. 2008. แผนการเพาะปลูกพืชที่เหมาะสมในระดับฟาร์ม ภายใต้ความเสี่ยง อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา. วารสารเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ 12, น.3. น.92-112.

ภาคผนวก 1

แบบสอบถาม

แบบสอบถามโครงการ

“การประเมินความยากจน โอกาสของการเข้าถึงองค์กรทางการเงินและผลกระทบขององค์กรทางการเงิน
ต่อวิถีชีวิตของชุมชนพื้นที่สูง ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่”

หมายเลขแบบสอบถาม.....

วันที่สัมภาษณ์.....

ชื่อผู้สัมภาษณ์.....

คำชี้แจง

การเก็บข้อมูลครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ของโครงการการประเมินความยากจน โอกาสของการเข้าถึงองค์กรทางการเงินและผลกระทบขององค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิตของชุมชนพื้นที่สูง ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านในการตอบแบบสอบถามจึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

โทร.....

บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... บ้าน..... ตำบล.....

อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

ชื่อผู้สัมภาษณ์..... โทร.....

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสมาชิก

- A1. จำนวนสมาชิกอายุต่ำกว่า 15 ปี.....คน
- A2. จำนวนสมาชิกอายุ 15-60 ปี.....คน
- A3. จำนวนสมาชิกอายุมากกว่า 60 ปี.....คน
- A4. จำนวนสมาชิกที่เป็นผู้พิการ..... คน
- A5. จำนวนสมาชิกที่ทำงานคน
- A6. จำนวนสมาชิกที่มีอาชีพรับจ้าง.... คน

ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านรายจ่ายครัวเรือน (ไม่รวมรายจ่ายการเกษตร)

ให้ระบุค่าใช้จ่ายครัวเรือนในช่วง 1 เมษายน 2552 ถึง 31 มีนาคม 2553 (ให้ตอบเป็นบาทต่อหน่วย)

ถ้าตอบไม่ได้ให้ตอบเป็นร้อยละ

รายการเฉลี่ย	บาทต่อหน่วย (ระบุวัน เดือน ปี)	ร้อยละ
B1 รายจ่ายทั้งหมด		
B11 รายจ่ายอาหารเครื่องดื่ม		
B12. รายจ่ายเสื้อผ้าและรองเท้า		
B13. รายจ่ายค่ารักษาพยาบาล		
B14. รายจ่ายเกี่ยวกับการศึกษา		
B15 รายจ่ายเกี่ยวกับการเดินทาง ยานพาหนะ และการสื่อสาร		
B16 รายจ่ายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย (ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าซ่อมแซมบ้าน)		
B17 รายจ่ายด้านสังคม (ศาสนา งานศพ งานแต่งงาน)		
B18 รายจ่ายดอกเบี้ย		
B19 รายจ่ายซื้อห่วย		
B10 รายจ่ายอื่น ๆ ระบุ (B10_1)		

ส่วนที่ 3 โอกาสทางเศรษฐกิจ

C1 ท่านทราบข้อมูลเกี่ยวกับการผลิตจากไหน

() 1. ทราบจาก () 0. ไม่ทราบ

C2 ท่านทราบข้อมูลเกี่ยวกับการตลาด/ราคาจากไหน

() 1. ทราบจาก () 0. ไม่ทราบ

C3 ผลผลิตที่ได้สามารถขายผลผลิตได้ทั้งหมดหรือไม่

() 1. ขายได้หมด

() 2. ขายได้ไม่หมด ขายได้ประมาณ % ของผลผลิตทั้งหมด

C4 ท่านมีการใช้เทคโนโลยีหรือมีการนำเทคนิคการผลิตมาใช้ในการผลิตหรือไม่

() 1. ใช้เทคโนโลยี ระบุ

() 0. ไม่ใช้เทคโนโลยี

ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านการศึกษา

D1. จำนวนสมาชิกวัยเรียนคน

D2 ระดับชั้นเรียน.....

D3. จำนวนสมาชิกอ่านออกเขียนได้.....คน

D4. ในครัวเรือน ได้มีการกั๊ยมเพื่อการศึกษาสมาชิกหรือไม่

() 1. ได้ ระบุแหล่งเงินกั๊หลัก (D3_1)..... () 0. ไม่ได้

D5. จำนวนสมาชิกที่เคยอบรมความรู้ด้านการเกษตรเพิ่มเติม คน

ส่วนที่ 4 ข้อมูลด้านสุขภาพ

E1. จำนวนสมาชิกสูบบุหรี่.....คน

E2. จำนวนสมาชิกดื่มสุรา.....คน

E3. จำนวนสมาชิกที่พบสารเคมีในเลือดจากการตรวจโรค.....คน

E4. จำนวนสมาชิกที่มีสิทธิได้รับสวัสดิการด้านรักษาพยาบาล

E4_1 บัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้า30 บาทรักษาทุกโรค.....คน

E4_2 โครงการสวัสดิการประชาชนด้านรักษาพยาบาลฯ- บัตร สปร..... คน

E4_3 ค่ารักษาพยาบาลจากหน่วยราชการ.....คน

E4_4 ค่ารักษาพยาบาลนายจ้าง.....คน

E4_5 สวัสดิการกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน.....คน

E4_6 สวัสดิการจากกองทุนหมู่บ้าน.....คน

E4_7 สวัสดิการอื่นๆ (ระบุ E4_7_1)..... จำนวน.....คน

E5. จำนวนสมาชิกที่มีบัตรประกันสุขภาพ (จากบริษัทประกัน)คน

E6 ได้มีการกู้ยืมเพื่อรักษาสุขภาพสมาชิกหรือไม่

() 1. ได้ ระบุแหล่งเงินกู้หลัก (E6_1)..... () 0. ไม่ได้

ส่วนที่ 5 ข้อมูลด้านที่อยู่อาศัย

F1. ลักษณะที่อยู่อาศัยของครัวเรือน

- () 1. บ้านปูน () 2. บ้านไม้มุงกระเบื้อง/สังกะสี
 () 3. บ้านไม้หลังคามุงจาก () 4. อื่นๆ (โปรดระบุ).....

F2. ที่อยู่อาศัยของท่านมีปัญหาดังต่อไปนี้หรือไม่

สภาพปัญหาของที่อยู่อาศัย	ไม่มี (0)	มี (1)
F21 บ้านมีสภาพคับแคบ		
F22 บ้านมีสภาพชำรุด ทรุดโทรม		
F23 แหล่งน้ำใกล้บ้านเน่าเสียส่งกลิ่นเหม็น		
F24 บริเวณรอบ ๆ บ้านเต็มไปด้วยขยะและส่งกลิ่นรบกวน		
F25 ถนนหนทางเข้าบ้านชำรุด เดินทางลำบาก		
F26 อื่น ๆ ระบุ (F26_1).....		
F27 อื่น ๆ ระบุ (F27_1).....		

F3. ได้มีการกู้ยืมเงินเป็นค่าใช้จ่ายที่อยู่อาศัยหรือไม่

() 1. ได้ ระบุแหล่งเงินกู้หลัก (F3_1)..... () 0. ไม่ได้

F4. เชื้อเพลิงที่ใช้ในการหุงต้มอาหาร (ส่วนใหญ่)

☐ 0. ไม่มีการหุงต้ม	☐ 1. ถ่าน
☐ 2. ไม้	☐ 3. แก๊สหุงต้ม
☐ 4. ไฟฟ้า	☐ 5. อื่นๆ (โปรดระบุ:F4_1)

F5. ท่านบริโภคน้ำดื่มจากแหล่งใด (ส่วนใหญ่)

☐ 1. น้ำดื่มบรรจุขวด	☐ 2. น้ำประปาภายในบ้าน
☐ 3. น้ำบาดาล/น้ำบ่อภายในบ้าน	☐ 4. น้ำธรรมชาติต่อท่อเข้าบ้าน
☐ 5. น้ำประปานอกบ้าน	☐ 6. น้ำบ่อหรือน้ำบาดาล/สาธารณะ
☐ 7. น้ำจากแม่น้ำ ลำคลอง ลำธาร	☐ 8. น้ำฝน
☐ 9. อื่นๆ (โปรดระบุ: F5_1).....	

F6. น้ำดื่มมีพอกินตลอดปีหรือไม่

☐ 1. พอกิน	
☐ 0. ไม่พอกิน	ระบุช่วงเวลา(เดือน).....
	วิธีแก้ปัญหา.....

F7. มีของเสียปนมากับน้ำดื่มหรือไม่

☐ 1. มี	☐ 0. ไม่มี

F8. น้ำใช้จากแหล่งใด (ส่วนใหญ่)

☐ 1. น้ำดื่มบรรจุขวด	☐ 2. น้ำประปาภายในบ้าน
☐ 3. น้ำบาดาล/น้ำบ่อภายในบ้าน	☐ 4. น้ำธรรมชาติต่อท่อเข้าบ้าน
☐ 5. น้ำประปานอกบ้าน	☐ 6. น้ำบ่อหรือน้ำบาดาล/สาธารณะ
☐ 7. น้ำจากแม่น้ำ ลำคลอง ลำธาร	☐ 8. น้ำฝน
☐ 9. อื่นๆ (โปรดระบุ).....	

F9. น้ำใช้มีพอใช้ตลอดปีหรือไม่

☐ 1. พอใช้	
☐ 2. ไม่พอใช้	ระบุช่วงเวลา(เดือน).....
	วิธีแก้ปัญหา.....

F10. แหล่งน้ำที่ใช้มีสิ่งเจือปนจากสารเคมีเกษตรหรือไม่

☐ 1. มี	☐ 0 ไม่มี

F11. ท่านมีการกู้ยืมเพื่อจัดหา/พัฒนาแหล่งน้ำหรือไม่

() 1. ได้ ระบุแหล่งเงินกู้.(F11_1)..... () 0. ไม่ได้

F12. ครว้เรือนมีและเป็นเจ้าของทรัพย์สินต่าง ๆ ดังต่อไปนี้หรือไม่

หมายเหตุ>ถ้า "มีและเป็นเจ้าของ" ให้บันทึก "จำนวน"
> "ไม่มี หรือมีแต่ไม่เป็นเจ้าของ" ให้บันทึก "0"

รายการ	มี (จำนวน/ชิ้น)	ไม่มี (0)
F12_1 หม้อ/กระทะ หุงต้มอาหารไฟฟ้า		
F12_2 เตอบ/เตาไมโครเวฟ		
F12_3 ตู้เย็น		
F12_4 เตาไรต์ไฟฟ้า		
F12_5 กระจกน้ำไฟฟ้า		
F12_6 เครื่องปรับอากาศ		
F12_7 พัดลม		
F12_8 โทรทัศน์		
F12_9 เครื่องเล่นวีดีโอ/วีซีดี/ดีวีดี		
F12_10 เครื่องซักผ้า/เครื่องอบผ้า		
F12_11 เครื่องทำน้ำร้อน/น้ำอุ่น		
F12_12 เเคเบิลทีวี		
F12_13 จานดาวเทียม		
F12_14 โทรศัพท์ (รวมเครื่องฟ่งพืซีที)		
F12_15 โทรศัพท์เคลื่อนที่ (มือถือ)		
F12_16 เครื่องโทรสาร		
เครื่องคอมพิวเตอร์		
F12_17 - มีการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต		
F12_18 - ไม่มีการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต		
F12_19 รถยนต์		
F12_20 รถจักรยานยนต์		
F12_21 จักรยาน		
F12_22 รถปิคอัพ		
F12_23 ยานพาหนะอื่นๆ		

ส่วนที่ 6 ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยทางสังคม และวัฒนธรรม

G1. มีปัญหาอาชญากรรม เช่น ขโมย การทำร้าย ในละแวกบ้านหรือไม่

() 0. ไม่มี () 1. มีบ้าง () 2. มีเป็นประจำ

G2. สมาชิกส่วนใหญ่ในครัวเรือนได้เข้าร่วมงานประเพณีท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือไม่

() 0 ไม่มีส่วนร่วม () 1 มีส่วนร่วม

ส่วนที่ 7 ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

H1. ที่ดินเพื่อการเกษตรที่มีการชะล้างและพังทลาย คิดเป็นร้อยละ ของที่ดินทั้งหมด

H2. ครัวเรือนมีการจัดการพลาสติกจากโรงเรือนพลาสติกอย่างไร

() 99 ไม่มีโรงเรือนพลาสติก
() 0 มีโรงเรือนพลาสติก แต่ไม่มีการจัดการพลาสติก
() 1. มีโรงเรือนพลาสติก และมีการจัดการพลาสติก

โปรดระบุวิธีการจัดการ (H2_1).....

H3. การจัดการขวดสารเคมีอย่างไร

() 0. ไม่มี
() 1. มี โปรดระบุ.....

H4. การจัดการเศษวัสดุเกษตร เช่น พืชผัก อย่างไร

() 0. ไม่มี
() 1. มี โปรดระบุ.....

H5. สมาชิกในครัวเรือนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ปลูกป่า รักษาแหล่งน้ำ การกำจัดขยะ กำจัดของทิ้ง หรือไม่

() 1. ไม่มี
() 2. มี โปรดระบุกิจกรรม (ตอบได้มากกว่า 1).....

ส่วนที่ 8 การได้รับประโยชน์จากโครงการรัฐ

11. ในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา มีสมาชิกในครัวเรือนเคยได้รับผลประโยชน์ (ไม่ต้องคืน) จากโครงการช่วยเหลือของรัฐต่อไปนี้หรือไม่

รูปแบบผลประโยชน์	ไม่ได้รับ (0)	ได้รับ (1)
I1_1 เงินสงเคราะห์เพื่อการยังชีพสำหรับผู้สูงอายุ(เบี้ยยังชีพ)		
I1_2 เงินสงเคราะห์สำหรับผู้พิการ		
I1_3 โครงการอาหารกลางวัน/อาหารเสริมฟรีสำหรับนักเรียน		
I1_4 ทุนการศึกษาจากรัฐ		
I1_5 โครงการเงินทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา		
I1_7 โครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด		
I1_8 โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์		
รูปแบบผลประโยชน์	ไม่ได้รับ (0)	ได้รับ (1)
I1_9 โครงการอื่นๆของรัฐสำหรับช่วยเหลือเกษตรกร เช่น		
.....		
.....		
.....		
.....		

I10 ประเมินความเป็นอยู่ปัจจุบัน เทียบ 3 ปีที่ผ่านมา

- () 1. ดีขึ้น () 2. เท่าเดิม () 3. แย่ลง () 4. ตอบไม่ถูก

I11 ปัจจุบันท่านคิดว่าท่านมีความเป็นอยู่ลำบากหรือไม่

- () 0 ไม่ลำบาก () 1. ลำบากน้อยกว่าคนอื่น
() 2. ลำบากพอๆ กับคนอื่น () 3. ลำบากน้อยกว่าคนอื่น

I12. ท่านได้จดทะเบียนคนจนหรือไม่

- () 0 ไม่จดทะเบียน () 1.จดทะเบียน

J. ท่านเป็นสมาชิกกลุ่ม / สถาบันต่าง หรือไม่

- [] J1.ไม่เป็น [] J 2. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร
 [] J 3.กลุ่มเกษตรกร [] J 4. กลุ่มสหกรณ์การเกษตร
 [] J 5.กลุ่มออมทรัพย์ [] J 6. กลุ่มอาสาพัฒนา 2.6
 [] J7.กลุ่มอนุรักษ์ป่าไม้ [] J8. กลุ่มอื่นๆระบุ.....

J1 ประเมินสภาพทรัพยากรป่าไม้ปัจจุบัน เทียบ 3 ปีที่ผ่านมา

- () 1. ดีขึ้น () 2. เท่าเดิม () 3. แย่ลง () 4. ตอบไม่ถูก

J2 ประเมินคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำปัจจุบัน เทียบ 3 ปีที่ผ่านมา

- () 1. ดีขึ้น () 2. เท่าเดิม () 3. แย่ลง () 4. ตอบไม่ถูก

Q1 การฝากเงิน

ท่านมีเงินฝากจากแหล่งใดบ้าง

เหตุผลการฝากเงินจากแหล่งต่างๆ

เรียงลำดับความสำคัญ 3 อันดับ

แรก

CODE (Q1B)

CODE Q1A

0 ไม่มี

1 มี

1 ฝากเงินเป็นข้อบังคับ

2 อยากได้รับสวัสดิการ

3 ผลตอบแทนสูง

4 เพื่อความสะดวกในการโอนเงิน

5 เป็นหลักประกันการกู้

6 อื่นๆ ระบุ

	แหล่งเงินฝาก	CODE Q1B		
		ลำดับที่ 1 Q1BA	ลำดับที่ 2 Q1BB	ลำดับที่ 3 Q1BC
	Q1A1 อกส.			
	Q1A2 สหกรณ์การเกษตร ระบุ			
	Q1A3 ธนาคารออมสิน			
	Q1A4 ธนาคารพาณิชย์ ระบุ.....			
	Q1A5 สหกรณ์ออมทรัพย์ ระบุ.....			
	Q1A6 กลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน ระบุ.....			
	Q1A7บริษัทเงินทุน/บริษัทสินเชื่อ/ไฟแนนซ์ ระบุ ...			
	Q1A8อื่น ระบุ.....			

Q2 ท่านได้ขอ/เคยยื่นขอกู้เงิน
กับแหล่งใดบ้าง
(CODE Q2A)

เหตุผลการกู้เงินจากแหล่งต่างๆ
เรียงลำดับความสำคัญ 3 อันดับแรก
CODE Q2B
0 ไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน
1 ไม่ต้องใช้บุคคลค้ำประกัน
2 ขั้นตอนการขอสินเชื่อไม่ยุ่งยาก
3 ดอกเบี้ยต่ำ
4 อื่น ๆ ระบุ

ส่วนใหญ่ได้รับเงินกู้
ตามที่ยื่นขอหรือไม่
(CODE Q3C)
0 ไม่ได้รับเงินกู้
1 ได้รับเท่ากับ
จำนวนที่ยื่นขอ
2 ได้รับต่ำกว่า
จำนวนที่ยื่นขอ

		ลำดับที่ 1	ลำดับที่ 2	ลำดับที่ 3	Q3C
แหล่งเงินกู้		Q3BA	Q3BB	Q3BC	
Q2A1 อกส.					
Q2A2 สหกรณ์การเกษตร ระบุ.....					
Q2A3 ธนาคารออมสิน					
Q2A4 ธนาคารพาณิชย์ ระบุ.....					
Q2A5 สหกรณ์ออมทรัพย์ ระบุ.....					
Q2A6 กลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน ระบุ.....					
Q2A7 บริษัทเงินทุน/บริษัทสินเชื่อ/ไฟแนนซ์ ระบุ....					
Q2A8 อื่น ๆ ระบุ.....					

Q3 ในช่วง 1 เมย 52-31 มีค 53 ท่านมีความต้องการกู้เงินหรือไม่

ความต้องการกู้เงิน	เหตุผลไม่ต้องการกู้เงิน
CODE Q3A	CODE Q3B
0 ไม่ต้องการ	1 ไม่จำเป็นต้องกู้
1 ต้องการ	2 ไม่อยากเป็นหนี้
	3 อื่นๆ ระบุ

เหตุผลต้องการกู้เงิน เรียงตามความสำคัญ 3 อันดับแรก

- CODE Q3C
- 1 ลงทุนทางเกษตร เช่นสร้างโรงเรือน
 - 2 ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเกษตร
 - 3 ซื้อมัน ที่ดินสร้างบ้าน
 - 4 ซื้อมอเตอร์ไซด์
 - 5 ปรับปรุงดิน
 - 6 ปรับปรุงสาธารณูปโภคเช่นน้ำ สุขอนามัยท่อน้ำทิ้งของเสีย
 - 7 ใช้จ่ายครัวเรือน
 - 8 เพื่อการศึกษา
 - 9 เพื่องานสังคม เช่นงานแต่งงาน
 - 10 ชำระหนี้ก่อนอื่น
 - 11 อื่นๆระบุ
- เหตุผลต้องการ

Q3Aความต้องการกู้เงิน

เงิน	0 ไม่ต้องการ	1 ต้องการ
------	--------------	-----------

เหตุผลไม่ต้องการ: Q3B

--

Q3CA	Q3CB	Q3CC
ลำดับที่ 1	ลำดับที่ 2	ลำดับที่ 3

Q4 ให้กากบาท (X) ช่วงเวลาที่มีกระแสเงินสดรับจ่าย เงินสดจ่ายมากกว่ารับ และมีเงินกู้

	2552												2553				
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.
	ค.	พ.	ค.	.ย	ค.	ย.	ค.	ค.	ย.	ค.	ย.	ค.	ค	พ.	ค.	.ย	ค.
รายรับเงินสดจากการขาย																	
ผลผลิต: Q4A																	
รายจ่ายมากกว่ารายรับ																	
:Q4B																	
กู้เงิน: Q4C																	

ระบุแหล่งเงินกู้ตามเดือนที่กู้: Q4D

.....

.....

Q5 ท่านคิดว่ากลุ่มการเงินในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ส่งผลต่อฐานะทางการเงินของคนในหมู่บ้านอย่างไร

1	ดีขึ้น	ระบุเหตุผล Q5A
0	เท่าเดิม	ระบุเหตุผล Q5B
-1	ลดลง	ระบุเหตุผล Q5C
9	ไม่รู้จึก		

Q6 ท่านคิดว่ากลุ่มการเงินในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างไร

1	ดีขึ้น	ระบุเหตุผล Q6A
0	เท่าเดิม	ระบุเหตุผล Q6B
-1	ลดลง	ระบุเหตุผล Q6C
9	ไม่รู้จึก		

	แหล่งที่ 1	แหล่งที่ 2	แหล่งที่ 3
X1. ระบุแหล่งเงินกู้หลักเรียงตามความสำคัญ			
X2. จำนวนเงินกู้ (บาท)			
X3. นำเงินกู้อะไรไปใช้ทำอะไร (ใช้หลายอย่างให้ตอบที่ใช้เงินมากที่สุด)			
X4. อัตราดอกเบี้ย (%) ตอบไม่ได้ให้ตอบดอกเบี้ยจ่ายต่อเดือน			
X5. ระยะเวลาชำระคืน (เดือน)			
X6. เงื่อนไขการจ่ายชำระ กากบาทหน้าช่อง	1	1	1
	2	2	2
X7. งวดชำระคืนกี่ครั้งในหนึ่งปี (ครั้ง)			
X8. จำนวนเงินผ่อนชำระต่อเดือนรวมเงินต้นและดอกเบี้ย (บาท)			

	แหล่งที่ 1		แหล่งที่ 2		แหล่งที่ 3	
X9. นำเงินชำระคืนมาจากไหน	1	'เงินออม	1	'เงินออม	1	'เงินออม
x9a ระบุแหล่งเงินทุนหลัก	2	'รายได้จากการขายผลผลิต	2	'รายได้จากการขายผลผลิต	2	'รายได้จากการขายผลผลิต
	3	'เงินจากญาติพี่น้อง	3	'เงินจากญาติพี่น้อง	3	'เงินจากญาติพี่น้อง
	4	'กู้จากแหล่งเงินทุนอื่น ระบุ.....	4	'กู้จากแหล่งเงินทุนอื่น ระบุ.....	4	'กู้จากแหล่งเงินทุนอื่น ระบุ.....
X10. เงื่อนไขการกู้ยืม (กากบาท)	0	'ไม่มีเงื่อนไข	0	'ไม่มีเงื่อนไข	0	'ไม่มีเงื่อนไข
x10a ระบุจำนวนคน	1	'ต้องมีบัญชีเงินฝาก	1	'ต้องมีบัญชีเงินฝาก	1	'ต้องมีบัญชีเงินฝาก
	2	'ต้องมีคนค้ำประกัน คน	2	'ต้องมีคนค้ำประกัน คน	2	'ต้องมีคนค้ำประกัน คน
x10b ระบุหลักทรัพย์	3	'ต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน (ระบุ)	3	'ต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน (ระบุ)	3	'ต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน (ระบุ)
x10c ระบุเงื่อนไขอื่น	4	'เงื่อนไขอื่น (ระบุ)	4	'เงื่อนไขอื่น (ระบุ)	4	'เงื่อนไขอื่น (ระบุ)
X11. ระยะเวลาการได้รับเงินกู้หลังจากยื่นขอ (วัน)						
X12. ระยะเวลาเดินทางจากครัวเรือนถึงผู้ให้กู้ (นาที)						

ภาคผนวก 2

คู่มือการประเมินความยากจน

คู่มือการประเมินความยากจน

ระดับครัวเรือน/หมู่บ้าน

ปัญหาความยากจนบนพื้นที่สูงเป็นปัญหาที่ครอบคลุมหลายๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น การมีชีวิตความเป็นอยู่ต่ำกว่าเกณฑ์ความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำ การมีเอกสารสิทธิในที่ดินที่ไม่มั่นคง การขาดโอกาสในการผลิตและการตลาด การไม่มีทรัพย์สิน การไม่มีเงินฝาก การไม่ได้รับการศึกษาหรือการอบรม การมีปัญหาสุภาพ การมีปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหายาเสพติด และปัญหาผลกระทบจากการไม่มีการจัดการของเสียจากการเกษตร

จากปัญหาความยากจนดังกล่าว สามารถจำแนกองค์ประกอบของความยากจนเป็น 11 ด้าน (รูปที่ 1) ประกอบด้วย (1) ด้านมาตรฐานการดำรงชีพ (2) ด้านที่ดิน (3) ด้านโอกาสการผลิตและการตลาด (4) ด้านทรัพย์สิน (5) ด้านเงินฝาก (6) ด้านการศึกษาหรือการอบรม (7) ด้านสุขภาพ (8) ด้านที่อยู่อาศัย (9) ด้านสาธารณูปโภค (10) ด้านยาเสพติด และ (11) ด้านการจัดการของเสีย

รูปที่ 1 องค์ประกอบของความยากจนบนพื้นที่สูง

ตัวชี้วัดความยากจนบนพื้นที่สูง

จากองค์ประกอบความยากจนทั้ง 11 ด้าน สามารถกำหนดตัวชี้วัดความยากจนได้ 19 ตัวชี้วัด โดยมีรายละเอียด ดังนี้

องค์ประกอบความยากจน	ตัวชี้วัด	มิติความยากจน	คำอธิบายมิติ
1. มาตรฐานการดำรงชีพ	1. รายจ่ายครัวเรือนต่อหัว	ความเป็นอยู่ต่ำกว่าความต้องการพื้นฐาน	ครัวเรือนมีปัญหาหากมีรายจ่ายต่อหัวต่ำกว่าเกณฑ์ความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำ
2. ที่ดิน	2. เอกสารสิทธิที่ดิน	ขาดเอกสารสิทธิ	ครัวเรือนมีปัญหาหากมีพื้นที่ทำการเกษตรที่มีเอกสารสิทธิมั่นคง (ได้แก่ โฉนด, นส.3 นส.3 ก) น้อยกว่าร้อยละ 50 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด
3. โอกาสการผลิตและการตลาด	3. การได้รับข้อมูลการผลิต	ไม่ได้รับข้อมูลการผลิต	ครัวเรือนมีปัญหาหากไม่ได้รับข้อมูลการผลิต
	4. การได้รับข้อมูลการตลาด	ไม่ได้รับข้อมูลการตลาด/ราคา	ครัวเรือนมีปัญหาหากไม่ได้รับข้อมูลการตลาด/ราคา
	5. ปริมาณผลผลิตที่สามารถขายได้	ไม่สามารถขายผลผลิต	ครัวเรือนมีปัญหาหากไม่สามารถขายผลผลิตได้ทั้งหมด
4. ทรัพย์สิน	6. รถปิคอัพ*	ไม่มีทรัพย์สิน	ครัวเรือนมีปัญหาหากไม่มีรถปิคอัพ
5. เงินฝาก	7. เงินฝาก	ไม่มีเงินฝาก	ครัวเรือนมีปัญหาหากไม่มีเงินฝาก
6. การศึกษา	8. การอ่านออกเขียนได้	อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้	ครัวเรือนมีปัญหาหากมีสมาชิกที่มีอายุ ระหว่าง 15-60 ปี อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้
	9. การได้รับการอบรมความรู้ด้านการเกษตร	ไม่ได้รับการอบรมความรู้ด้านการเกษตร	ครัวเรือนมีปัญหาหากหัวหน้าครัวเรือนไม่ได้รับการอบรมความรู้ด้านการเกษตร

หมายเหตุ: * การเลือกรถปิคอัพที่เป็นตัวชี้วัดจะแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ที่ศึกษา บนพื้นที่สูง รถปิคอัพเป็นเครื่องมือในการผลิตที่สำคัญ

องค์ประกอบความยากจน	ตัวชี้วัด	มิติความยากจน	คำอธิบายมิติ
7. สุขภาพ	10. การตรวจพบสารเคมีในเลือด	มีการตรวจพบสารเคมีในเลือด	ครัวเรือนมีปัญหาหากมีสมาชิกครัวเรือนตรวจพบสารเคมีในเลือดจากการตรวจเลือด
	11. การป่วยเป็นโรคประจำ เช่น ความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคปอดศีรษะเรื้อรัง โรคปอดท้อเรื้อรัง โรคไตวาย และโรคตับ	มีปัญหาสุขภาพ	ครัวเรือนมีปัญหาหากมีสมาชิกครัวเรือนป่วยเป็นโรคประจำ
8. ที่อยู่อาศัย	12. ปัญหาบ้านชำรุดทรุดโทรม	บ้านชำรุดทรุดโทรม	ครัวเรือนมีปัญหาหากบ้านชำรุดทรุดโทรม
	13. ปัญหาขยะ กลิ่นเหม็นรอบบ้าน	ขยะ กลิ่นเหม็น รอบบ้าน	ครัวเรือนมีปัญหาหากมีขยะ กลิ่นเหม็น รอบบ้าน
9. สาธารณูปโภค	14. ความพอเพียงของน้ำดื่ม น้ำใช้	น้ำดื่ม น้ำใช้ไม่พอเพียงตลอดปี	ครัวเรือนมีปัญหาหากน้ำดื่ม น้ำใช้ไม่พอเพียงตลอดปี
	15. ความพอเพียงน้ำเพื่อการเกษตร	น้ำเพื่อการเกษตรไม่พอเพียงตลอดปี	ครัวเรือนมีปัญหาหากน้ำเพื่อการเกษตรไม่พอเพียงตลอดปี
	16. ความสะอาดของแหล่งน้ำใช้	แหล่งน้ำใช้มีสิ่งเจือปน	ครัวเรือนมีปัญหาหากแหล่งน้ำใช้มีสิ่งเจือปนจากสารเคมีทางการเกษตร
10. ยาเสพติด	17. การติดยาเสพติด	ปัญหา ยาเสพติด	ครัวเรือนมีปัญหาหากมีสมาชิกติดยาเสพติด
11. การจัดการของเสีย	18. การจัดการสารเคมี	ไม่มีการจัดการภาชนะบรรจุสารเคมี	ครัวเรือนมีปัญหาหากไม่มีการจัดการภาชนะบรรจุสารเคมี
	19. การจัดการเศษวัสดุจากการทำฟาร์ม เช่น พลาสติก	ไม่มีการจัดการเศษวัสดุจากการทำฟาร์ม	ครัวเรือนมีปัญหาหากไม่มีการจัดการเศษวัสดุจากการทำฟาร์ม

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินความยากจน

การประเมินความยากจนจะต้องใช้แบบสอบถามในการประเมินความยากจน โดยการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้าน โดยในแต่ละคำถามจะสอดคล้องกับตัวชี้วัดในแต่ละด้าน

ตัวอย่างแบบสอบถามสำหรับประเมินความยากจน

ส่วน ก. ข้อมูลทั่วไป

ก1. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน คน

ส่วน ข. ข้อมูลด้านรายจ่ายครัวเรือน (ไม่รวมรายจ่ายการเกษตร)

ให้ระบุค่าใช้จ่ายครัวเรือนในแต่ละรายการในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา ตามหน่วยที่ระบุ

รายการค่าใช้จ่าย	จำนวนเงิน	หน่วย
ข1. รายจ่ายอาหารเครื่องดื่ม		บาทต่อสัปดาห์
ข2. รายจ่ายเสื้อผ้าและรองเท้า		บาทต่อปี
ข3. รายจ่ายของใช้ในครัวเรือน (สบู่ แปรงสีฟัน ยาสระผม ผงซักฟอก น้ำยาล้างจาน...)		บาทต่อเดือน
ข4. รายจ่ายค่ารักษาพยาบาล/ค่ายารักษาโรค		บาทต่อปี
ข5. รายจ่ายเกี่ยวกับการศึกษา		บาทต่อปี
ข6. รายจ่ายเกี่ยวกับการเดินทาง		บาทต่อเดือน
ข7. รายจ่ายเกี่ยวกับการสื่อสาร (ค่าโทรศัพท์)		บาทต่อเดือน
ข8. รายจ่ายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย (ค่าเช่าบ้าน ค่าซ่อมแซมบ้าน)		บาทต่อเดือน
ข9. รายจ่ายเกี่ยวกับเชื้อเพลิง (ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าแก๊ส ค่าถ่าน)		บาทต่อเดือน

ส่วน ค. ข้อมูลด้านที่ดิน

ค1. พื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมดไร่

ท่านมีที่ทำการเกษตรที่ท่านเป็นเจ้าของ แยกตามเอกสารสิทธิต่างๆ ก็ไร่

ค2. โฉนด (ครุฑดำ) ไร่

ค3. น.ส.3 (ครุฑแดง) ไร่

ค4. น.ส.3ก (ครุฑเขียว) ไร่

ส่วน ง. ข้อมูลด้านโอกาสการผลิตและการตลาด

ง1. ท่านทราบข้อมูลเกี่ยวกับการผลิตจากไหน

() 0. ทราบจาก

() 1. ไม่ทราบ

ง2. ท่านทราบข้อมูลเกี่ยวกับการตลาดและราคาจากไหน

() 0. ทราบจาก

() 1. ไม่ทราบ

ง3. ผลผลิตที่ท่านนำไปขายนั้น ท่านสามารถขายผลผลิตได้ทั้งหมดหรือไม่

- () 0. ขายได้หมด
() 1. ขายได้ไม่หมด เนื่องจาก

ส่วน จ. การถือครองทรัพย์สิน

จ1. ครว้เรือนมีรถปิคอัพหรือไม่

- () 0. มีรถปิคอัพ
() 1. ไม่มีรถปิคอัพ

ส่วน ฉ. การมีเงินฝาก

ฉ1. หัวหน้าครัวเรือนมีเงินฝากหรือไม่

- () 0. มีเงินฝาก ระบุแหล่งเงินฝาก
- () 1. ไม่มีเงินฝาก

ส่วน ช. การศึกษา

ช1. ครว้เรือนมีสมาชิกวัย 15-60 ปี อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้เป็นจำนวน คน

ช2. หัวหน้าครัวเรือนเคยอบรมความรู้ด้านการเกษตรเพิ่มเติม หรือไม่

- () 0. เคยได้รับการอบรมจากหน่วยงาน
- () 1. ไม่เคยเข้ารับการอบรม

ส่วน ญ. สุขภาพ

ญ1. สมาชิกที่พบสารเคมีในเลือดจากการตรวจโรคจำนวนคน

ญ2. สมาชิกที่เป็นโรคประจำเช่น ความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคปวดศีรษะเรื้อรัง โรคปวดท้องเรื้อรัง โรคไตวาย และโรคตับ ฯลฯ จำนวน.....คน

ส่วน ด. ที่อยู่อาศัย

ด1. ที่อยู่อาศัยของท่านมีปัญหาบ้านมีสภาพชำรุด ทรุดโทรมหรือไม่

- () 0. ไม่มีปัญหาบ้านมีสภาพชำรุดทรุดโทรม
- () 1. มีปัญหาบ้านมีสภาพชำรุดทรุดโทรม

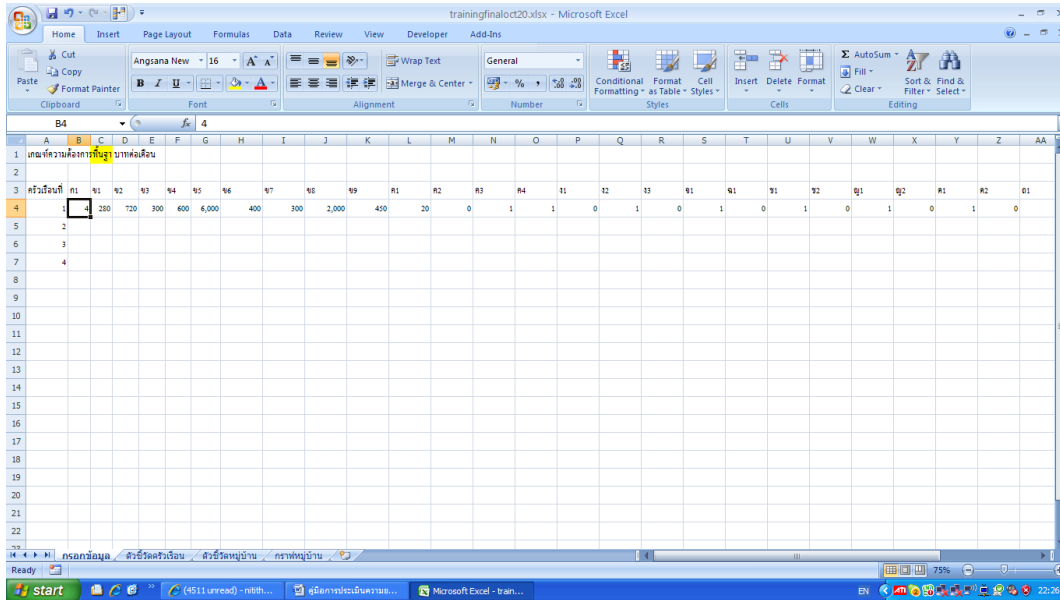
ด2. ที่อยู่อาศัยของท่านมีปัญหาบริเวณรอบ ๆ บ้านเต็มไปด้วยขยะ และส่งกลิ่นรบกวนหรือไม่

- () 0. ไม่มีปัญหาบริเวณรอบๆ บ้านเต็มไปด้วยขยะ และส่งกลิ่นรบกวน
- () 1. มีปัญหาบริเวณรอบๆ บ้านเต็มไปด้วยขยะ และส่งกลิ่นรบกวน

ส่วน ๓ สาธารณูปโภค**๓1. น้ำดื่ม น้ำใช้มีพอเพียงตลอดปีหรือไม่** 0. มีพอตลอดปี 1. ไม่พอตลอดปี ระบุเดือนที่ไม่พอ**๓2. น้ำเพื่อการเกษตรมีพอเพียงตลอดปีหรือไม่** 0. มีพอตลอดปี 1. ไม่พอตลอดปี ระบุเดือนที่ไม่พอ**๓3. แหล่งน้ำใช้มีสิ่งเจือปนจากสารเคมีเกษตรหรือไม่** 1. มี 0. ไม่มี**ส่วน ๓. ยาเสพติด****๓1. จำนวนสมาชิกที่ติดยาเสพติด.....คน****ส่วน ๓. การจัดการของเสีย****๓1. การจัดการภาชนะบรรจุสารเคมี เช่น ขวด แกลลอนพลาสติก ฯลฯ อย่างไร** 0. ไม่มีการจัดการ 1. มี ระบุระบุ.....**๓2. การจัดการเศษวัสดุจากการทำฟาร์ม เช่น พลาสติก อย่างไร** 0. ไม่มีการจัดการ 1. มี ระบุระบุ.....

การกรอกข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม

หลังจากที่ทำการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการกรอกข้อมูลในโปรแกรม เอ็กเซล ในชื่อ “กรอกข้อมูล” โดยชื่อตัวแปรจะสอดคล้องกับหัวข้อในแต่ละคำถาม

การจัดทำตัวชี้วัดปัญหาความยากจนทั้ง 19 ดัชนี

การจัดทำตัวชี้วัดปัญหาความยากจนทั้ง 19 ดัชนี จะกำหนดค่าเป็น 2 ค่า คือ 0 และ 100

- 0 หมายถึง ไม่มีปัญหาความยากจน
- 100 หมายถึง มีปัญหาความยากจน

1. ดัชนีชี้วัดที่ 1 รายจ่ายครัวเรือนต่อหัว

ครัวเรือนจะมีปัญหาความยากจนหากรายจ่ายต่อหัวทั้งหมดของครัวเรือนต่ำกว่าเกณฑ์ความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำ

- รายจ่ายทั้งหมดของครัวเรือนประกอบด้วยรายจ่ายอาหารและเครื่องดื่ม รายจ่ายเสื้อผ้าและรองเท้า รายจ่ายของใช้ในครัวเรือน รายจ่ายค่ารักษาพยาบาล/ยารักษาโรค รายจ่ายเกี่ยวกับการศึกษา รายจ่ายเกี่ยวกับการเดินทาง รายจ่ายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย และรายจ่ายเกี่ยวกับเชื้อเพลิง
- รายจ่ายต่อหัวทั้งหมดของครัวเรือน คำนวณจากรายจ่ายทั้งหมดหารด้วยจำนวนสมาชิกครัวเรือน
- เกณฑ์ความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำ สามารถกำหนดได้จากเส้นความยากจนของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสภาพัฒน์จัดทำขึ้น โดยปี 2554 มีค่าเท่ากับ 2,279 บาทต่อคนต่อเดือน

- ตัวชี้วัดที่ 1 มีค่าเท่ากับ 100 หากรายจ่ายต่อหัวทั้งหมดของครัวเรือนต่ำกว่าเกณฑ์ความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำ
- ตัวชี้วัดที่ 1 มีค่าเท่ากับ 0 หากรายจ่ายต่อหัวทั้งหมดของครัวเรือนมากกว่าหรือเท่ากับเกณฑ์ความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำ

ตัวอย่างการคำนวณ

ครัวเรือนที่ 1 มีรายจ่ายครัวเรือน ดังนี้

รายการค่าใช้จ่าย	จำนวนเงิน	หน่วย
ข1. รายจ่ายอาหารเครื่องดื่ม	280	บาทต่อสัปดาห์
ข2. รายจ่ายเสื้อผ้าและรองเท้า	720	บาทต่อปี
ข3. รายจ่ายของใช้ในครัวเรือน (สบู่ แปรงสีฟัน ยาสระผม ผงซักฟอก น้ำยาล้างจาน...)	300	บาทต่อเดือน
ข4. รายจ่ายค่ารักษาพยาบาล/ค่ายารักษาโรค	600	บาทต่อปี
ข5. รายจ่ายเกี่ยวกับการศึกษา	6,000	บาทต่อปี
ข6. รายจ่ายเกี่ยวกับการเดินทาง	400	บาทต่อเดือน
ข7. รายจ่ายเกี่ยวกับการสื่อสาร (ค่าโทรศัพท์)	300	บาทต่อเดือน
ข8. รายจ่ายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย (ค่าเช่าบ้าน ค่าซ่อมแซมบ้าน)	2,000	บาทต่อเดือน
ข9. รายจ่ายเกี่ยวกับเชื้อเพลิง (ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าแก๊ส ค่าถ่าน)	450	บาทต่อเดือน

ครัวเรือนที่ 1 จะมีรายจ่ายครัวเรือนต่อเดือนเท่ากับ

$$(280 \times 4.3) + (720/12) + 300 + (600/12) + (6,000/12) + 400 + 300 + 2,000 + 450 = 5,264 \text{ บาทต่อเดือน}$$

ครัวเรือนที่ 1 มีสมาชิกครัวเรือนเท่ากับ 4 คน

ครัวเรือนที่ 1 จะมีรายจ่ายต่อหัวเท่ากับ $5,264/4 = 1,316$ บาทต่อเดือน

เกณฑ์ความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำ = 2,279 บาทต่อเดือน

ครัวเรือนที่ 1 มีรายจ่ายต่อหัวน้อยกว่าเกณฑ์ความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำ ดังนั้น ครัวเรือนที่ 1 มีปัญหาความยากจน จึงมีค่าของดัชนีชี้วัดที่ 1 = 100

ครัวเรือนที่ 2 มีรายจ่ายครัวเรือน ดังนี้

รายการค่าใช้จ่าย	จำนวนเงิน	หน่วย
ข1. รายจ่ายอาหารเครื่องดื่ม	560	บาทต่อสัปดาห์
ข2. รายจ่ายเสื้อผ้าและรองเท้า	1,440	บาทต่อปี
ข3. รายจ่ายของใช้ในครัวเรือน (สบู่ แปรงสีฟัน ยาสระผม ผงซักฟอก น้ำยาล้างจาน...)	600	บาทต่อเดือน
ข4. รายจ่ายค่ารักษาพยาบาล/ค่ายารักษาโรค	1,200	บาทต่อปี
ข5. รายจ่ายเกี่ยวกับการศึกษา	12,000	บาทต่อปี
ข6. รายจ่ายเกี่ยวกับการเดินทาง	800	บาทต่อเดือน
ข7. รายจ่ายเกี่ยวกับการสื่อสาร (ค่าโทรศัพท์)	600	บาทต่อเดือน
ข8. รายจ่ายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย (ค่าเช่าบ้าน ค่าซ่อมแซมบ้าน)	4,000	บาทต่อเดือน
ข9. รายจ่ายเกี่ยวกับเชื้อเพลิง (ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าแก๊ส ค่าถ่าน)	900	บาทต่อเดือน

ครัวเรือนที่ 2 มีรายจ่ายครัวเรือนต่อเดือนเท่ากับ

$$(560 \times 4.3) + (1,440/12) + 600 + (1,200/12) + (12,000/12) + 800 + 600 + 4,000 + 900 = 22,100$$

บาทต่อเดือน

ครัวเรือนที่ 2 มีสมาชิกครัวเรือนเท่ากับ 2 คน

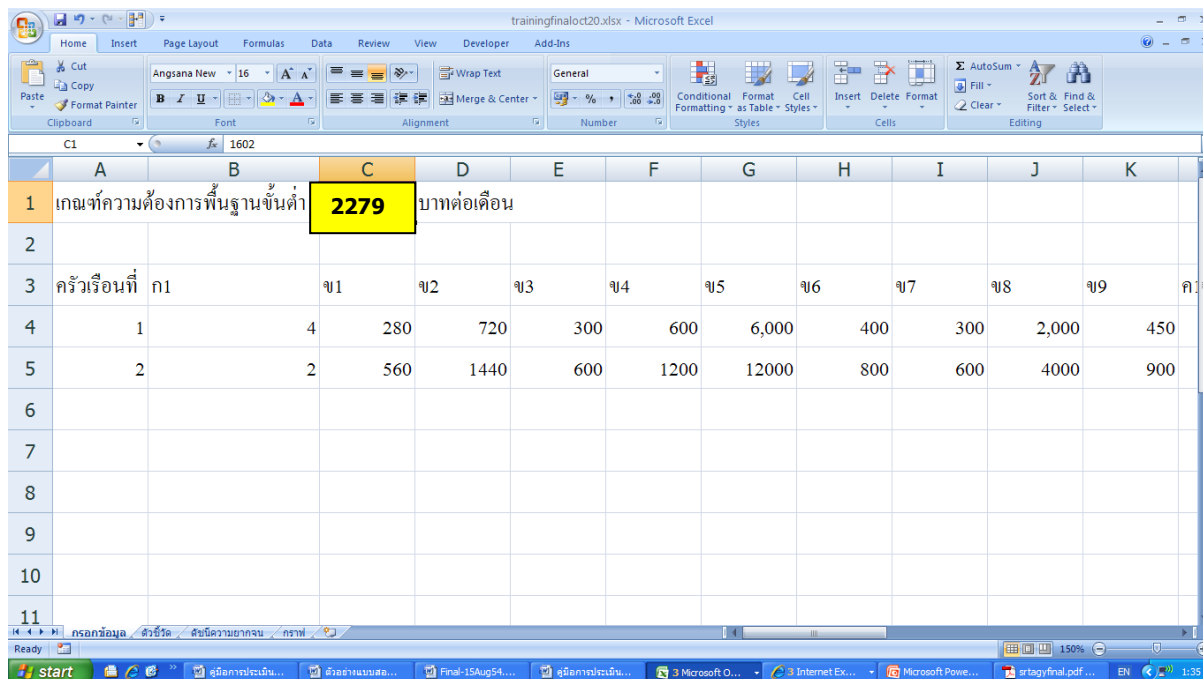
ครัวเรือนที่ 2 มีรายจ่ายต่อหัวเท่ากับ $22,100/2 = 11,050$ บาทต่อเดือน

เกณฑ์ความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำ = 2,279 บาทต่อเดือน

ครัวเรือนที่ 2 มีรายจ่ายต่อหัวมากกว่าเกณฑ์ความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำ ดังนั้น ครัวเรือนที่ 2 ไม่มีปัญหาความยากจน จึงมีค่าของดัชนีชีวิตที่ $1 = 0$

การประมวลผลในโปรแกรมเอ็กเซล

สามารถทำได้โดยไปกรอกข้อมูลความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำ โดยพิมพ์ตัวเลข 2,279 ในชีทกรอกข้อมูล

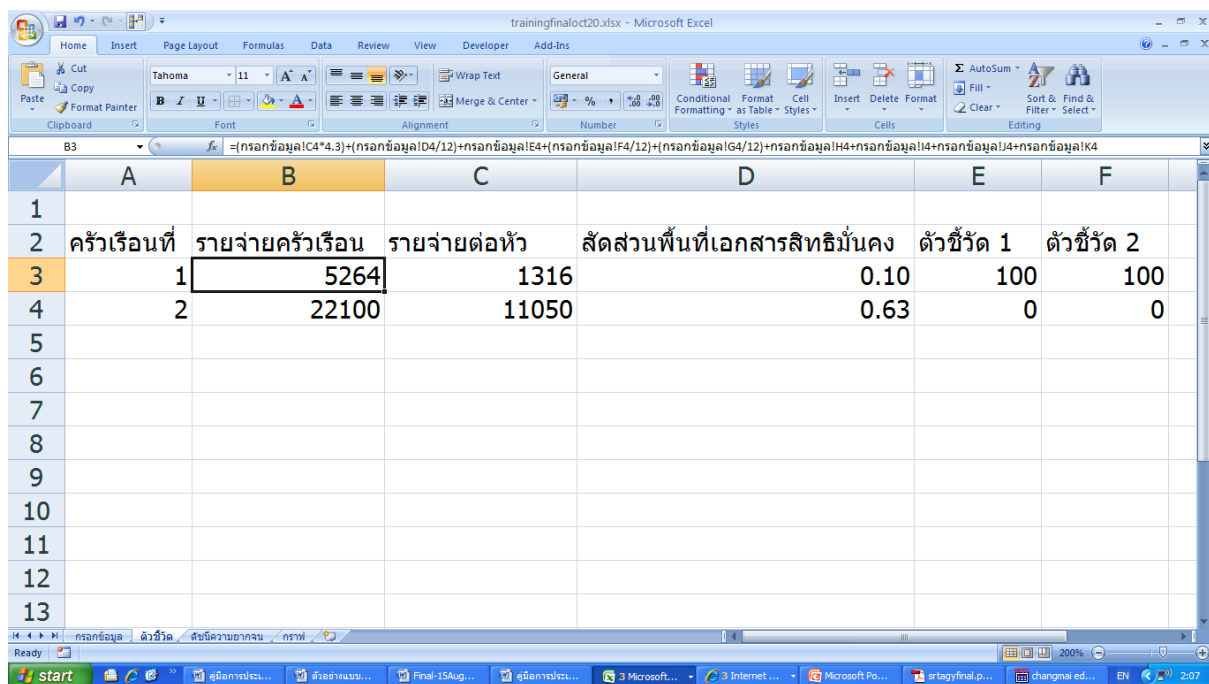

The screenshot shows an Excel spreadsheet with the following data:

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	
1	เกณฑ์ความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำ		2279	บาทต่อเดือน								
2												
3	ครัวเรือนที่	ก1	ข1	ข2	ข3	ข4	ข5	ข6	ข7	ข8	ข9	
4	1		4	280	720	300	600	6,000	400	300	2,000	450
5	2		2	560	1440	600	1200	12000	800	600	4000	900
6												
7												
8												
9												
10												
11												

หลังจากนั้นไปที่ชีท “ตัวชี้วัดครัวเรือน”

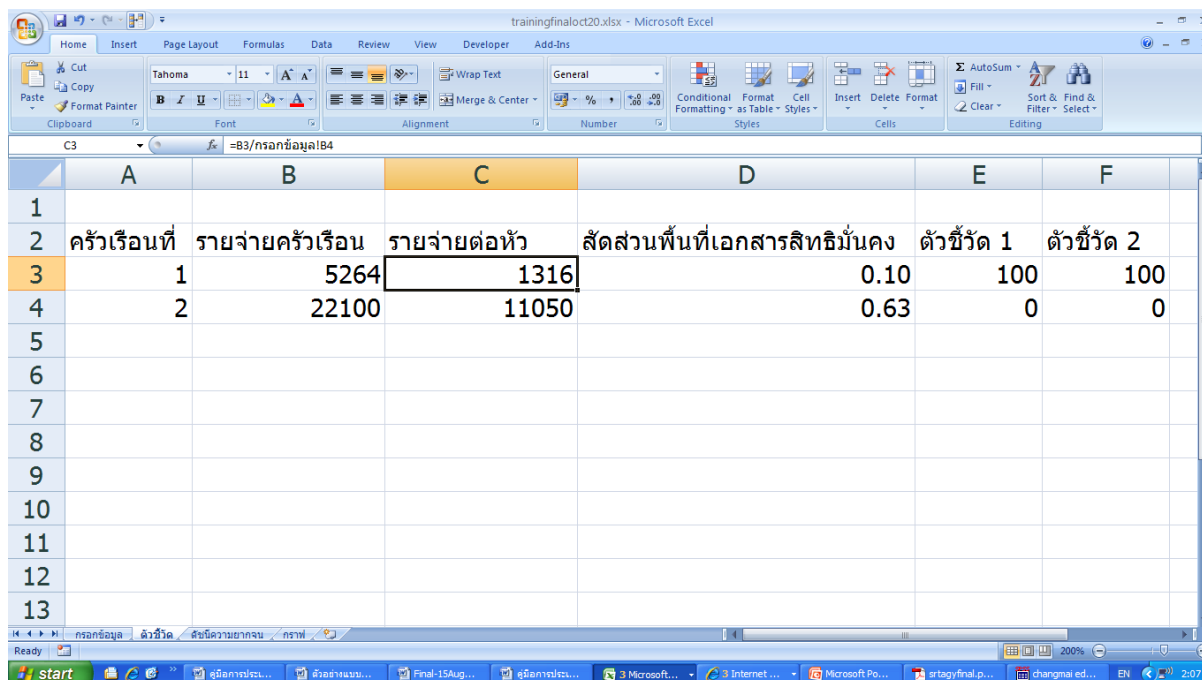
ในคอลัมน์ B จะมีตัวแปรรายจ่ายครัวเรือน ซึ่งเป็นผลรวมของรายจ่าย ข1.- ข9. และคำนวณเป็นหน่วยเป็นบาทต่อเดือน ซึ่งสามารถเขียนสูตรได้ดังนี้

The screenshot shows an Excel spreadsheet with the following data:

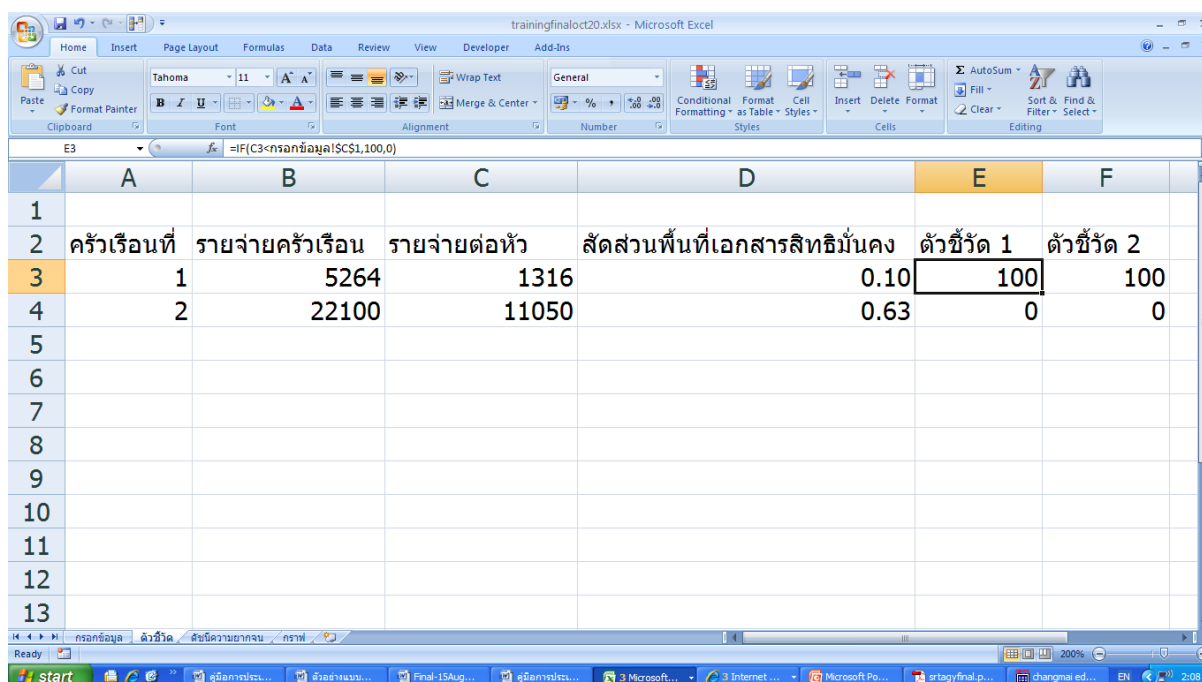
	A	B	C	D	E	F
1						
2	ครัวเรือนที่	รายจ่ายครัวเรือน	รายจ่ายต่อหัว	สัดส่วนพื้นที่เอกสารสิทธิมั่นคง	ตัวชี้วัด 1	ตัวชี้วัด 2
3	1	5264	1316	0.10	100	100
4	2	22100	11050	0.63	0	0
5						
6						
7						
8						
9						
10						
11						
12						
13						

ในคอลัมน์ C จะมีตัวแปรรายจ่ายตัวหัว ซึ่งคำนวณจากรายจ่ายครัวเรือนหารด้วยจำนวนสมาชิกครัวเรือน (ตัวแปร ก1.) ซึ่งสามารถเขียนสูตรได้ดังนี้

	A	B	C	D	E	F
1						
2	ครัวเรือนที่	รายจ่ายครัวเรือน	รายจ่ายต่อหัว	สัดส่วนพื้นที่เอกสารสิทธิมั่นคง	ตัวชี้วัด 1	ตัวชี้วัด 2
3	1	5264	1316	0.10	100	100
4	2	22100	11050	0.63	0	0
5						
6						
7						
8						
9						
10						
11						
12						
13						

คอลัมน์ E จะเป็นดัชนีชี้วัดที่ 1 ซึ่งสามารถเขียนสูตรคำนวณได้ดังนี้

	A	B	C	D	E	F
1						
2	ครัวเรือนที่	รายจ่ายครัวเรือน	รายจ่ายต่อหัว	สัดส่วนพื้นที่เอกสารสิทธิมั่นคง	ตัวชี้วัด 1	ตัวชี้วัด 2
3	1	5264	1316	0.10	100	100
4	2	22100	11050	0.63	0	0
5						
6						
7						
8						
9						
10						
11						
12						
13						

2. ดัชนีชี้วัดที่ 2 เอกสารสิทธิที่ดิน

ครัวเรือนมีปัญหาหากมีพื้นที่ทำการเกษตรที่มีเอกสารสิทธิมั่นคง (ได้แก่ โฉนด, นส.3 และนส.3ก) น้อยกว่าร้อยละ 50 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด

- ตัวชี้วัดที่ 2 มีค่าเท่ากับ 100 หากพื้นที่เอกสารสิทธิมั่นคงหารพื้นที่ทั้งหมดมีค่าน้อยกว่า 0.5
- ตัวชี้วัดที่ 2 มีค่าเท่ากับ 0 หากพื้นที่เอกสารสิทธิมั่นคงหารพื้นที่ทั้งหมดมีค่าเท่ากับหรือมากกว่า 0.5

ตัวอย่างการคำนวณ

ครัวเรือนที่ 1 มีรายละเอียดพื้นที่ทำการเกษตร ดังนี้

ค1. พื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด 20 ไร่

ท่านมีที่ทำการเกษตรที่ท่านเป็นเจ้าของ แยกตามเอกสารสิทธิต่างๆ ก็ไร่

ค2. โฉนด (ครุฑดำ) 0 ไร่

ค3. น.ส.3 (ครุฑแดง) 1 ไร่

ค4. น.ส.3ก (ครุฑเขียว) 1 ไร่

$$\text{ครัวเรือนที่ 1 มีสัดส่วนพื้นที่เอกสารสิทธิมั่นคง} = \frac{\text{พื้นที่โฉนด} + \text{พื้นที่นส.3} + \text{พื้นที่นส.3ก}}{\text{พื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด}} = \frac{0+1+1}{20} = 0.1$$

ซึ่งมีค่าน้อยกว่า 0.5 ดังนั้น ครัวเรือนที่ 1 มีปัญหาความยากจน ค่าดัชนีชี้วัดที่ 2 = 100

ครัวเรือนที่ 2 มีรายละเอียดพื้นที่ทำการเกษตร ดังนี้

ค1. พื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด 40 ไร่

ท่านมีที่ทำการเกษตรที่ท่านเป็นเจ้าของ แยกตามเอกสารสิทธิต่างๆ ก็ไร่

ค2. โฉนด (ครุฑดำ) 0 ไร่

ค3. น.ส.3 (ครุฑแดง) 15 ไร่

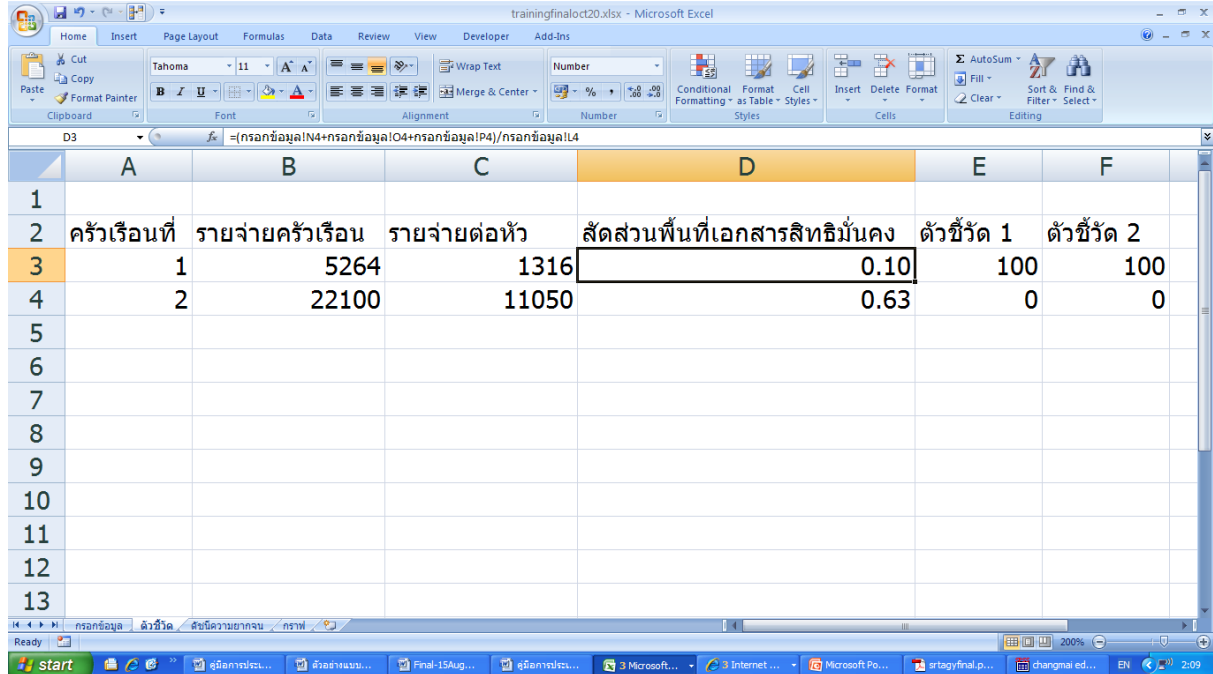
ค4. น.ส.3ก (ครุฑเขียว) 10 ไร่

$$\text{ครัวเรือนที่ 2 มีสัดส่วนพื้นที่เอกสารสิทธิมั่นคง} = \frac{\text{พื้นที่โฉนด} + \text{พื้นที่นส.3} + \text{พื้นที่นส.3ก}}{\text{พื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด}} = \frac{0+15+10}{40} = 0.63$$

ซึ่งมีค่ามากกว่า 0.5 ดังนั้น ครัวเรือนที่ 2 ไม่มีปัญหาความยากจน ค่าดัชนีชี้วัดที่ 2 = 0

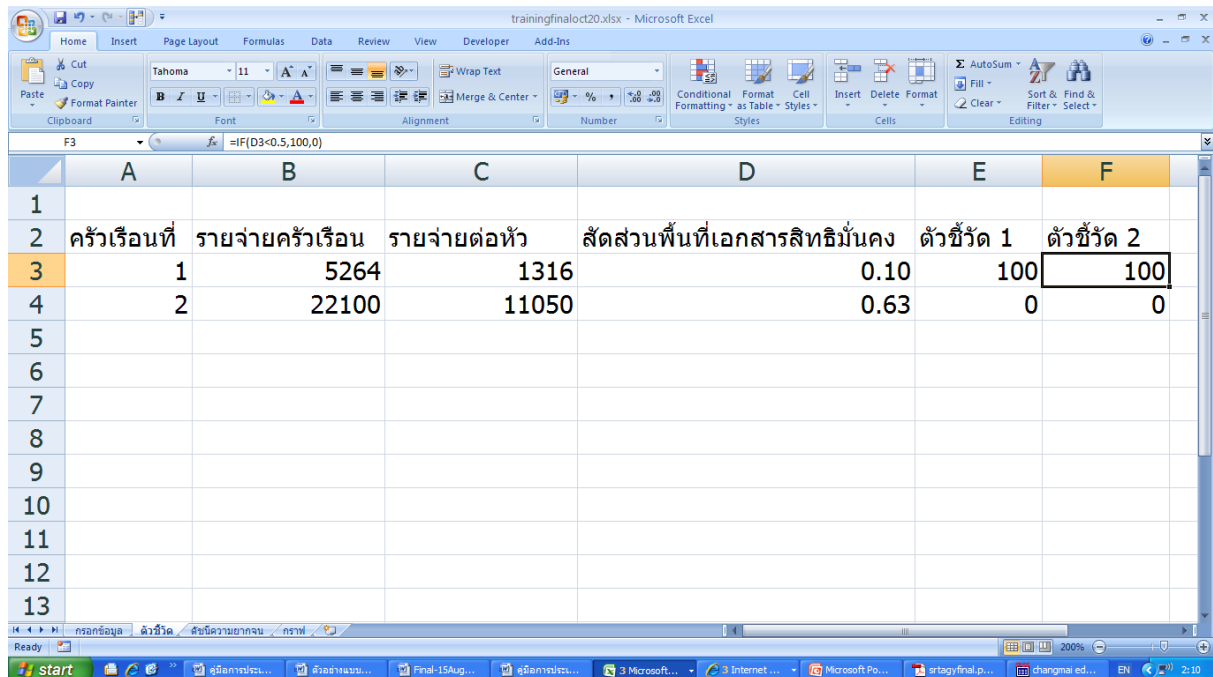
การประมวลผลในโปรแกรมเอ็กเซล

ให้ไปที่ชีตตัวชี้วัดครัวเรือน คอลัมน์ D เป็นสัดส่วนพื้นที่เอกสารสิทธิมั่นคง ซึ่งสามารถคำนวณโดยใช้สูตรดังนี้

	A	B	C	D	E	F
1						
2	ครัวเรือนที่	รายจ่ายครัวเรือน	รายจ่ายต่อหัว	สัดส่วนพื้นที่เอกสารสิทธิมั่นคง	ตัวชี้วัด 1	ตัวชี้วัด 2
3	1	5264	1316	0.10	100	100
4	2	22100	11050	0.63	0	0
5						
6						
7						
8						
9						
10						
11						
12						
13						

คอลัมน์ E เป็นดัชนีชี้วัด 2 สามารถเขียนสูตรดังนี้

	A	B	C	D	E	F
1						
2	ครัวเรือนที่	รายจ่ายครัวเรือน	รายจ่ายต่อหัว	สัดส่วนพื้นที่เอกสารสิทธิมั่นคง	ตัวชี้วัด 1	ตัวชี้วัด 2
3	1	5264	1316	0.10	100	100
4	2	22100	11050	0.63	0	0
5						
6						
7						
8						
9						
10						
11						
12						
13						

3. ดัชนีชี้วัดที่ 3 การได้รับข้อมูลการผลิต

ครัวเรือนมีปัญหาหากไม่ได้รับข้อมูลการผลิต

- ตัวชี้วัดที่ 3 มีค่าเท่ากับ 100 หากหัวหน้าครัวเรือนไม่ได้รับข้อมูลการผลิต (ตัวแปร ง1 มีค่าเท่ากับ 1)
- ตัวชี้วัดที่ 3 มีค่าเท่ากับ 0 หากหัวหน้าครัวเรือนได้รับข้อมูลการผลิต (ตัวแปร ง1 มีค่าเท่ากับ 0)

ตัวอย่างการคำนวณ

ครัวเรือนที่ 1

ง1. ท่านทราบข้อมูลเกี่ยวกับการผลิตจากไหน

(/) 0. ทราบจาก เจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการเกษตร () 1. ไม่ทราบ

เนื่องจากครัวเรือนที่ 1 ได้รับข้อมูลการผลิต ดัชนีชี้วัดที่ 3 มีค่าเท่ากับ 0

ครัวเรือนที่ 2

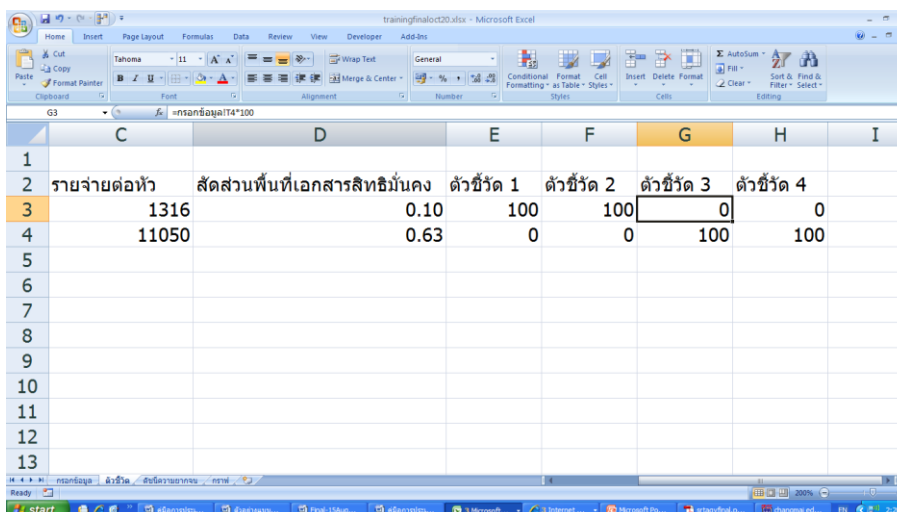
ง1. ท่านทราบข้อมูลเกี่ยวกับการผลิตจากไหน

() 0. ทราบจาก (/) 1. ไม่ทราบ

เนื่องจากครัวเรือนที่ 2 ไม่ได้รับข้อมูลการผลิต ดัชนีชี้วัดที่ 3 มีค่าเท่ากับ 100

การประมวลผลในเอกเซล

สามารถทำได้โดยการคูณตัวแปร ง 1 (ซึ่งมีค่าเท่ากับ 0 หรือ 1) ด้วย 100 เพื่อให้เป็นค่าดัชนี ซึ่งสามารถทำได้โดยไปที่ชีทตัวชี้วัดครัวเรือน คอลัมน์ G เป็นตัวชี้วัด 3

	C	D	E	F	G	H	I
1							
2	รายจ่ายต่อหัว	สัดส่วนพื้นที่เอกสารสิทธิมั่นคง	ตัวชี้วัด 1	ตัวชี้วัด 2	ตัวชี้วัด 3	ตัวชี้วัด 4	
3	1316	0.10	100	100	0	0	
4	11050	0.63	0	0	100	100	
5							
6							
7							
8							
9							
10							
11							
12							
13							

ดัชนีชี้วัดที่ 4-19 มีวิธีการจัดทำเช่นเดียวกับตัวชี้วัดที่ 3

การคำนวณดัชนีความยากจนระดับครัวเรือนแต่ละองค์ประกอบ

○ ในกรณีที่องค์ประกอบความยากจนนั้นมีตัวชี้วัดเดียว ดัชนีความยากจนขององค์ประกอบนั้นจะมีค่าเท่ากับตัวชี้วัดนั้น ตัวอย่างเช่น องค์ประกอบที่ 1 มาตรฐานการดำรงชีพมีตัวชี้วัดเดียวคือ ตัวชี้วัดที่ 1 รายจ่ายต่อหัว ดัชนีความยากจนองค์ประกอบที่ 1 มาตรฐานการดำรงชีพ จะมีค่าเท่ากับตัวชี้วัดที่ 1

○ ในกรณีที่องค์ประกอบความยากจนนั้นมีตัวชี้วัดหลายตัวชี้วัด ดัชนีความยากจนขององค์ประกอบนั้นจะมีค่าเท่ากับค่าเฉลี่ยของตัวชี้วัด ตัวอย่างเช่น องค์ประกอบที่ 8 ที่อยู่อาศัย มี 2 ตัวชี้วัด คือ ตัวชี้วัดที่ 12 และตัวชี้วัดที่ 13 ดัชนีความยากจนองค์ประกอบที่ 8 จะมีค่าเท่ากับค่าเฉลี่ยของตัวชี้วัดที่ 12 และ 13

ครัวเรือนที่	ตัวชี้วัดที่ 12	ตัวชี้วัดที่ 13	องค์ประกอบที่ 8
1	100	0	$=(100+0)/2 = 50$
2	100	100	$=(100+100)/2 = 100$

การคำนวณดัชนีความยากจนรวมระดับครัวเรือน

การคำนวณดัชนีความยากจนรวม จะต้องกำหนดน้ำหนักในแต่ละองค์ประกอบของดัชนีความยากจน โดยในเบื้องต้นสมมติว่าในแต่ละองค์ประกอบมีน้ำหนักเท่ากัน ดังนั้นการคำนวณดัชนีความยากจนรวมระดับครัวเรือนเท่ากับค่าเฉลี่ยของค่าดัชนีองค์ประกอบที่ 1 - องค์ประกอบที่ 11 โดยค่าดัชนีรวมที่มากกว่าจะแสดงให้เห็นถึงปัญหาความยากจนที่มากกว่า

ครัวเรือนที่	ดัชนีแต่ละองค์ประกอบ											ดัชนีรวม
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
1	100	100	33	100	0	50	50	50	100	0	50	57.58
2	0	0	100	0	100	50	50	100	67	100	50	56.06

จะเห็นได้ว่าโดยรวมครัวเรือนที่ 1 มีปัญหาความยากจนมากกว่าครัวเรือนที่ 2 เนื่องจากมีค่าดัชนีรวมมากกว่า

การคำนวณดัชนีความยากจนระดับหมู่บ้าน สามารถคำนวณได้จากค่าเฉลี่ยของครัวเรือน
ตัวอย่าง

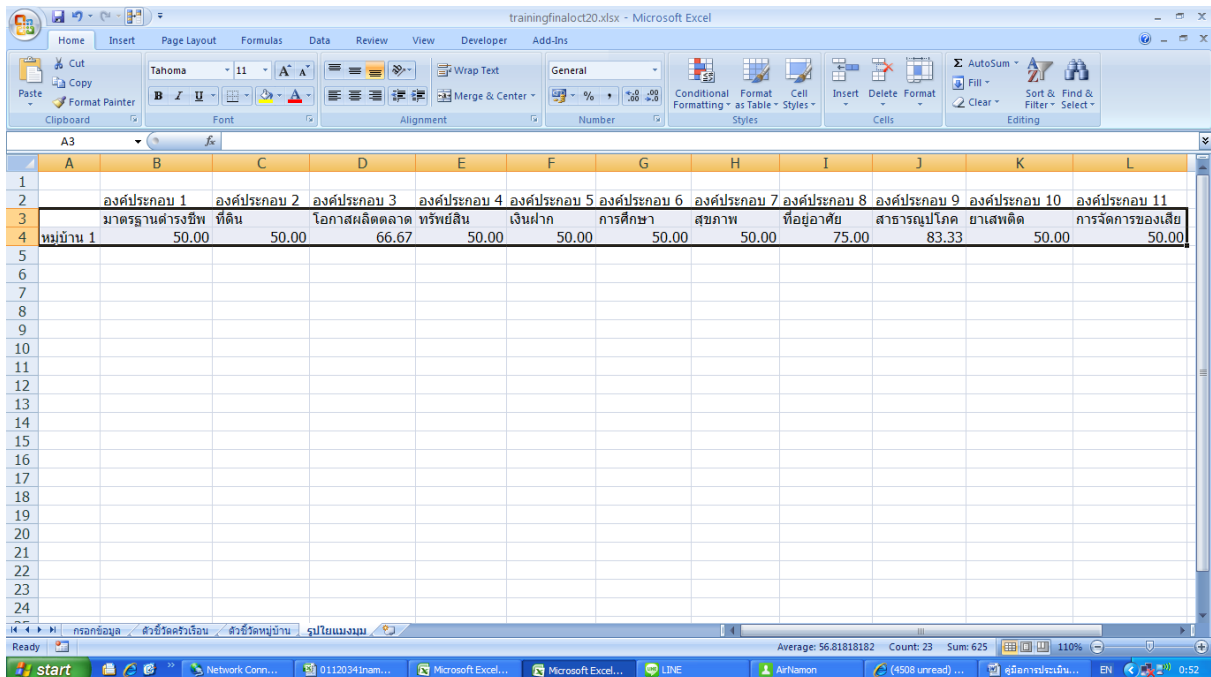
ครัวเรือน ที่	ดัชนีแต่ละองค์ประกอบ											ดัชนี รวม
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
1	100	100	33	100	0	50	50	50	100	0	50	57.58
2	0	0	100	0	100	50	50	100	67	100	50	56.06
ค่าเฉลี่ย หมู่บ้าน	50.00	50.00	66.67	50.00	50.00	50.00	50.00	75.00	83.33	50.00	50.00	56.82

เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยระดับหมู่บ้าน จะพบว่า หมู่บ้านดังกล่าวมีปัญหาความยากจนในองค์ประกอบที่ 9 มากที่สุด เนื่องจากมีค่าดัชนีมากที่สุด รองลงมาเป็นปัญหาความยากจนในองค์ประกอบที่ 8 และองค์ประกอบที่ 3 ตามลำดับ

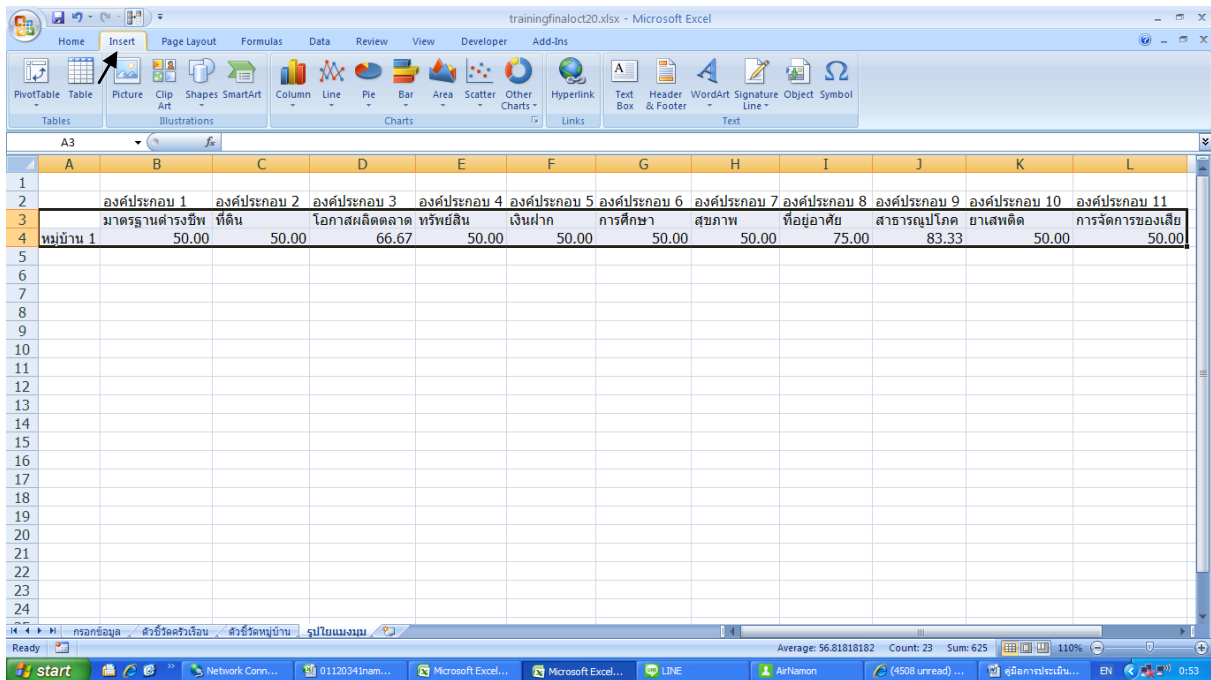
การทำรูปไข่แมงมุมแสดงผลการประเมินความยากจนในแต่ละมิติของหมู่บ้าน

ให้ไปที่ชีท “กราฟหมู่บ้าน”

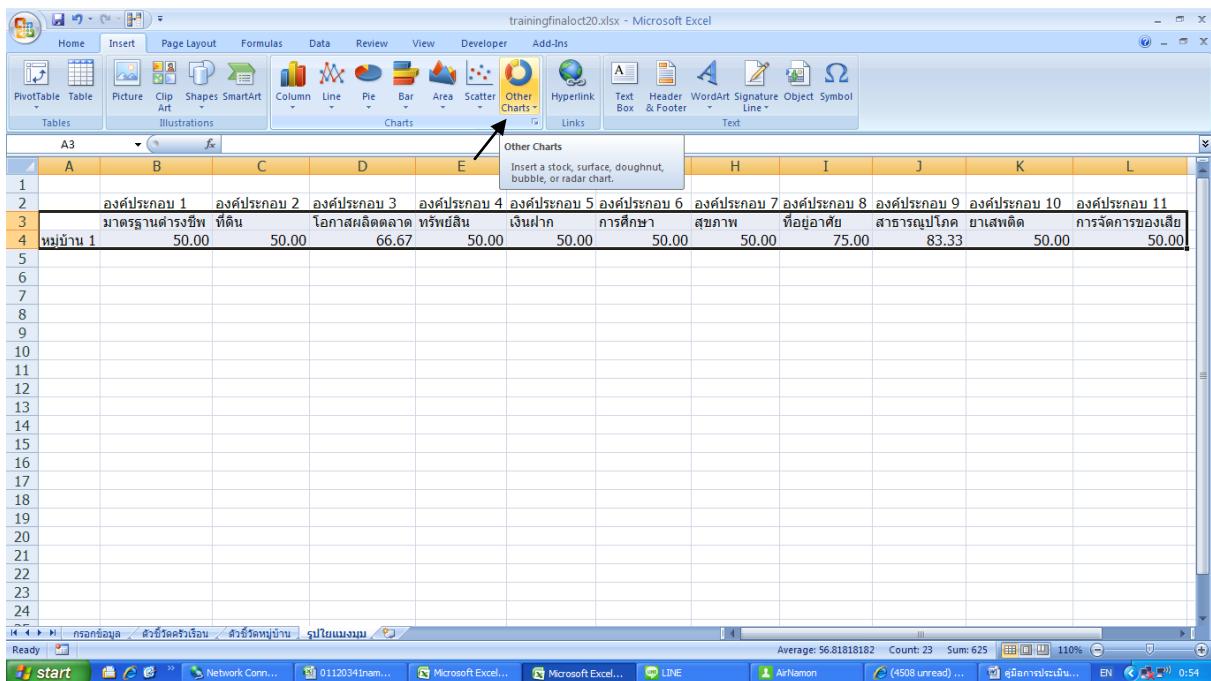
ให้ระบายข้อมูลที่ต้องการแสดงรูปไข่แมงมุม ดังภาพ

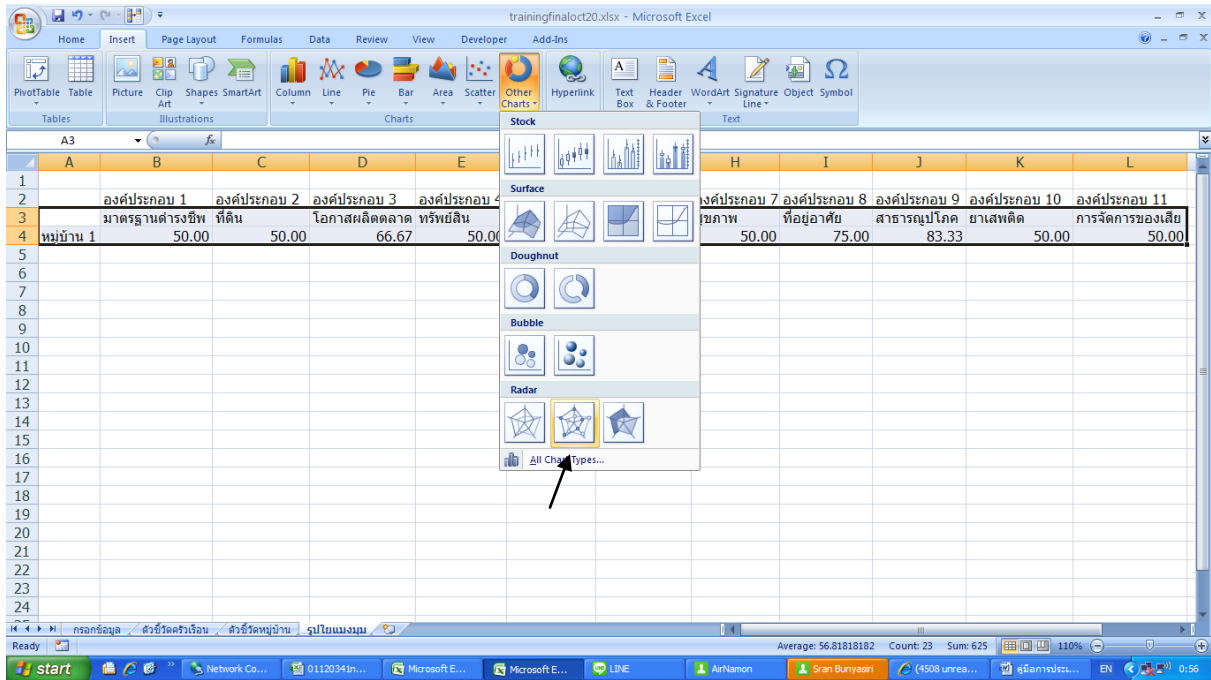
หลังจากนั้น คลิกที่ Insert

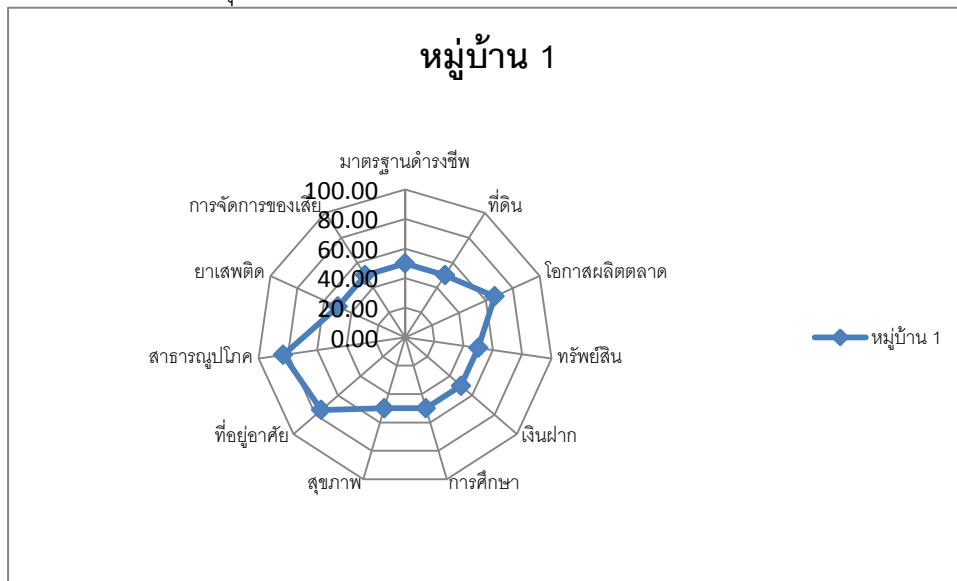
หลังจากนั้นเลือก other chart

หลังจากนั้นเลือก radar with marker

จะทำให้ได้ภาพใยแมงมุมแสดงผลการประเมินองค์ประกอบความยากจนในแต่ละมิติ

โดยองค์ประกอบใดมีระยะห่างจากจุดศูนย์กลางมากที่สุด จะมีปัญหาความยากจนมากที่สุด และหากมีระยะห่างจากจุดศูนย์กลางมากขึ้น จะแสดงให้เห็นถึงปัญหาความยากจนที่มากขึ้น จากภาพจะเห็นว่า องค์ประกอบด้านสาธารณูปโภค มีระยะห่างจากจุดศูนย์กลางมากที่สุด แสดงให้เห็นถึงปัญหาด้านสาธารณูปโภคมากที่สุด

ภาคผนวก 3

สรุปสาระสำคัญ

การประชุมระดมความคิดเห็น

การประชุมเชิงปฏิบัติการ

เรื่องการประชุมปัญหาความยากจน โอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงิน และผลกระทบของ
องค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิตของชุมชนพื้นที่สูง ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่

วันศุกร์ที่ 26 ตุลาคม 2555 เวลา 09.00 – 12.00 น.

ณ องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง

รายชื่อผู้เข้าร่วมการประชุม

กองทุนเงินล้าน

1. นางสาวรัตติกาล แสนสุขะ	สมาชิก	บ้านโป่งแยงโน (มีผู้แทน)
2. นายถนอม สาตรา	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	บ้านโป่งแยงโน
3. นายสาย สาตรา	กรรมการ	บ้านโป่งแยงนอก
4. นายเอกชัย พิทักษ์ปัญญา	กรรมการ	บ้านกองแหะ
5. นายเรืองศักดิ์ ภมรวิจิตร	กรรมการ	บ้านบวกจั่น
6. นายธีระศักดิ์ ทิพย์ปิ่นทอง	กรรมการ	บ้านผานกกก
7. นายนิมิต เกษตรกุลทรัพย์	กรรมการ	บ้านผานกกก

กลุ่มแม่บ้าน

1. นางสาวผุสชา ตาดิวังค์	กรรมการ	บ้านม่วงคำ
2. นางอรพิน ถาวรวิจิตร	ประธาน	บ้านผานกกก

สรุปสาระสำคัญ

การประชุมระดมความคิดเห็น

1. กลุ่มแม่บ้านผานกก

กลุ่มแม่บ้านมีหน้าที่หลักในการช่วยทำกิจกรรมต่างๆในชุมชน โดยไม่มีบริการรับฝากเงิน หรือปล่อยเงินกู้ เนื่องจากกลุ่มแม่บ้านไม่มีความสามารถเพียงพอในการบริหารเงินทุนได้ ซึ่งเงินทุนของกลุ่มแม่บ้านจะมาจาก 2 ส่วนคือ ส่วนที่หนึ่งเป็นเงินจากภาครัฐ (พัฒนาสังคม และ อดต.โป่งแยง) มอบให้เป็นค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรมแต่ละครั้งและเลิกไปไม่มีการติดตามผลการอบรม ส่วนที่สองคือเงินค่าจ้างเพื่อทำอาหารเลี้ยงในงานกิจกรรมต่างๆในชุมชน กลุ่มแม่บ้านที่ทำอาหารแบ่งเป็น 7 กลุ่ม (40 คน) หมุนเวียนกันทำ ซึ่งเงินส่วนหนึ่งเป็นค่าใช้จ่ายในการทำอาหาร ถ้าเงินเหลือจะจ่ายเป็นค่าแรง โดยจะได้รับเงินประมาณคนละ 1,000 บาท/ปี และจะทำการเฉพาะในฤดูหนาว ส่วนในฤดูร้อน และฝน สมาชิกกลุ่มแม่บ้านจะไปทำการเกษตรของตน ส่วนเงินที่เหลือเก็บเพียงเล็กน้อยจะฝากที่ธนาคารออมสินเพื่อไว้ใช้ในครั้งต่อไป (ไม่มีการกู้) สำหรับสัดส่วนเงินในการใช้จ่ายไม่ได้มีการกำหนดที่แน่นอน แต่คณะกรรมการจะเป็นผู้พิจารณากำหนดสัดส่วนค่าใช้จ่ายในกิจกรรมแต่ละครั้ง ขณะที่คณะกรรมการจะไม่มีเงินเดือน และผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำคนละ 1-2 ปี

การเกิดกลุ่มแม่บ้านภายในชุมชนส่งผลให้คนในหมู่บ้านเกิดความสามัคคี ได้รู้จักกันมากขึ้น ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในหลายๆ เรื่องทั้งการประกอบอาชีพ (ช่วงนี้ควรปลูกผักอะไรดี ปลูกอะไรอยู่แล้วเป็นอย่างไรบ้าง รายได้ มีเทคนิคการปลูกอย่างไรถึงได้ผลผลิตงาม ใช้จ่าย ใช้จ่ายอะไรบ้าง) ปัญหาครอบครัว และรายได้รายจ่ายในครัวเรือน

2. กลุ่มแม่บ้านม่วงคำ

กลุ่มแม่บ้านม่วงคำจะมีหน้าที่คล้ายกับกลุ่มแม่บ้านผานกก รายได้หลักมาจากการรับจ้างทำอาหารในกิจกรรมต่างๆภายในชุมชน และการให้เช่าถ้วยชามครั้งละ 300 บาท/งาน แต่กลุ่มแม่บ้านม่วงคำจะมีการปล่อยเงินกู้แก่สมาชิกประมาณ 50 คน (กลุ่มแม่บ้านม่วงคำมีสมาชิกทั้งหมด 132 ครัวเรือน หรือทุกครัวเรือนในหมู่บ้าน) ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันกู้ (ปล่อยกู้ 50 คนใหม่ ถ้ามีผู้กู้รายใหม่กู้ไม่ถึง 50 คน ผู้กู้รายใหม่จะให้โอกาสผู้กู้เดิมใช้ชื่อของตนกู้ โดยในการกู้ จะมีการทำสัญญากัน) ซึ่งจะกู้เงินได้คนละ 3,000 บาท ดอกเบี้ย 300 บาท (20% ต่อปี)

“จากเดิมกลุ่มมีเงิน 22,000 บาท เพื่อสนับสนุนกลุ่มแม่บ้านให้นำเงินไปใช้ในการเลี้ยงหมู แต่ไปไม่รอด เพราะการบริหารจัดการไม่ดี เลยเอาเงินกองทุนส่วนนี้มาปล่อยกู้แทน เมื่อก่อนปล่อยกู้คนละ 500-600 บาท แล้วก็อกเงยขึ้นมาเรื่อยๆ” นายสาย สาตะธา บ้านโป่งแยงนอก

ในหนึ่งปีปล่อยเงินกู้ 2 ครั้ง คือในวันที่ 5 มกราคม และวันที่ 5 กรกฎาคม (ทุก 6 เดือน) ดังนั้นในวันที่ 4 จะต้องคืนเงินทั้งหมด วันที่ 5 ค่อยปล่อยกู้ใหม่ ส่วนใหญ่สมาชิกจะคืนเงินกู้ครบตามจำนวนในทุกปี เพราะถ้าไม่มีเงินมาคืน ก็สามารถยืมเงินใครก็ได้มาใช้คืนกับกลุ่มแม่บ้านก่อน แล้วทำสัญญากันใหม่ ดังนั้นผู้กู้ก็จะเสียแค่ดอกเบี้ยแก่กลุ่มแม่บ้าน

3. กลุ่มลัจจะออมทรัพย์

ไม่มี

4. กองทุนหมู่บ้าน (กองทุนเงินล้าน)

กองทุนหมู่บ้านมีสมาชิกที่กู้เงินประมาณ 90 % และถือหุ้น 10 % (ผู้ถือหุ้นจะได้หุ้นละ 20 บาท) โดยมีกฎว่าผู้ที่สามารถกู้ได้จะต้องมีเงินฝากทุกเดือนกับทางกองทุน และทุกคนต้องมีสมุดเงินฝาก ซึ่งจะเก็บสมุดไว้ที่คนเก็บเงิน สมมติถ้าสมาชิกมีการออม 20 บาท ก็ต้องออม 20 บาท ทั้งปี ถ้าจะออม 100 บาท ก็ต้อง 100 บาท ทั้งปี สำหรับเงินกู้ยืมคนละ 20,000 บาทนั้นไม่เพียงพอ ผู้กู้จึงจำเป็นต้องกู้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) เพิ่มอีก 100,000 บาท เพื่อลงทุนทางการเกษตร และซื้อรถ

ทางด้านการชำระหนี้เงินคืนกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งจะปิดงบประมาณปีตามนโยบายของรัฐบาล คือตามปฏิทินในวันที่ 1-31 ของเดือนธันวาคม แล้วส่งบัญชีที่ธนาคารออมสิน แต่อย่างไรก็ตามกองทุนหมู่บ้านกลับมีหนี้เสียไม่น้อย เพราะถ้าไม่จ่ายหนี้เงินคืนเงินจะโดนปรับจากการทบตันทบดอก ดังนั้น ผู้กู้ส่วนมากจะใช้วิธียืมเงินจากญาติพี่น้องมาคืน แล้วก็ทำเรื่องขอกู้ต่อ หมุนเวียนแบบนี้ไปเรื่อยๆ หรือพูดง่ายๆว่าใช้แต่ดอกเบี้ย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวบ้านเป็นหนี้อยู่เท่าเดิม แต่ในทางกลับกันจะเกิดปัญหาการชำระหนี้เงินกับทาง ธกส. มากกว่า

สำหรับคนที่ไม่คืนเงินกู้ ทางกองทุนสามารถฟ้องร้องได้ แต่สมมติกู้แค่ 5,000 บาท ฟ้องร้องไปจะไม่คุ้มค่า จึงต้องแก้ปัญหาโดยการไม่ให้กู้ในครั้งต่อไป หรือใช้วิธี “การเร่งรัดหนี้สินโดยใช้วิธีทางสังคม” โดยปีบทางพ่อแม่ญาติพี่น้องของผู้กู้ให้ไปบอกกล่าวให้นำเงินมาคืน

กองทุนหมู่บ้านจะมีรายได้จากดอกเบี้ยเป็นหลัก ส่วนอัตราดอกเบี้ยจะขึ้นอยู่กับการตกลงกันของสมาชิก โดยในความเป็นจริงกองทุนหมู่บ้านจะเก็บดอกเบี้ยที่ร้อยละ 6 ซึ่งสมาชิกสามารถกำหนดให้อัตราดอกเบี้ยมากกว่าร้อยละ 6 ได้ แต่จะไม่น้อยกว่าอัตราดังกล่าว เพราะต้องนำดอกเบี้ยที่ได้มาใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้านประมาณ 10-15 % โดยนำเงินไปใช้เป็น “ทุนการศึกษา” หรือซื้ออุปกรณ์การเรียนเป็นหลัก

ซึ่งสัดส่วนการใช้เงินกองทุนเงินล้านจะแตกต่างกันแต่ละหมู่บ้าน

“อย่างบ้านผม (บ้านกองแหะ) เงิน 1 ล้านบาท ประธานกองทุนคนแรกก็มาตั้งกฎระเบียบโดยให้สมาชิกเป็นผู้เสนอ 100 % คืนผู้กู้ 30% ให้ตอบแทนคณะกรรมการ 30% ให้สาธารณประโยชน์อีก 35 % ประกันความเสี่ยงอีก 5 % ดังนั้นจึงขึ้นอยู่กับกฎระเบียบของแต่ละหมู่บ้าน ” นายเอกชัย พิทักษ์ปัญญา บ้านกองแหะ

สำหรับการจัดสรรเงินคณะกรรมการฯ จะพิจารณาว่า ถ้าเป็นผู้ที่ไม่มีโฉนด หรือหลักประกันจะได้เงินไม่เกิน 5,000 บาท (คนส่วนใหญ่) โดยเพดานเงินกู้จะอยู่ที่ 20,000 บาท ซึ่งบางทีคณะกรรมการฯ จะต้องยอมปล่อยเงินกู้ให้กับคนที่ไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน เนื่องจากกองทุนเงินล้านเป็นกองทุนเพื่อช่วยคนยากจน ถ้ามีกฎเกณฑ์มากคนที่กู้ได้จะมีแค่คนรวย ดังนั้น จึงต้องยึดความซื่อสัตย์ของสมาชิกเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องลดหย่อนกฎเกณฑ์ให้สมาชิกสามารถมากู้ได้โดยใช้วิธีค้ำประกันกลุ่ม 3 คน แต่ระยะหลังเกิดการผัดผ่อนการชำระหนี้เงินจึงต้องใช้โฉนด หรือหลักประกันเข้ามาอยู่ในกฎเกณฑ์

ประชากรพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สาไม่มีความต้องการกู้เงินประมาณ 10 % เนื่องจากไม่อยากเป็นหนี้ และใช้ชีวิตอย่างพอกินพอใช้ ไม่คิดจะลงทุนอะไรให้ใหญ่โต ส่วนใหญ่คนรวยจะเป็นหนี้จากการซื้อรถ ลงทุนปลูกพริก ซึ่งลงทุนครั้งหนึ่งประมาณ 40,000-50,000 บาท นอกจากนี้ คนที่ต้องการกู้เงิน แต่ไม่ได้รับอนุมัติให้เงินกู้จะมีอยู่ประมาณ 10 % คือคนที่ไม่ทำงาน กินเหล้า โดยคณะกรรมการจะรู้จักทุกคนเป็นอย่างดี จึงสามารถพิจารณาได้

ในทางกลับกันถ้าไม่มีกองทุนหมู่บ้านคนยากจนในหมู่บ้านจะลำบาก เนื่องจากเราสามารถแบ่งคนในหมู่บ้านตามลักษณะการกู้ยืมได้เป็น 3 แบบ คือ 1) คนที่กู้ ธกส. โดย เอาโฉนดไปค้ำ จะได้เงินมาก 2) คนกู้ธนาคารออมสิน และ 3) คนกู้กองทุนเงินล้าน สำหรับคนไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน ซึ่งคนจนมีความจำเป็นต้องพึ่งพิงเงินในส่วนนี้เป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม ความคิดในการจัดตั้งกองทุนเงินล้านเป็นธนาคารหมู่บ้าน มีความเป็นไปได้ยาก เพราะคณะกรรมการไม่มีที่เก็บเงิน และความสามารถของคณะกรรมการในการบริหารจัดการ และรับผิดชอบความเสี่ยงไม่เพียงพอ ดังนั้น ควรจัดตั้งเป็นธนาคารของตำบล คัดเลือกคณะกรรมการหมู่บ้าน ๆ ละคนสองคน หมุนเวียนเปลี่ยนกันไปเพื่อมาบริหารจัดการ

กรณีหมู่บ้านหนึ่งมีคนกู้มาก แต่อีกหมู่บ้านมีคนกุน้อย การยืมเงินกู้ระหว่างกองทุนมีความเป็นไปได้ แต่ต้องขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการ และความรับผิดชอบของคณะกรรมการ โดยเฉพาะการชำระหนี้คืน ซึ่งจะเหมือนกับกรณีการเอาคณะกรรมการไปกู้เงินจากธนาคารออมสิน ที่ส่งผลให้คณะกรรมการเป็นหนี้ แล้วทำให้คณะกรรมการชุดนี้ออกไม่ได้เมื่อหมดวาระ 2 ปี เนื่องจากการไปเซ็นสัญญาค้ำประกันที่ธนาคารออมสินไว้

คณะกรรมการของกองทุนหมู่บ้านมีทั้งหมด 12 คน โดยคนที่ทำงานเกี่ยวกับกองทุนจริงๆ มีอยู่เพียงประมาณ 3 คน (ประธาน เลขา เภรบุญฤกษ์) เพราะทำเป็นอาชีพเสริม และอีก 9 คนคือชาวบ้านที่มาสมัครเพื่อให้ครบ 12 คน หมุนเวียนทุกๆ 1-2 ปี แต่ในความเป็นจริง คณะกรรมการออกไม่ได้ เพราะเป็นหนี้จากการไปกู้ธนาคารออมสิน

ปัญหาของการดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน

- 1) การมีหนี้เสีย
- 2) คนทำบัญชีของหมู่บ้านไม่มีความรู้ ความสามารถเพียงพอ
- 3) ขาดบุคลากรมาแนะนำคนที่รู้ถึงวิธีการใช้เงินกู้ การบริหารเงิน และการชำระคืน

ข้อเสนอแนะแก่รัฐบาล

- 1) ควรขยายระยะเวลาชำระหนี้จาก 1 เป็น 2 ปี เพราะปีแรกเราลงทุน ปีที่ 2 ถึงจะได้ส่วนของรายได้จริงๆ เข้ามา จึงจะมีเงินหมุนมากขึ้น

“2 ปีนี้ผมไม่เห็นด้วย ขนาด ปีเดียวยังมีปัญหา กรอบระยะเวลาเค้ากำหนดว่า 31 ธค. ต้องส่งงบดุล ถ้าเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปได้ยากแก่คณะกรรมการ ดอกเบี้ยก็ต้องรูนวยอีก” นายเอกชัย พิทักษ์ปัญญา บ้านกองแหะ

2) ควรมีบุคคลากรที่มากดูแลบัญชี มาช่วยปิดงบของกองทุนหมู่บ้านในช่วงเดือนธันวาคม

“เพราะเมื่อเราทำบัญชีผิดส่งไป อีก 2 สัปดาห์เค้าก็จะส่งคืนกลับมาแก้ไข แล้วเราจะรู้ใหม่ว่าที่ผิดคืออะไร เพราะคนที่ทำบัญชีตอนนี้คือชาวบ้านทั่วไป ไม่เคยเรียนบัญชีมา” นายเอกชัย พิทักษ์ปัญญา บ้านกองแหะ

“อยากได้คนรุ่นใหม่เข้ามาช่วยทำบัญชีก็จริง แต่ด้วยเงินเดือนที่น้อยจึงไม่มีคนอยากทำ (ใช้ดอกเบี้ยของกองทุนเงินล้านเป็นรายได้) แต่เรื่องเครื่อง computer ทางรัฐจัดการให้แล้ว นอกจากนี้การที่ส่งคณะกรรมการไปอบรมทำบัญชี ทำไปพรงนี้ก็ลืม หรืออบรมแล้วทำเข้าจริง ก็ทำไม่ได้” นายสาย สาตะถา บ้านโป่งแยงนอก

3) ควรมีบุคคลากรที่มากำกับดูแลอย่างจริงจัง และเป็นพี่เลี้ยงคณะกรรมการดำเนินงาน จากภาครัฐ โดยตรง มาช่วยบริหารจัดการ เพราะคณะกรรมการทำงานหลายอย่าง ไม่ได้ดูแลเฉพาะกองทุนอย่างเดียว

4) ควรมีเจ้าหน้าที่มาแนะนำวิธีบริหารเงินแก่ผู้กู้

5) อยากจัดตั้งกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อที่จะได้รับสวัสดิการต่างๆ ตามกฎหมาย ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการท้องถิ่น (เอาเบี้ยผู้สูงอายุ)

สรุป

กองทุนเงินล้านเป็นเพียงกองทุนที่คนกู้ยืมเพื่อใช้กินอยู่ในชีวิตประจำวัน แต่ผู้ไปลงทุนทำการเกษตรไม่ได้ ดังนั้น เงินที่จะนำไปลงทุนทางการเกษตรจะมาจาก ธกส. ธนาคารออมสิน และธนาคารต่างๆ

“ผมบอกได้เพียงว่า กองทุนเงินล้านดีแค่ปีเดียว เพราะต่อไปต้องหามาใช้คืน กู้ต่อแล้วหามาใช้คืน ไปเรื่อยๆ” นายเอกชัย พิทักษ์ปัญญา บ้านกองแหะ

5. นิมชี้เส็ง

นิมชี้เส็งจะเป็นการกู้เพื่อซื้อรถยนต์ เนื่องจากมีกฎข้อบังคับน้อยกว่า ได้เงินเร็วกว่า แต่ดอกเบี้ยสูงอยู่ที่ 11 % (ธนาคารจะมีภาระเบียบมากกว่า)

“สัดส่วนการกู้ยืมของรัฐบาลกับเอกชนเป็นครั้งๆ ของรัฐ 50 % เอกชน 50 %” นายเอกชัย พิทักษ์ปัญญา บ้านกองแหะ

ภาคผนวก 4

รวมภาพการสำรวจภาคสนามปี 2554

รวมภาพการสำรวจภาคสนามปี 2554

บริษัททางการเงินเอกชน

ลงภาคสนามในตัวเมืองแม่สา เชียงใหม่

ผลิตภัณฑ์ชุมชน

รวมภาพการจัดเสวนาระดมความคิดเห็น เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของการ ประมวลผลการประเมินภาวะความยากจนของชุมชน

การประเมินปัญหาความยากจน โอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงิน และผลกระทบขององค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิต
ของชุมชนพื้นที่สูง ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่

การประชุมปัญหาความยากจน โอกาสการเข้าถึงองค์กรทางการเงิน และผลกระทบขององค์กรทางการเงินต่อวิถีชีวิต
ของชุมชนพื้นที่สูง ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา จังหวัดเชียงใหม่

นำเสนอผลงานวิจัยภาคโปสเตอร์ในงาน International Conference
 “Sustainable Land Use and Rural Development in Mountain Areas”
 University of Hohenheim ประเทศเยอรมันนี

Poverty Assessment, Opportunity to Access, and Impacts of Financial Organizations on Livelihood of Highland Households in Mae Sa Watershed, Thailand

Vijitsrikamol, K., Bunyasiri, I., Sirijinda, A., Kitchaicharoen, J.
 Faculty of Economics, Kasetsart University, Bangkok, Thailand
 Faculty of Agriculture, Chiang Mai University, Chiang Mai, Thailand

Background

Though Thailand has succeeded in poverty reduction in terms of the decline in the share of the poor, the northern region is still facing the uptrend of both number and share of the poor. In particular, the highland households have more specific poverty problems than the others (NESDB, 2008). The community-based financial organizations such as saving groups and “the village fund program”, the revolving funds have been established in the upland village. However, poverty assessment and impacts of those financial organizations have not been studied.

Objectives

This project aims to :

- I. assess the poverty problems of the highland households;
- II. collect and assemble a database of local financial organizations in the highland areas;
- III. assess the opportunity of the highlanders in accessing financial organizations, impacts of financial organizations on highlanders’ livelihood, poverty problems, and natural resource and environmental management.

Methodology

Study Area: Central and Northern Mae Sa Watershed Areas

Data: A Survey of 178 Household Samples in February 2011.

Analysis:

(1) **Poverty Assessment:** Relative poverty is used to assess poverty (Relative poverty line is defined as 60% of the mean per capita expenditure defined by World Bank (2000)). In addition, multi-dimensional criteria of welfare are applied to portrait poverty characteristics.

Dimension	Indicators
Economic	Income, land tenure, asset, access to information, technology, and market
Social	Education & training, health, access to health welfare, dwelling, water sanitary, social participation, access to government programs
Environment	Land quality, waste, water quality, environment participation

(2) **Financial Access:** Access to finance refers to an availability of financial services – in a form of deposits and credits. Households are classified as credit constrained if they receive no loan or less credit amount than they demand.

Figure 1: Northern Mae Sa Villages

Preliminary Results

(1) **Poverty Assessment:** 24.16% of the total 178 households are facing relative poverty.

Dimension	Characteristics of Relative Poverty Group
Economic	low net crop income, low land security, no access to information (production), don't have washing machine, computer and pick-up truck
Social	low enrollment rate of university education, encountering more of health problems (found chemical in bloods), garbage problems (smell), limited access of water throughout the year
Environment	misuse and mismanagement of agricultural chemicals and wastes

(2) **Financial Access:**

- 21% of heads of upland households do not have savings. Major sources of savings are BAAC and commercial bank. However, the community-based financial organizations and the village fund play a limited role in saving mobilizations.
- 24% of heads of upland households have credit constraints (8% did not receive loan and 16% received less credit amount than they demand).
- The village fund is the major significant source of local fund for the community and the relative poor.

Major Sources of Credits	Relative Non-poor		Relative poor	
	No.	%	No.	%
BAAC	45	48	9	30
Community Financial Org.	12	13	5	17
Village Fund	22	24	11	37
Informal organization	3	3	3	10

- Almost all can access to the village fund, but the allotment allocated to each member is rather small and insufficient to invest in production activities. Hence, households has to borrow from more than one source of credits.
- Community financial org. and village fund play limited role in mobilizing savings and in improving highlanders’ livelihood & community’s natural resources & enviro.

Figure 2: Informal Financial Institute in Mae Sa Villages

Policy Implication

In the long run the policy makers should consider to establish policies/measures which are able to elevate quality of life of “the relatively poor” at least equal to the relative non-poor group. Enhancing the capacity of microfinance institutions in mobilizing savings and providing funds and technology know-how can be ones of the measures..

Reference

NESDB. 2008. Poverty Assessment Report: 2007. Documented in Thai.
 World Bank. 2000. World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty.

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
196 ถนนพหลโยธิน เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร 10900
โทรศัพท์ 0 2561 2445 เว็บไซต์ www.nrct.go.th

ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
50 ถนนพหลโยธิน เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร 10900
โทรศัพท์ 0 2561 5037